

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**MÜZMİN BİR KRİZ OLARAK FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ:
TARİHSEL, POLİTİK VE HUKUKSAL BİR
DEĞERLENDİRME**

Cüneyt Yalçın

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2022

©2022-Cüneyt YALÇIN

T.C.
KIRŞEHİR AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

MÜZMİN BİR KRİZ OLARAK FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ:
TARİHSEL, POLİTİK VE HUKUKSAL BİR
DEĞERLENDİRME

THE PALESTINE-ISRAEL CRISIS AS A PRESENT CRISIS:
A HISTORICAL, POLITICAL AND LEGAL ASSESSMENT

Hazırlayan
Cüneyt YALÇIN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

KIRŞEHİR-2022

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Cüneyt YALÇIN tarafından hazırlanan “MÜZMİN BİR KRİZ OLARAK FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ: TARİHSEL, POLİTİK VE HUKUKSAL BİR DEĞERLENDİRME” adlı tez çalışması 26.07.2022 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

Üye

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2022

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin 1 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

26/07/2022

Cüneyt YALÇIN

ÖZET

MÜZMİN BİR KRİZ OLARAK FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ: TARİHSEL, POLİTİK VE HUKUKSAL BİR DEĞERLENDİRME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Cüneyt Yalçın

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

2022

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Burak GÜNEŞ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ

Filistinli Müslüman halk ile Yahudi toplumu arasında 19. yüzyılın son dönemlerinde başlayan ve İsrail Devleti'nin kurulması ile birlikte Filistin-İsrail krizine dönüşen sorun, çözüme ulaşamamış olması nedeniyle içinde bulunduğumuz 21. yüzyılın ilk çeyreğinde hala devam etmektedir. Konu üzerine yıllar boyunca birçok çalışma yapılmış olması, Filistin-İsrail krizinin standart bir konu olduğu anlamına gelmemekte; bunun tam aksine sorun ortadan kalkıncaya kadar daha fazla akademik çalışma ile eksik kalan kısımların incelenmesi gerekliliğini göstermektedir. Taraflar arasındaki krizin günümüze kadar artarak devam etmesi, uluslararası hukukun sorgulanmasına ve uygulamadaki eksikliklerine dikkat çekmektedir. Filistin ve İsrail'in yaşadığı bu durum yalnızca iki aktörü ilgilendiren bir kriz olmaktan çıkmış, Orta Doğu coğrafyasında bulunan komşu Arap devletlerinin yanı sıra uluslararası arenada yer alan büyük güçlerin de dâhil olduğu bir soruna dönüşmüştür.

Özellikle son yıllarda hazırlanan akademik çalışmalarda Filistin-İsrail krizinin çözüme ulaşamamasının sebebi, Filistin yönetimi içinde ortaya çıkan eksiklikler olarak aktarılmaktadır. Yetmiş yılı aşkın süredir devam eden bu krizin çözümlenmediği her geçen yıl içinde yeni sorunları doğurabileceği, buna bağlı olarak da sınırları belli olmayan ve mülteci konumunda yaşayan Filistinli halkın birçok iç karışıklıkla mücadele ettiği unutulmaktadır. İsrail Devleti'nin kurulmadan önce veya kurulduktan sonra gerçekleştirdiği uluslararası hukuka karşı olan tutumları alışlagelmiş bir şekilde sadece tekrar edilmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) kurulduğu tarihten itibaren Filistin

ile İsrail arasındaki krizi barış içinde sonlandırmak adına önemli çabalar sarf etmiştir. Fakat BM Örgütü'nün işleyişi belirlenirken Güvenlik Konseyi'nin nihai kararlarının beş daimi üyeye bağlı olması, kurumun işleyişini verimsiz hale getirmesi ve kesin olarak doğru görünen kararların dahi veto aracılığıyla alınamamasına sebebiyet vermesi, Filistin-İsrail krizi üzerinde de olumsuz etkiler yaratmıştır. BM kurumunun konu üzerine çözüm getirmeyi istemesine rağmen veto yetkisi, Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanamamasında kendi engeline takıldığı kilit nokta olmaktadır.

Bu tezin amacı uluslararası toplumun inandığı uluslararası hukukun, Filistin-İsrail krizine yönelik taraflar arasında yeterince eşit bir yol izleyip izlemediğinin incelenmesi ve süreç boyunca elde edilen bulgular ile aktörlerin çözüm süreci aşamasında sahip oldukları eksikliklerin ele alınmasıdır. Filistin-İsrail krizinde uluslararası hukuka yönelik bir araştırma yapabilmek için öncelikle tarafların günümüze kadar geçirdiği tarihi sürece hâkim olmak gerekir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde tarafların içinde bulunduğu “Kriz Kavramı”nın tanımı yapılmakta ve bir sorunun müzmin krize nasıl dönüştüğü aktarılmaktadır. İkinci bölümde müzmin bir krize örnek olan Filistin ve İsrail'in tarihinin geçmişine bakılmaktadır. Üçüncü bölümde İsrail Devleti'nin kurulmasından günümüze kadar olan yakın tarihteki gelişmeler incelenmektedir. Son bölümde ise uluslararası hukukun ve uygulama aracı olarak bulunan Birleşmiş Milletler Örgütü'nün krize yönelik gerçekleştirdiği girişimler, aldığı kararlar ve bu kararların uygulanabilirliğinin sadece büyük güçlere bağlı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Elde edilen sonuçlar ile uluslararası toplumun birlik olduğunda büyük bir güce dönüştüğü ve bu düzen içinde her zaman güçlülerin hukukunun geçerli olmadığı kanaatine varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Filistin-İsrail, Müzmin Kriz, Uluslararası Hukuk

ABSTRACT

THE PALESTINE-ISRAEL CRISIS AS A PRESENT CRISIS: A HISTORICAL, POLITICAL AND LEGAL ASSESSMENT

M.Sc.Thesis

Prepared by: Cüneyt YALÇIN

Advisor: Asst. Prof. Dr. Ayşe ATAŞ

2022

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

International Relations Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Arif BAĞBAŞLIOĞLU

Asst. Prof. Dr. Burak GÜNEŞ

Asst. Prof. Dr. Ayşe ATAŞ

The problem, which started between the Palestinian Muslim people and the Jewish community in the late 19th century and turned into a Palestine-Israel crisis with the establishment of the State of Israel, still continues in the first quarter of the 21st century, as it has not been resolved. The fact that many studies have been carried out on the subject over the years does not mean that the Palestine-Israel crisis is a standard issue, on the contrary, the missing parts should be examined with more academic studies until the problem disappears. The increasing continuation of the crisis between the parties draws attention to the questioning of international law and its deficiencies in practice. This situation between Palestine and Israel has ceased to be a crisis that concerns only two actors, but has turned into a problem involving the neighboring Arab states in the Middle East geography as well as the great powers in the international arena.

Especially in the academic studies prepared in recent years, the reason why the Palestinian-Israeli crisis cannot be resolved is stated as the deficiencies in the Palestinian administration. It is forgotten that a crisis that has been going on for more than 70 years cannot be resolved, and that it may cause new problems with each passing year, and accordingly, the Palestinian people, whose borders are not clear and who live as refugees, are struggling with many internal turmoil. The attitudes towards international law that the State of Israel took before or after its establishment is customarily merely repeated. Since its establishment, the United Nations has made significant efforts to end the crisis between Palestine and Israel peacefully. However, the fact that the final

decisions of the Security Council depend on the 5 permanent members while determining the functioning of the UN Organization, and the functioning of the institution and the fact that even the decisions that seem to be correct cannot be taken through veto, have also had negative effects on the Palestine-Israel crisis. Despite the UN institution's desire to bring a solution to the issue, its veto power has been the key point in its own impediment in the implementation of the Security Council resolutions.

The aim of this thesis is to examine whether the international law, believed by the international community, has followed a fair enough path between the parties towards the Palestine-Israel crisis, and to address the findings obtained during the process and the deficiencies of the actors during the resolution process. In order to conduct a research on international law in the Palestine-Israel crisis, first of all, it is necessary to have a good grasp of the historical process of the parties. In the first part of this thesis, the definition of the “Concept of Crisis” in which the parties are involved is made and how a problem turns into a chronic crisis is explained. In the second part, the history of Palestine and Israel, which is an example of a chronic crisis, is looked at. In the third part, the developments in the recent history from the establishment of the State of Israel to the present are examined. In the last part, the initiatives taken by the United Nations agency, which is an instrument of international law and implementation, the decisions taken and whether the applicability of these decisions depends only on the great powers are questioned. With the results obtained, it is concluded that the international community turns into a great power when united and the law of the strong is not always valid in this order.

Keywords: Palestine-Israel, Chronic Crisis, International Law

ÖN SÖZ

Dünyamız günümüzdeki uluslararası düzene hukuk sisteminin kademeli olarak ilerlemesi sayesinde ulaşmıştır. Ulusların zamanla bu sistemi belli örgütler aracılığı ile uygulamaya koyması sayesinde uluslararası hukuk kurumları, devletlerin güvendiği mecraların başında gelmektedir. 21. yüzyıl içerisine ulaşmış olmamıza rağmen tam anlamıyla eşit ve adaletli uygulanabilen bir uluslararası hukuk sistemine sahip olunamadığı kanaati oluşmaktadır. Ancak daha kötü aşamalardan başlayarak şimdiki evrimine kadar ulaşmış olan günümüz uluslararası hukuk sistemine, dünya düzenini sağlamaya çalışması sebebiyle tüm milletler tarafından minnet duymalı ve bunun yanında geliştirmek için çaba göstermelidir.

Filistin-İsrail krizi uluslararası sistemde yetmiş yılı aşkın süredir devam etmekte ve çözüme ulaşamamış bir sorun olmaya devam etmektedir. Fakat bu kriz için uluslararası hukuk aracılığıyla bir gün barışın sağlanabileceği umulmaktadır. Sadece yapılan akademik çalışmalar ile aktörlerin aralarındaki tüm sorunların ve çözüm önerilerinin daha fazla araştırılması gerekmektedir. Aynı zamanda BM Güvenlik Konseyi'nde alınan kararların uygulanmaya konulabilmesi, bunun önündeki engellerin aşılması krizin çözüm noktasının başlangıcı için elzem hale gelmiştir.

Lisans sürecimden bu yana ve aynı zamanda bu tezin yazım sürecinde bilgisi ve tecrübesiyle bana çok büyük katkılar sağlayan tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ATAŞ'a, eğitimim, gelişmem ve tüm hayatım boyunca bana maddi ve manevi destekleriyle yardımcı olan babam Ali Kemal YALÇIN, annem Fatma YALÇIN'a, tez yazım sürecim ve hayatımın her evresinde bana desteğini ve sabrını esirgemeyen bana sağladığı güven duygusu sayesinde bu çalışmanın bitmesinde payı olan ve aldığım her kararda aynı güven duygusunu bana yaşatan sevgili eşim Şeyda YALÇIN'a,

Sonsuz Teşekkürlerimi Sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	i
ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	i
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	i
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM.....	6
ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ.....	6
1.1. KRİZ TANIMI VE EVRİLME SÜRECİ.....	6
1.2. KRİZE NEDEN OLAN ETKENLER	7
1.3. KRİZ SÜREÇLERİ	9
1.3.1. Kriz Uyarılarının Algılanması ve Hareketsizlik.....	9
1.3.2. Kriz Dönemi.....	9
1.3.3. Çözülme Dönemi.....	10
1.4. MÜZMİN KRİZ	12
1.5. KRİZLERİN ÇATIŞMAYA EVRİLMESİ.....	15
II. BÖLÜM.....	17
ÖRNEK KRİZ: FİLİSTİN VE İSRAİL	17
2.1. FİLİSTİN VE İSRAİL'DE SOSYAL YAPI	17
2.2. FİLİSTİN GENEL BİLGİLER.....	17
2.2.1. Filistin'in Coğrafi, Nüfus ve Kültürel Yapısı.....	18
2.3. İSRAİL GENEL BİLGİLER	19
2.3.1. İsrail'in Coğrafi, Nüfus ve Kültürel Yapısı.....	19
2.4. FİLİSTİN VE İSRAİL KRİZİNİN KÖKENLERİ	21
2.4.1. 19. Yüzyıl ve Siyonist Fikrin Ortaya Çıkışı.....	24

2.4.2. Sykes-Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu	25
2.4.3. Yeni Kurulan Dünya Düzeninde Manda Yönetimi ve Milletler Cemiyeti.....	27
2.4.4. Yahudilerin İşgallerden Devlet Yönetimine Geçişleri – İsrail Devleti	31
III. BÖLÜM	32
İSRAİL'İN KURULMASI VE GÜNÜMÜZE KADAR Kİ GELİŞMELER (1948-2022)	32
3.1. I. ARAP-İSRAİL SAVAŞI, 1948-1949	32
3.2. II. ARAP-İSRAİL SAVAŞI - SÜVEYŞ KANALI'NIN MİLLİLEŞTİRİLMESİ KARARI.....	33
3.3. FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULMA AŞAMASI	35
3.4. III. ARAP- İSRAİL SAVAŞI 1967 – ALTI GÜN SAVAŞI	35
3.5. IV. ARAP İSRAİL SAVAŞI 1973 - YOM KİPPUR SAVAŞI.....	36
3.6. FİLİSTİN DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN DÖNEM	38
3.6.1. Mısır ve İsrail'in Barışa Giden Yolu Camp David.....	38
3.6.2. İsrail'in Filistin ve Suriye Sınırlarında Gerçekleştirdiği İlhaklar	40
3.6.3. İsrail'in FKÖ Karargâhına Yönelik Düzenlediği Hava Harekâtı	41
3.6.4. Birinci İntifada 1987-1993	42
3.6.5. Filistin Devleti'nin Kurulması	43
3.7. ULUSLARARASI ARENADA KAYBEDİLEN BARIŞ SÜRECİ	44
3.7.1. 1993 Oslo Barış Süreci.....	44
3.7.2. 1995 Oslo II.....	46
3.7.3. Hebron Protokolü	46
3.7.4. İsrail'in Kendi Sınırlarına Çekilme Planı - Wye Memorandumu.....	46
3.7.5. Şarm El-Şeyh Memorandumu	47
3.7.6. II. Camp David.....	48
3.8. 21.YÜZYILIN BAŞLARI VE FİLİSTİN DEVLETİ'NİN BELİRGİNLEŞMESİ.....	48
3.8.1. İkinci (El-Aksa) İntifadası 2000.....	48
3.8.2. Mitchell Komisyonu ve Araştırma Raporu	49
3.8.3. Tenet Planı.....	50
3.8.4. Bush Planı	50

3.8.5. 2003 Yol Haritası	51
3.8.6. Cenevre Planı	51
3.8.7. 2002 Koruyucu Kalkan Operasyonu	52
3.8.8. 2008-2009 Dökme Kurşun Operasyonu	52
3.8.9. Filistin'in BM Gözlemci Üyeliği ve UCM Üyeliği.....	53
3.8.10. Trump'ın Kudüs'ü Başkent İlanı ve Büyük Dönüş Yürüyüşü	53
IV. BÖLÜM	55
FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ VE BM'NİN KRİZDEKİ ROLÜ	55
4.1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TANIMI, GELİŞİMİ VE ÖNEMİ	56
4.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ	58
4.2.1. Birleşmiş Milletlerin Amaçları ve Yapısı	59
4.2.2. BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barış ve Güvenlik Görevi.....	61
4.2.3. Birleşmiş Milletler ve Filistin-İsrail Krizi.....	62
4.2.4. Arap-İsrail Savaşları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları	62
4.2.5. Filistin-İsrail Krizinde Temel Sorunlar ve BM Güvenlik Konseyi Kararları.....	65
4.3. Kudüs'ün Nihai Statüsü Sorunu	65
4.4. Filistinli Mülteciler Sorunu	66
4.5. Yahudi Yerleşimcileri Sorunu.....	69
4.6. Filistin Devleti'nin İlhak Sorunu	70
4.7. Filistin Devleti'nin Siyasi, Ekonomik ve Coğrafik Sorunları.....	73
4.8. FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİNDE RUSYA VE ABD'NİN ULUSLARARASI HUKUKA ETKİSİ.....	75
4.8.1. Filistin-İsrail Krizi ve Rusya	76
4.8.2. Filistin-İsrail Krizi ve ABD.....	77
SONUÇ ve ÖNERİLER.....	79
Kaynakça	84
EKLER.....	105
EK-1 Şekiller.....	105
EK-2 Tablolar.....	106

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklamalar
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BKZ	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMGK	Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CIA	Merkezi Haber Alma Teşkilatı
ECOSOC	Ekonomik ve Sosyal Konsey
FKÖ	Filistin Kurtuluş Örgütü
FÖY	Filistin Özerk Yönetimi
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
MC	Milletler Cemiyeti
MS	Milattan Sonra
MÖ	Milattan Önce
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
OAPEC	Petrol İhraç Eden Arap Ülkeleri Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UAD	Uluslararası Adalet Divanı
UCM	Uluslararası Ceza Mahkemesi
UNDOF	Birleşmiş Milletler Gözlemci Gücü
UNEF	Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü
UNHRC	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi

UNHCR	Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
UNIFIL	Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Gücü
UNRWA	BM Yakındoğu Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı
UNSCOP	Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi
UNTSO	Birleşmiş Milletler Ateşkes Denetim Örgütü

GİRİŞ

Uluslararası arenada iki veya daha fazla aktör arasında meydana gelen krizlerin çözümsüz kalması ilk olarak tarafları, ikinci olarak çevre devletleri ve üçüncü olarak da tüm uluslararası sistemi bir şekilde olumsuz etkileyebilmektedir. Genel itibariyle tanımı, beklenilmeyen ani değişimler ile ortaya çıkan, devletleri veya unsurlarını tehdit eden, önlenmesi ve müdahalesi güç olan, acil tedbir alınması gereken durumlara kriz denir. Kriz kavramını ve etkilerini Brecher'a göre tanımlayacak olursak *“Bir veya birden fazla aktör arasındaki ilişkilerde taraflardan en az birinin temel değer, öncelik, çıkar, güvenlik ve benzeri algılarında tehdit olarak algılanan kendini tehdit altında algılayan tarafın karar alıcılarını uygun önlem ve araçlarla karşılık vermeye zorlayan taraflar arasında gerilim ve düşmanlık duygularına koşut olarak askeri çatışma olasılığını arttıran durum”* dur (Brecher, 1980, s. 1-2). Kriz kavramının tam olarak biliniyor olması, geçirdiği süreçlerde başarı sağlayabilmesi adına bir devlet için oldukça önemlidir. Krizlerin ilerleyişinin kontrol edilememesi sonucunda, krizlerin müzmin duruma gelmesi olası bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Müzmin krizler de beraberinde çatışmaları ve savaşları ortaya çıkartmaktadır. Bu nedenle müzmin kriz içinde bulunan aktörlerin birbirlerine karşı olan davranış ve tutumları dikkatle ve bilinçli bir şekilde gerçekleşmelidir. Tarafların içinde buldukları müzmin kriz döneminden çıkabilmeleri, yine kendi isteklerine bağlı olarak gerçekleşebilecektir.

Müzmin bir krize en iyi örneklerden biri de Filistin-İsrail anlaşmazlığıdır. Yetmiş yılı geçkin süredir devam eden Filistin-İsrail krizine yönelik birçok akademik çalışma, barış girişimleri, arabuluculuk yöntemleri ve BM kurumu aracılığı ile bu krize özel birçok örgüt kurulmasına rağmen taraflar arasında devam eden kriz, günümüzde de uluslararası sistemin öncelikli sorunları içinde yer almaktadır. Bu krizin tek yönlü olmayıp birçok farklı konu başlığı içeriğine sahip olması nedeniyle, konuya yönelik tarihsel, siyasi, coğrafi veya dini açıdan sorunu ele alınan her türlü akademik çalışma ayrı bir önem taşımaktadır. Fakat günümüze kadar konu üzerinde akademik olarak eksik kalmış en büyük açıklık hukuk alanında ortaya çıkmaktadır. Filistin-İsrail krizi için bu açıklığın fark edilmesi, Filistin-İsrail krizinin uluslararası hukuka yönelik incelenmesinin önemini ortaya çıkarmış ve bu konudaki hukuk çalışmaları artış göstermiştir.

Yahudi toplumunun bir devlet kurma ve bunu kutsal buldukları Kudüs üzerinde gerçekleştirmek istemeleri sebebiyle, Filistin bölgesine başlattıkları göçler krizin temellerini hazırlamıştır. 20. yüzyılın başlarında İngiltere yönetiminin sağlamış olduğu

destek ve dönemin ortalarından itibaren ise ABD yönetimin Yahudi toplumuna karşı vermiş oldukları destek sayesinde Yahudi göçleri oldukça kolaylaşmıştır. Bu göçlere bağlı olarak da Filistin topraklarının işgali ve Yahudilerin kendilerine yaşam alanı açma girişimleri meydana gelmiştir. Her dönemin başat gücünün arkasında bulunan Yahudi toplumu, uluslararası hukuk kurallarına karşı durabilmeyi, büyük güçlerden aldığı korumacılık sayesinde gerçekleştirebilmiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti, Filistin-İsrail krizinin yönetim aşamasında çok başarı sağlayamamış ve II. Dünya Savaşı'nın ardında kurulan Birleşmiş Milletler Örgütü'ne (BM) bu krizi miras bırakmıştır.

BM Filistin ve İsrail arasındaki anlaşmazlığa yönelik çalışmalara hızlı bir şekilde başlamış fakat yıllar geçtikçe büyüyen sorun müzmin bir kriz haline dönüşmüştür. BM ortaya çıkan çatışmalar, hukuk ihlalleri, mültecilik sorunları ile ilgili ayrı ayrı çalışmalar yapmaya özen göstermiştir.

Mültecilik ile göçmenlere ilişkin sorunlar uzun yıllar boyunca uluslararası arenanın gündeminde bulunan konulardır. Toplumlar tarih boyunca buldukları konumları değiştirmiş farklı yerlere gitmişlerdir. Gerçekleşen bu yer değişimlerinin temeli farklı sebeplere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Bu yer değişimleri kimi zaman koşulları daha iyi bir bölgeye ulaşmak için gerçekleşirken kimi zaman da zorunlu olarak meydana gelmiştir. Shacknove'e göre;

“Mülteci’ terimi umutsuz/iç açıcı olmayan görüntülerin bir karışımını anımsatır: Güney Çin Denizi’nde akıntının sürüklediği insanla dolu bir bot, Bangladeş’te karnı şişmiş bir bebek, Beyrut’ta moloz yığına dönüşmüş bir gecekondu gölgesi. Bir mültecinin kim olduğu ya da olmadığı (politik olarak olmasa bile) kavramsal belirlenmesi göreceli olarak basit bir sorun gibi görünmektedir. Bir mülteci, yaşamını tehdit eden koşullardan kaçan bir kişidir diyebiliriz” (Shacknove, 1985, s. 274-284).

Filistin ve İsrail devletleri arasında yaşanan anlaşmazlık sürecinde ortaya çıkan en büyük sorunlardan bir tanesi de mültecilik durumu olmuştur. 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulması ile başlayan süreçte Filistinli halkın mültecilik durumu ortaya çıkmış ve bu sorun günümüze kadar artarak devam etmiştir. İsrail yönetiminin, Arap devletleri ile yaşadığı sorunlar 1948, 1956, 1967 ve 1973 yıllarında sıcak savaş şeklinde kendini göstermiştir. İsrail özellikle 1967 yılında gerçekleşen “6 Gün Savaşları” sırasında işgal ettiği birçok toprak ile sınırlarını genişletmiştir.

Arap-İsrail savaşlarının ardından bölgedeki ilk barış girişimi, 1978 yılında başlayan Mısır ile İsrail arasında gerçekleşen Camp David süreci olmuştur. 1987 yılında Filistinli halkın isyan ederek ve sadece taş kullanarak gerçekleştirdiği intifada sürecinin hemen ardından, 1993 yılında uzun yıllar sürecektir olan Oslo görüşmeleri başlamış fakat bu anlaşma uluslararası arenada kaybedilen bir barış dönemi olmuştur.

Filistin'in sınırları net olarak belli tam bağımsız bir devlet olabilmesi, ortaya çıkan mülteciler, Yahudi yerleşimciler, İsrail tarafından gerçekleştirilen duvar inşaları ve su sorunlarının çözümünü başlatacak bir girişim olacaktır. Uluslararası düzeni sağlayan kurum olarak, BM'ye büyük bir sorumluluk düşmektedir.

BM yapısı ve hukuk düzeni ile uluslararası sistem içinde bugüne kadar en düzenli şekilde oluşturulmuş bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Uluslararası hukuk düzeninin sağlanmasında önemli bir rol üstlenen örgüt, günümüze kadar eksik olan yönlerini tamamlamaya, sürekli yenilenmeye özen göstermiştir. Devletlerin güvendiği ve uluslararası adaleti sağlamak adına büyük çaba sarf eden BM, Filistin-İsrail krizinde birçok başarılı girişime önderlik etmiş olsa dahi kurulduğu tarihten günümüze kadar, Orta Doğu'da var olan bu sorunu çözüme ulaştıramamıştır. BM bölge üzerinde İsrail'in gerçekleştirdiği saldırganlığa, işgallere, insan hakları ihlallerine ve savaş suçlarına yönelik Güvenlik Konseyi'nde aldığı kararların uygulanmasında etkin rol oynayamamıştır. Bunun nedeni BM Güvenlik Konseyi'nde beş daimi üyenin veto haklarının bulunmasına bağlı olarak, konu üzerine alınan birçok kararın ABD yönetimi tarafından veto edilmesi olmuştur. BM Şartı'nın 24. madde 1. fıkrasına baktığımızda, üye devletler Güvenlik Konseyi'nin uluslararası barış ve güvenliğin korunmasında ve devam ettirilmesinde birincil sorumlu organ olduğunu kabul etmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra beş daimi üye egemen eşit devletlerin içerisindeki birinciler olarak ortaya çıkmıştır ve BM'nin mimarı olan İkinci Dünya Savaşı'nın beş galip devleti (ABD, Çin, Fransa, İngiltere ve SSCB) sadece bu organın daimi üyesi olmakla kalmamış, veto yetkisi ayrıcalığıyla birinin bile hayır oyunun karar alınmasını engellemesini de kararlaştırmıştır. Böylece yaratılan "daha eşitler" kategorisinin, BM'nin üzerine bina edildiğini iddia ettiği egemen eşitlik ilkesini resmen yadsıdığı açık olarak gözükmiştir (Denk, 2014). BM, içerisinde bulunan Güvenlik Konseyi organında bu savaş galibi devletlere veto yetkisi tanınmıştır. Uluslararası hukukun ve kamu hukukunun ileriye doğru sergilediği çabalarını görebilmek önemlidir. Hukuk düzeni yapısal olarak bu durumları ortaya çıkarmaktadır.

Büyük güçlerin uluslararası barış ve güvenliğe önderlik etme gibi zorunlu bir misyonları yoktur ancak sahip oldukları güç ile barış ve güvenliği engellemeleri de kabul edilemez. BM Güvenlik Konseyi'nde yer alan beş daimi üye bu durumu göz önünde bulundurarak veto kararı almalıdır.

İki büyük savaşın ardından kurulan BM'nin kurulma amacı genel olarak, uluslararası arenada bulunan yönetimler arasında düzeni, huzuru ve diplomatik ilişkileri mümkün olduğunca hukuk kurallarına göre sağlayabilmektir. BM Filistin ve İsrail anlaşmazlığını devraldığı günden itibaren bu anlaşmazlığın çözümü için büyük bir çaba göstermiştir. BM kurulduğu günden bu yana uyuşmazlığın çözümüne fayda sağlayabilmek için daima konu ile ilgilenmiş ve çözüm getirebilecek birçok komite kurulmasında da önderlik etmiştir. Aldığı kararlarda ve yaptığı girişimlerde kimi dönemlerde etkin bir rol oynarken kimi dönemlerde de etkinliği dış etkenlere bağlı olarak geri planda kalmıştır.

Krizler ve çatışmalar insan deneyimi kadar eskidir. Bireyler aileler, klanlar, kabileler, şehir devletleri, ulus-devletler ve çok uluslu imparatorluklar arasındaki ilişkilerde tarih boyunca süregelmiştir. Toplumlar ve devletler her ne kadar gelişim göstermiş olsalar bile çeşitli sebeplere bağlı olarak birçok bölgede sorunlar devam etmektedir. Orta Doğu bölgesi sorunlar ve anlaşmazlıklar konusunda en çok öne çıkan yerlerden biri haline gelmiş ve yenedünya düzenine uyum sağlaması uzun yılları bulmuştur. Bölge özellikle Birinci Dünya Savaşı sonrasında geçirmiş olduğu coğrafi farklılaşmalar neticesinde tam anlamıyla karmaşaya esir olmuştur. Müslüman bir coğrafyaya farklı bir toplum olan İsrail devletinin yerleştirilmesi bölgedeki yoğun karmaşanın temel sebebi olarak görülmektedir. Filistin'in gün geçtikçe haritadan kaybolması ve İsrail'in topraklarının genişlemesi sorunu rahatsız edici bir konuma getirmiştir. Kudüs gibi önem arz eden bir şehrin yıllar içerisindeki belirsizliği ve paylaşılabilmesi bölge adına hep yeni sorunları ortaya çıkarmıştır.

Filistin İsrail sorunu Orta Doğu'nun en önemli ve karmaşık sorunlarından birisi olarak devam etmekle birlikte çözümü de zaruri olan bir anlaşmazlıktır. Filistin ve İsrail krizinin temeli çok eski tarihlere dayanmaktadır. Kudüs şehri, birçok dinin mimari eserleri, kutsal mekanları, geçmişi veya yaşanmışlıkları gibi farklı açılardan merkezi olması sebebiyle önem arz eder ve ortak bir mekândır. Yüzyıllar boyunca süren ve bir türlü çözülemeyen krizin yaşanma sebebi bu mekânın paylaşılabilmesidir.

Filistin toprakları, özellikle de Kudüs bölgesi özel bir statüde olması nedeniyle bölgede söz sahibi kim veya hangi devletler olursa olsun tarafların birbirlerini kabullenmeleri ile hoşgörü ve saygıdan uzak olmamaları gerekiyor. Eğer bu denge sağlanamazsa süregelen bu sıkıntı hiçbir zaman son bulmayacaktır. Anlatılanlardan yola çıkarak günümüzde Filistin ve İsrail devletlerinin arasındaki sorunun temel nedeninin iki farklı ulusun aynı toprak üzerinde hak iddia etmesinden kaynaklandığı görülmektedir. Aynı zamanda Filistinli halkın İsrail'e tepki vermekte çok geç kaldığını iddia etmek de mümkündür. Filistin'deki krizi müzmin kriz yapan nedenler ve çözüme ulaşması gereken konular; Mülteci Sorunu, Yerleşimciler Sorunu ve Kudüs'ün nihai statüsüdür. Bu açıkça görünen sorunların çözümü ile başlamak iki taraf için de önemli bir adım olacaktır. Bu adımın gerçekleşebilmesi ise anlaşmazlık içinde bulunan tarafların BM örgütünün aldığı kararlara güvenmesi ve inanmasına bağlı olarak uygulayabilmeleri ile mümkün olacaktır.

I. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. KRİZ TANIMI VE EVRİLME SÜRECİ

Kriz kelimesi gündelik hayatta farklı alanlarda duyduğumuz ve genellikle olumsuz karşıladığımız bir terimdir. Genel itibarıyla, ne zaman oluşacağı tahmin edilemeyen zamanlarda ani değişimler ile ortaya çıkan, devletleri veya unsurlarını tehdit eden, önlenmesi ve müdahalesi güç olan, acil tedbir alınması gereken durumlara kriz denir (Kriz Yönetimi). Günümüzde sosyal hayatın her aşamasında görülebilen bir konu başlığı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Uluslararası ilişkiler penceresinden bakıldığında da farklı olmamaktadır. Bir ya da birkaç egemen devlet arasında oluşan kriz durumlarının çözümsüzlüğü farklı sorunları da beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunların devam etmesi halinde, tehlikeli ve ciddi savaş durumları ortaya çıkabilmektedir. Günümüzde krizlerin gerçekten sadece ciddi çatışma durumunda mı ortaya çıktığı, yoksa birçok devletin herhangi bir durumdan ötürü kendini aniden bir krizin içinde mi bulduğunun, sorgulamasına ihtiyaç duyulmaktadır. Uygulanan diplomasiyerdeki eksiklikler, devletlerin birbirlerine karşı olan realist bakışları ve toplumlar arasındaki güvensizlik krizlerin temelini oluşturmaktadır. Kriz dönemi bir başka ifadeyle, aktörler ile olan ilişkiler normal veya barışçıl seviyede ilerlerken herhangi bir olayda meydana gelen fikir ayrılıklarının kaldırılmadığı zamanlarda oluşabilmektedir. Aktörler arasındaki bir sorunda meydana gelen fikir zıtlığının oluşması uyuşmazlık diye tanımlanabilir.

Çatışma kavramı ise anlaşmazlık durumunun devam ettiği zamanlarda, aktörlerden birisinin kendi takındığı tavrı ve yaptıklarını haklı çıkarma amaçlı başlatacağı eylem durumu olarak ifade edilebilir (Çatışma Yöntemi, 2019). Krizlerin oluşum süreçlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır ve savaş olasılığı bunlara göre şekillenmektedir. Savaşa sebebiyet veren birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörleri ve tetikleyen süreçleri Akgül detaylı olarak inceleyerek aktarmaktadır. Bunlar; güvenlik ikilemleri, nüfus, ekonomi, teknoloji, devletin savaşa yönelik davranışının etkisi, rejimler, karar süreçleri, toprak, sınırlar, ötekileştirme davranışları, liderler ve savaş yatkınlıkları gibi birçok etkene dayanmaktadır (Vasquez akt. Akgül, 2013). Akgül'ün de faktörler arasında incelediği gibi liderlerin ve devletlerin tutumlarının krizlere ve daha sonrasında oluşabilecek savaşlara etkisi oldukça büyüktür. Bu bakışla Brecher'in "*A Study Of Crisis*" kitabında yaptığı genel

açıklamalar neticesinde dış politikada herhangi bir zamanda meydana gelen bir krizin özelliklerini şu maddeler ile sıralayabiliriz:

- Liderin veya karar vericinin dış politikada yer edinebilmek amacıyla herhangi bir konuda ortaya çıkabilir,
- Oldukça kısa bir zamanda oluşan bu durum, belli bir süre içinde hızla gelişebilir,
- Karar vericiyi temel değerlerini ve önceliklerini değiştirmeye zorlayan bir durum oluşturur,
- Karar vericinin risk, tehlike veya tehdit algılamasına neden olur,
- Karar vericiyi mevcut durum karşısında, normal bir zamanda olması gerekmeyen bir karara mecburi tutabilir.

Belirtilen bu durumlar aktör çiftleri için karşılıklı olarak gelişebilir, nihayetinde krizlerin ortaya çıkışında, gelişiminde ve yükselişinde daha da ilerisi savaşa evrilmesinde rol oynayacak etkenleri oluşturabilir. O zaman kriz kavramını genel olarak, aktörlerin sorunsallar neticesinde ortaya çıkan anlaşmazlıklara bağlı olarak birbirlerine karşı takındıkları tavırlar ile olumsuzlukları sürdürdükleri eylem durumu şeklinde tanımlamak daha yerinde olmaktadır.

1.2. KRİZE NEDEN OLAN ETKENLER

Krizleri doğru tanımlamak ve özelliklerine hâkim olmak çözümler üretebilmek için önemlidir. Diğer önemli etken ise krizlere ilişkin güvenlik ikilemlerinin ve doğru algılanmayan ifadelerin de açıklığa kavuşması gerekliliğidir. Simon Booth'un ifadesiyle yanlış algılanan kriz durumlarının tanımlamaları bulunmaktadır. Krizlere karşı hazırlıklı olmak ve çözebilmek adına bunlar oldukça önemlidir. Booth'un başlıklarına bakarak açıklamalarını yapacak olursak;

Booth ilk olarak "*Krizlerin kaçınılmaz*" olduğunu ifade eder. Aktörler, devletler veya lider konumunda bulunan kişiler krizin bu tanımını kabullenirlerse baştan kaybetmiş olurlar. Yani paranoyak bir bakış açısıyla alınan her önlem kaçındığımız durumu bize daha da yaklaştıracaktır. Negatif bakmak yerine bilincinde olup durumu fazla yükseltmemek olumlu bir yaklaşım olacaktır. Anlaşmazlığa neden olan sorunu baştan gözden geçirmek ve çözüme yönelik alternatif seçenekleri değerlendirmek gerekir.

İkinci olarak "*Krizleri önlemek veya anlamak için gerekli temel bilgiden yoksunuz*" yani devletler ilk defa bir kriz yaşadıkları dönemde tecrübesiz olmaktadır. Aktörler bu

süreç içerisinde dünya üzerinde daha önceden yaşanmış krizlerin çözümlerini örnek almamaktadırlar. Hali hazırda yaşanmış krizlere bakılarak bir yöntem belirlenmemektedir. Devletlerin ilk kez karşılaştığı kriz durumlarında bu bilgi eksikliği aktörlerin başarısızlıklarına neden olmaktadır. Böylelikle de yaşanılacak olan olaylarda elde bulunan verilerin yokluğu taraflara sonuçları hakkında da bilgi sunamayacaktır.

Üçüncü olarak “*Daha iyi teknolojinin gelecekteki krizleri önlemesidir*” diye atfedilen başlıkta, ilerleyen teknolojik gelişmelerin güven açısından hataları ve yanlışları önleyeceğinin düşünüldüğü ifade edilmektedir. Küreselleşme sayesinde gelişen ve yayılan teknoloji devletlere yaşadıkları sorun anlarında çözümü kolaylaştıracak birçok imkân sunmaktadır. Hızlı haberleşme ve hızlı ulaşım dünya üzerindeki sınırları kaldırmaktadır. Aktörler arasında meydana gelen sorunlar ve algılanan yanlış düşünceler bu sayede uzamadan ortadan kalkabilmektedir. Teknolojinin sunduğu imkânları dengeli ve doğru olarak kullanan devletler diplomasiye başarılı bir şekilde yön vermektedir.

Dördüncü olarak “*Kriz yönetimi örgütsel gelişim için zararlıdır*” söylemine yer verilmiştir. Bu söylem aşırı güvenlik nedeniyle savunmacılığın artmasının, örgütsel gelişimin önünün kapanmasına neden olduğunu ifade etmektedir. Yani yeri geldiğinde risk almanın etkin bir gelişme sağlayacağı açıklanmaktadır. Doğru yerde ve doğru zamanda yapılacak riskli girişimler risk olmaktan çıkıp avantaja dönüşebilmektedir. Aktörler diplomasi girişimlerinde bu ince çizgiyi çok dikkatli yönetmelidirler.

Son olarak ise “*Kriz yönetimde duygulara yer olmadığı*” açıklanmıştır. Son maddede belirtilen durum aslında bir krize hazır olmanın ve kriz anında oluşabilecek her türlü sorun ile başa çıkabilmenin önemine vurgu yapmaktadır. Yani kriz sürecinde duyguları geri plana aktarmak, çözüme dayalı mantıklı yöntemler oluşturabilmek oldukça önemlidir. Kriz aşamasındaki aktörlerin menfaatçi duygularının, ikiliyi uzlaşmadan uzaklaştıracağı etkisi açıklanmaktadır (Booth, 1993, s. 96).

Genel olarak başlıkları değerlendirdiğimizde, kriz için tecrübeli olmaktan daha çok hazırlıklı olmak önemlidir. Krizler sıklıkla yaşanan durumlar değildir, bu durum neticesinde küresel sistemde yaşanan gelişmelerden ve sonuçlarından faydalanabilmek elzemdir. Tarafların krizden kaçındıkları halde içine düştükleri durumlarda, en kısa zamanda çözüme yönelik diplomasi yollarını başarılı bir şekilde kullanmaya karşı niyetlerinin bulunması dahi, sonuca yönelik atılacak adımlardan bir tanesi olarak değerlendirilebilir.

1.3. KRİZ SÜREÇLERİ

Krizlerin yapılan tanımlamalarda da ifade edildiği gibi kronik diğer bir adlandırmasıyla müzmin krizlerin, savaşa evrilmesi hiçbir zaman birden bire gerçekleşmemektedir. Kriz öncesinde oluşan aşamalar ve bu esnada tarafların tutumları krizlerin başlangıç sürecinde artmasına veya azalmasına neden olmaktadır. Kriz başlamış olsa dahi taraflara bağlı olarak istenildiği zaman çözüm sürecine ulaşılması mümkün olmaktadır. Bu gelişmelere dayalı olarak da kriz süreçlerini tanımlamak önemli olmaktadır. Halil Can'ın kriz tanımına göre, kriz dönemi içerisinde gelişen üç bölümden oluşmaktadır. Bunları; “*kriz uyarılarının algılanması ve hareketsizlik, kriz dönemi ve son olarak da çözülme dönemi*” şeklinde sınıflandırmak mümkündür (Can akt. Sezgin, 2015, s. 189-190). Daha iyi anlaşılabilmesi adına bu süreçlerin ayrı başlıklar şeklinde değerlendirilmesi gerekmektedir;

1.3.1. Kriz Uyarılarının Algılanması ve Hareketsizlik

Kriz uyarılarının algılanması ve hareketsizlik dönemi aktörler arasında oluşmaya başlayan, varlıklarını tehdit eden sorunların ortaya çıkma evresidir. Bu durumun içinde olan aktörlerin, durumun tam olarak farkında olmaması sebebi ile krizlerin artmasına ve belirginleşmesine neden olan bir dönemdir. Krizlerin kontrol edilmesindeki en kritik olan dönem, krizlerin algılandığı bu süreçtir. Bu süreç içerisinde henüz kriz doğmadan önce önlemler alınarak ve aynı zamanda tedbirler gözden geçirilerek krizlerin engellenmesi hedeflenmektedir. Bu nedenlerden dolayı kriz öncesi dönemin kontrolü, daha gelişim göstermeden önce krizi ortadan kaldırmak için oldukça önemlidir. Kriz sürecinde iyi bir iletişim, konuyu tekrar incelemek, barışçıl yolları tercih etmek, gerginliği arttırmaktan kaçınmak doğru bir yöntem olarak tercih edilmelidir. Krizin içine girmeyi göze almadan önce sonuçlarını değerlendirip davranışları tekrar gözden geçirmek her zaman oldukça önem arz etmektedir.

1.3.2. Kriz Dönemi

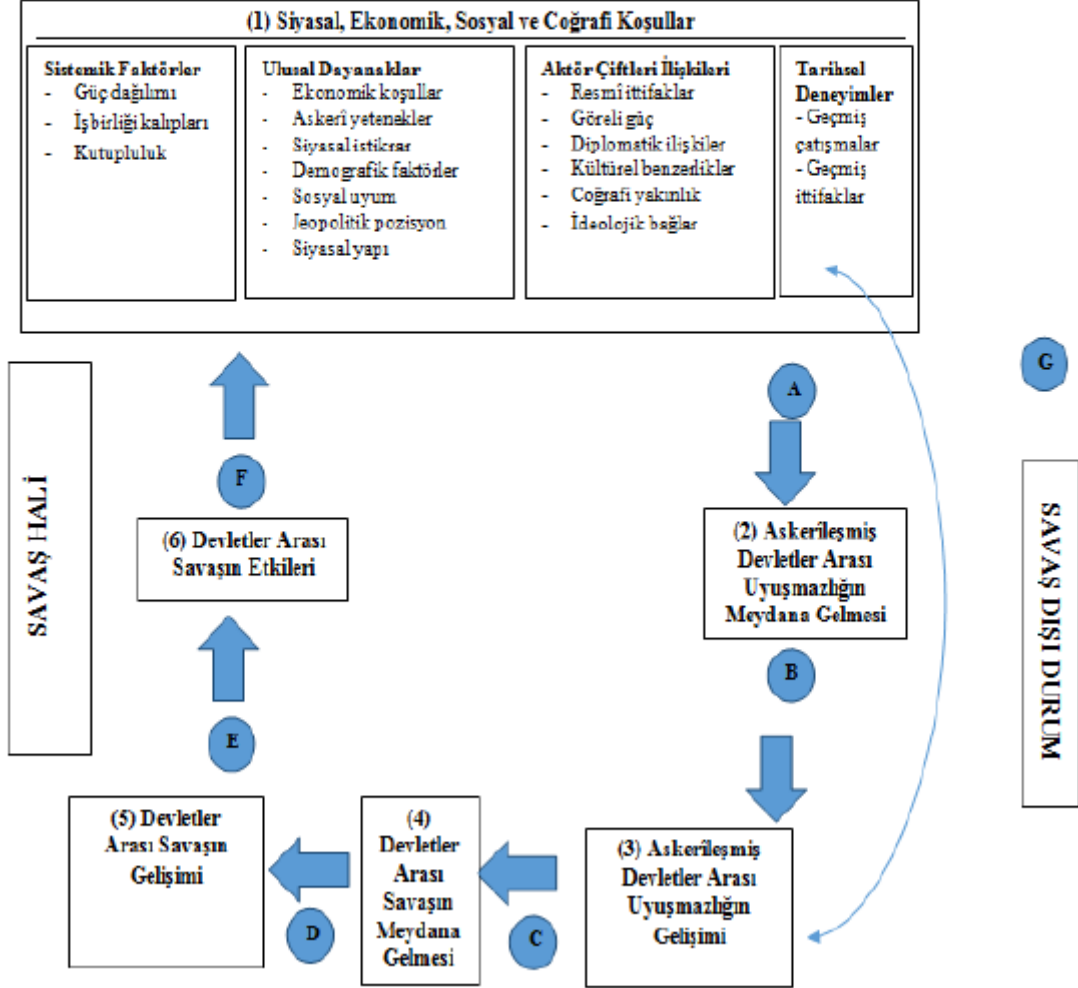
Kriz artık bu dönemde meydana gelmiş ve ilerleme göstermiştir. Bu aşamada aktörler için bilhassa liderler ve yönetenler içerisinde korku, telaş ve stres yükselmektedir. Hızla gelen krize yönelik farkındalık oluşturulup gerekli önlemler alınmadığı durumda artık krizin başlaması engellenemez bir hale gelmektedir. Bu süreçten sonra aktörlerin sakinliklerini korumaları ve telaşa yol açmayacak davranışlar ile krizi doğru bir şekilde yönetmeleri gerekmektedir. Bu dönem esnasında tarafların özellikle dikkat etmesi gereken

konular, krize neden olan karşılıklı isteklerin, tutumların ve çıkarların tekrar gözden geçirilerek en düşük seviyede tutulmasıdır. Çıkarıcı ve sadece tek tarafın kazancını sağlayacak olan bir bakış açısı, krizi diplomasiye uzaklaştırmakta ve çözülme sürecinin atlatılmasına engel olmaktadır.

1.3.3. Çözülme Dönemi

Krizin içinde bulunulan dönemde doğru bir şekilde izlenilecek yöntemler bulunamamış ise artık kriz derecesi yükselmeye doğru evrilip kronikleşebilmekte veya daha kötüsü savaşa sebebiyet verebilmektedir. Bu dönem içerisinde aktörün etrafıyla ilişkileri ve temasları bozulabilir. Bunlara bağlı olarak da iç karışıklıklar, huzursuzluk, korku ve telaşa yol açarak düzensizlikler ortaya çıkarabilir. Bunun aksine krizin henüz meydana geldiği ilk aşamalardan itibaren etkili bir yönetim şekli benimsenerek başarılı bir yol/diplomasi kullanılabilirse, bu süreç kolaylıkla ve başarıyla atlatılabilir. İşte bu aşamada da başarılı bir kriz yönetimi zaruri olacaktır. Krizlerin çözülmemesi çatışmaya ve savaşa dönüşmesine neden olur. Kriz bir döngü halinde devam eder. Bu noktada Öner Akgül'ün savaş nedenlerine yönelik hazırladığı tablo bize çatışma nedenlerini ve döngüsünü açıklamaktadır. Bunlar “*Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini*” tablosunda şu şekil ile belirtilmektedir;

Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini

Şekil 1: Uluslararasılaşmış Askerî Uyuşmazlıklar

Ve Devletler Arası Savaşlar Oluşum Süreci (Bremer akt. Akgül, 2016, s. 9)

Akgül'ün ayırdığı başlıklarda krizin minimum seviyede atlatılmasına ve/veya genellikle savaş haline nasıl evrildiğine yönelik durumlar kategorize edilmiştir. Dünyamızda birçok farklı insan topluluğu ve bunun beraberinde getirdiği farklı kültürler mevcuttur. Aynı zamanda farklılık gösteren bu toplumların davranışları siyasetlerine, yönetim biçimlerine, sosyal yapılarına, davranışlarına ve devlet üzerinden karar almalarına kadar birçok benzeri konuda etki meydana getirmektedir. Küreselleşmiş olan günümüz dünyasında bu etkileşimler de diğer devletlerle olan ilişkileri şekillendirmektedir. Fakat devletlerin birbirleri ile olan temeldeki bu farklılıkları kriz durumlarında nadiren avantaj

olabildiği gibi çoğu zaman dezavantaj oluşturmaktadır. Bu durumlar uzun anlaşmazlıkları dahi oluşturabilmektedir. “Kültürün, insan davranışları, mimikler ve konuşma şekilleri üzerine büyük etkisi vardır. Farklı kültürlerden olan insanlar bunları anlayıp yorumlamakta zorlanacak, hatta bunun neticesi olarak yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilecek ve gerekli olan işbirliği imkânsız hale gelebilecektir” (Özsoy, 2018, s. 39). Özsoy’un bahsettiği doğal olan durum ve farklılıklar dünyamızı şekillendirmektedir. Fakat devletlerin bu farklılıklara olan tutum ve girişimleri ve kimi zamanda birbirlerinin bakış açılarını çözebilmeleri anlaşmazlık anlarında büyük öneme sahiptir. Güvenlik ikilemelerinin meydana gelmesinde dahi etkili olan anlaşılabilme, bir kriz durumu olup olmadığını veya askerileşmeyi gerektirecek olguların ortada bulunup bulunmadığını belirleyecektir. En nihayetinde devletlerin birbirlerini tanıyabilmiş olmaları, tarafların kriz anında uygun bir diplomasi yolu bulmalarını sağlayacaktır.

1.4. MÜZMİN KRİZ

Aktörlerin kriz dönemlerinde başarısız olmaları ve paradoks bir döngü içine girmeleri sonucunda, krizler kronik/müzmin bir hale dönüşmektedir. Uygulanmış olan algoritmaların çözümsüz olması krizleri artık bir sarmala sokmaktadır. Eric J. Hobsbawm’a göre; “Aktörler arasında gerçekleşen silahlı çatışmalar yıllar içerisinde daha ciddi boyutlara ulaşabilir bunun sonucu olarak aktörlerden birisinin kazanması ve herhangi bir uzlaşmaya ulaşılması ihtimali gerçekleşmeden yıllarca devam edebilir” (Hobsbawm, 2017, s. 13-14). Anlatılan durumlar Filistin, Çeçenistan, Karabağ, Keşmir, Angola gibi yerlerde net bir şekilde yaşanmıştır. Hobsbawm’ın yaptığı açıklamadaki “birisinin kazanması” ibaresi Filistin ve İsrail’deki durum için kesinlikle geçerli olmamaktadır. Tarih boyunca geçmiş yüzyıllara kadar uzanan bu krizde sürekli bir kazanan olmuş fakat unutulmayan değerler, ritüeller ve kutsallık içeren yapılar nedeniyle kaybeden tekrar kazanmak için her zaman sırasını beklemektedir. Taraflar açısından irredantist olarak benimsenen düşünce hiç kaybolmamaktadır. Filistin-İsrail çıkmazında aktörler kendi arzu ve istedikleri gerçekleşene kadar bir şekilde krizleri sürdürmeyi devam ettirmektedirler. Dünya genelinde, 20. yüzyılın başı ile sonları arasındaki dönemde yaşanan ve uzun müddet devam eden birçok çatışma meydana gelmiştir. Örnekler ile tanımlama yapıldığında; Arap-İsrail Savaşları ve öncesindeki Filistin-Yahudi çatışmaları, Türkiye-Yunanistan sorunları ve Hindistan yönetimiyle Pakistan yönetimi arasında gerçekleşen çatışmalar bunlardan bazılarıdır. Bu çatışmalar sonrasındaki dönemler, müzmin krizlerin doğmasına sebep olurken, bu savaşların bitmesine rağmen uzun yıllar sürecek düşmanlık ortamının

oluşmasına sebebiyet vermektedir. Alanyalıoğlu'nun ifadesine göre “Müzmin kriz halinde bulunan devletlerin vermiş oldukları güvensizlik ile herhangi bir sorun veya anlaşmazlıkta şiddete ve çatışmaya yönelmeleri diğer devletlere oranla daha fazladır” (Alanyalıoğlu, 2016). Geçmişte yaşanmış fakat sona ermiş olan krizlerin, anlaşmazlıkların ve savaşların varlığı, normal düzeyde yaşanacak durumlarda bile yanlış anlaşılmalara veya tarihi nefretlerin hızla ortaya çıkmasına neden olabilen etkenler olmaktadır. Savaşmamış veya sorunlar yaşamamış devlet elbette ki yoktur ve insanların olduğu yerde anlaşmazlıklar ve çıkar çatışmaları muhakkak ki var olmaktadır. Önemli olan tarafların karşılıklı güvenleridir. Devletlerarası ilişkilerin kontrol edilemediği durumlarda krizlerin oluşması ve oluşan bu krizlerin yükselmesi bir diplomatik başarısızlık olarak görülmektedir. Bu krizlerdeki çözümsüzlük ile meydana gelmiş olan ve uzun sürecek yıllar boyunca devam eden anlaşmazlıklar neticesinde çözülemeyen müzmin kriz evresi, devletlerin ve toplumlarının ruh sağlıklarında ve davranışlarında olumsuz yönde geri dönüşler meydana getirmektedir. Buna göre süregelen krizlerin olumsuz etkilerini Murthy ve Lakshminarayana şöyle ifade etmiştir; “Kronik bir krizin de ötesinde savaşların, ulusların sağlık ve esenliği üzerinde yıkıcı bir etkisi bulunuyor ve genel popülasyon üzerinde yapılan araştırmalar ruhsal hastalıkların görülme sıklığı ve vaka sayısındaki dikkate değer artışı ortaya koyuyor” (Murthy & Lakshminarayana, 2018). Dünya üzerinde halen kriz, çatışma veya anlaşmazlık yaşayan devletlerin toplumlarına bakıldığında Murthy ve Lakshminarayana'nın ifadelerinin doğruluğu ortaya konmaktadır. Özellikle aktörler arasındaki uzun yıllardır devam eden anlaşmazlıkların insanlarda meydana getirdiği mutsuzluk ve durumun belirsizliği yaşamlarının her alanında olumsuz etkiler oluşturmaktadır.

Müzmin krizler, bir devlet açısından sadece siyasi olarak olumsuz etkiler doğurmaz aynı zamanda, toplumsal olarak da negatif etkiler ortaya çıkarır. Yıllar boyunca süren psikolojik hasarın etkileri halk üzerinde gözlemlenmektedir. Genel olarak anlaşılmaktadır ki aşılması çok güç olan müzmin krizler, atlatılmış olsalar dahi izlerini her açıdan temizlemek çok da mümkün olmamaktadır. Bahsi geçen müzmin krizlerin sona ermemesi ve çatışmaların yıllarca devam etmesi sonucu nesillerin ekseriyetle her türlü olumsuzluklara maruz kalmaları ve huzur içinde yaşama duygularından mahrum kalmaları ile sonuçlanır. Bu sorunların giderilmesi için uluslararası sistem ve buna bağlı olarak uluslararası hukuktan faydalanabilmek oldukça önemlidir. Uluslararası hukuk geçmişten günümüze yaşanan ve yaşanma ihtimali bulunan örnekler üzerinden günümüze kadar

gelişme göstererek, küresel sistemde huzuru ve düzeni hedeflemektedir. “Uluslararası hukukun genişlemesi, uluslararası hukukun etki sahasını arttırmıştır” (Kaya T. , 2012). Temelden günümüze ilerleyerek gelen uluslararası hukuk sisteminin en önemli sıkıntısı yargı sorunları olmakta ve problem her dönemde devam etmektedir. Uluslararası hukuktaki yargı sorunlarının çözümü her ne kadar gelişme aşaması göstermiş olsa dahi her devlete yönelik eşit şekilde uygulanabilmesi ve devletlerin uyum sağlaması oldukça elzem olarak görünmektedir. Uluslararası hukukun işleyişi bütün devletlere eşit bir biçimde uygulanması ve devletlerin bu hukuk kurallarına uygun davranması, sorunların çözüme ulaştırılmasında elzemdir.

Uluslararası arenada yeni bir devletin ortaya çıkması, diğer devletlerce tanınması ve uluslararası sistem içerisinde yer edinebilmesi oldukça karmaşık ve kolay olmayan bir süreçtir. Bir devlet kendisini tanıtabilmek ve kabul ettirmek istediği zaman, devlet olgusunu barındıran şartlara sahip olup olmadığı çoğu zaman sorgulanmaktadır. Tabii ki bu şartlar standart olmayıp her devletin bulunduğu konumuna bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bulduğumuz dönem içerisinde uluslararası arenada varlığını kabul ettirmiş bir devleti hukuktan bağımsız olarak düşünebilmek mümkün değildir.

1933 Montevideo Sözleşmesi’nde geçen Madde 1 ve Madde 3’e göre, Devlet: “*Sosyolojik açıdan insanların hukuk esaslarına göre birleşmesi ve bir birlik oluşturması anlamında devlet; zorlama gücüne sahip bir otorite tarafından ortak iyiye yönelmiş, içtimai, siyasi ve hukuki bir düzenin sağlandığı ve sürdürüldüğü, belli bir ülke üzerine yerleşmiş insan topluluğu olarak tanımlanır*” (Azarkan, 2016, s. 1057-1060).

Devletler tanıma konusunda siyasete, iç hukuka ve uluslararası hukuka dayanarak tercihlerini paradoksal olarak yapabilmişlerdir. Filistin devlet olmanın şartlarını taşıdığı halde tam anlamıyla sınırları belli olarak özerkliği, resmi bir devlet olarak kabul görmemektedir. Aktarılanlardan yola çıkılarak, Filistin-İsrail krizinde günümüzdeki sorunun temelini iki farklı ulusun aynı toprak üzerinde hak iddia etmesinden oluştuğunu söylemek mümkündür. Filistin’deki sorunu müzmin krize dönüştüren etkenler ve çözüme ulaşması gereken konular; mülteci sorunu, yerleşimciler sorunu ve Kudüs’ün nihai statüsüdür. Bu açıkça görünen sorunların ve ortaya çıkmış diğer anlaşmazlıkların uluslararası hukuka uygun bir yol izlenerek, çözüm için uygulamaya geçirilmesi sadece krizin bulunduğu bölge üzerinde değil dünyada yer edinmiş bütün uluslar adına bir umut olabilmesi olasıdır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve hukuka aykırılığı günümüze kadar devam eden Filistin ve İsrail krizinin uluslararası hukuka uygun olarak

çözümüne kavuşması, dünyanın inanabileceği bir uluslararası hukukun güvenilirliğini de ortaya koyacaktır.

1.5. KRİZLERİN ÇATIŞMAYA EVRİLMESİ

Sadece tek bir tanımlama yaparak çatışmayı genel bir kalıpla açıklamak mümkün değildir. Genel olarak uluslararası sistemde, bütün sorunların temeli çatışmanın net bir tanımının olmamasına bağlı olarak ortada bulunan bir sorundur. Kabul edilmiş ortak bir tanım belirlenemeyen kavram için de net ve kalıplaşmış çözümler bulunmamaktadır. Çatışma insanlık tarihi içerisinde yaşanılarak öğrenilen ve nesiller boyunca aktarılan bir olgudur. Taraflar arasında ortaya çıkan uyuşmazlıklar krizlere neden olmaktadır. Krizler de çatışmanın temel nedenlerini oluşturmaktadır. Uyuşmazlık uluslararası hukuk açısından bir hukuki mesele ilgili ortaya çıkan anlaşmazlık, görüş veya çıkar çatışması anlamına gelmektedir (Akıncı, 2021, s. 101). Uyuşmazlık kavramı Muzaffer Ercan Yılmaz tarafından ise; “Uyuşmazlık, en az iki parti arasında, algılanan çatışan amaçlar üzerinde gerçekleşen dışa vurulmuş bir mücadeledir” şeklinde tanımlanmıştır. (Yılmaz M. E., 2018, s. 9). Tanımlamadan yola çıkılarak, genel olarak hiçbir uyuşmazlığın tamamıyla tek tarafa bağlı olarak açıklanamadığını söylemek mümkündür.

Uyuşmazlıklar çok derin analizler gerektiren konular olduğu gibi birçok türleri de bulunmaktadır. Uyuşmazlıklar kimi zaman çıkar, ilişki, ideoloji ve yapısal nedenlere bağlı olarak çıktığı gibi kimi zamanda gerçek dışı sebeplere dayanarak oluşabilmektedir. Uyuşmazlık nedenlerinin dayanağının temelde devam etmesi ve artması krizleri oluşturmakta ve sonucunda da sorunlar çatışmalara evrilmektedir. Filistin ve İsrail krizini analiz ederken konunun uluslararası hukuk açısından değerlendirilmesi, sorun içerisindeki çıkmazların uluslararası hukuka uygun olarak çözümlenmeye çalışılması, konunun netleşmesine ve belirsizliklerin giderilerek çatışmanın çözümüne katkı sağlayabilecektir. Filistin’in devlet statüsünün ve egemenliğinin sözü geçen konulara bağlı olarak değerlendirilmesi, İsrail devletinin nasıl kurulduğu ve gerçekleştirdiği girişimlerin uluslararası hukuka uygunluğunun sorgulanması önemli bir aşama olmaktadır. Egemenlik konusu bir devletin bağımsızlığı ve uluslararası sistem içerisinde yer edinebilmesi adına oldukça önemlidir. Dış egemenliği bir devletin tanınmasını oluşturan ilk unsur olarak, uluslararası hukukta egemen eşitliği ise ikinci unsur olarak tanımlamak mümkündür. Bu doğrultuda Filistin devletinin varlığının somut olarak olmasına rağmen, tam anlamıyla işlevselliği ve uluslararası arenada kabul edilmesi gerçekleşmemektedir. “1967 savaşı sonrası İsrail’in yaptığı ilhak, sınır dışı etme ve yeni yerleşimlerin kurulması gibi eylemler

uluslararası hukuk kurallarına aykırıdır” (Köylü, 2019, s. 84). Köylü'nün de yaptığı tanımlamada vurguladığı gibi özellikle 1967 yılından itibaren Filistin topraklarının büyük kısmının görünür bir şekilde işgal altında bulunuyor olması ve İsrail'in uluslararası hukuka aykırı girişimler gerçekleştirmesine rağmen, bu işgallerin devam etmesi gibi gelişmeler Filistin-İsrail sorununu çözümden uzaklaştırmaktadır. Güvenli bir ortam içerisinde yaşamlarını sürdürmek bütün toplumların en temeldeki doğal haklarından olup, uluslararası sistem içerisindeki tüm devletler buna karşılıklı saygı göstermelidir.

Uluslararası hukuk kuralları oluşturulurken, devletleri kısıtlama ve baskı amaçlı geliştirilmemektedir. Toplumlar arasında daha yüksek bir refah düzeyi ve düzenli bir ortamı oluşturmayı hedefleyen uluslararası hukuk, koyduğu bu kurallar ile çatışma içerisinde bulunan veya kriz yaşayan tarafların sorunlarını çözüme ulaştırmayı istemektedir. Fakat uluslararası hukuk aracılığı ile sorun yaşayan aktörlere yönelik getirilecek olan çözümün, tarafları eşit olarak düşünmesi ve koruması oldukça önemlidir. Herhangi bir sorun sırasında uluslararası hukukun çifte standart içerecek bir kararı, toplumların uluslararası hukuka yönelik bakışlarını olumsuz yönde etkileyecektir. “Çatışma bölgesinde sadece bir tarafın yaşam koşulları ve emniyeti iyileşerek artışa geçtiğinde o toplumun tehdit ve güvenlik algısı da yükselişe geçer” (Çalışır, 2020, s. 51). Sonuç getirmeyen bu doğrultudaki girişimler çatışma halindeki sorunlara fayda sağlamadığı gibi tam tersine şiddet içerecek sonuçların karşılıklı olarak artmasına neden olabilmektedir. Çatışma çözümü veya çatışma dönüştürme kolay olmayan bir konudur. Özellikle Filistin ve İsrail sorununda olduğu gibi yıllar boyunca çetrefilli hale gelmiş konularda bir sonuca ulaşabilmek kolay olmamış ve halen de olamamaktadır. Çatışma çözümüne odaklanmak temeldeki sorunları keşfedebilmek oldukça önem arz etmektedir. Fakat bahsi geçen Filistin ve İsrail anlaşmazlığında tarafların temeldeki sorunlarını çok geçmiş tarihlere dayandırmaları, dini verilere yönlendirmeleri ve fundamentalist düşüncelere bağlı olarak kendilerini haklı bulmaları sebebiyle ikili arasındaki çatışmalar çoğu zaman çözüm odaklı ortak bir noktada buluşmamaktadır. Dünya üzerinde geçmişten günümüze aşılamayacağı düşünülen ve barıştan uzak birçok toplumun çatışmaları son bulmuştur. 21.yüzyılda sahip olduğumuz teknoloji, tarihsel örnekler, barış ve diplomasi çalışmaları her şeyi daha fazlasıyla çözülebilir kılmaktadır. Devletleri ortak paydada birleştirebilen uluslararası hukuk, günümüzde çözüme yönelirken odaklanılması gereken zorunlu bir araç olmaktadır.

II. BÖLÜM

ÖRNEK KRİZ: FİLİSTİN VE İSRAİL

2.1. FİLİSTİN VE İSRAİL'DE SOSYAL YAPI

Barışa sahip olmayan bir devlet; huzuru, güvenliği ve iç egemenliğini kuramayan bir devlet olarak nitelendirilir. Bir devletin iç egemenliğini sağlayamamasının sebebi ise toplumsal rızadan yoksun olmasına bağlıdır (Güdül, 2011, s. 777). Başarısız devlet adlandırması genellikle Orta Doğu ve Afrika bölge ülkeleri üzerinde kullanılmaktadır. Genel olarak insanlığın ve başlıca dinlerin çıkış noktası olan Orta Doğu bölgesi, tarih boyunca birçok insana ev sahipliği yapmıştır. Filistin sınırlarında da görüleceği üzere bu topraklar farklı toplumları ve dinleri barındırmaktadır. Filistin içerisinde bulunan farklı toplumlar kutsal yapıları ve buldukları toprakları bir şekilde paylaşabilmektedir. Fakat İsrail Devleti'nin bölgeye yerleşmesiyle birlikte Filistin'de etkin ve barışçıl ortak bir yönetim hiçbir zaman gerçekleşmemektedir. Filistin bölgesi üç semavi dine ev sahipliği yapmakta ve üç büyük din içinde kutsallık arz etmektedir. Günümüzde Filistin bölgesinde Müslümanlarla birlikte Yahudiler, Hıristiyanlar, azınlıkta olan Dürziler, Samiriler ve Bahailer birlikte yaşamaktadır. Filistin toprakları, sınırları içerisinde birçok farklı etnik ve dini toplumları bulunduran bir coğrafyadır. Bu nedenle bölge üzerinde oluşması gereken siyasal ve toplumsal düzen sağlanırken farklılıklar göz önünde bulundurulmalıdır. Filistin ve İsrail krizinin anlaşılabilmesi için tarihi süreçten önce günümüzdeki oluşmuş sosyal ve toplumsal yapı incelenmelidir. Öncelikli olarak Filistin ve İsrail devletleri hakkında sırasıyla güncel veriler aktarılacak sonrasında ise nüfus ve kültürel yapılarına bakılacaktır.

2.2. FİLİSTİN GENEL BİLGİLER

Filistin, kelime olarak Yunanca Philistia sözcüğünden türemektedir ve "Filistinlilerin Yurdu" anlamına gelmektedir. Arapçada ise Falistin olarak anılır ve "Orta Doğu'da Bir Ülke" anlamındadır. Filistin 20. yüzyılda İngiliz mandası olarak kurulmuştur, yaklaşık olarak bilinen İsrail'in tamamını, Batı Şeria'yı ve Ürdün Nehri'nin doğusunu kapsamaktadır. Ülkenin bayrağı yukarıdan aşağıya sırasıyla siyah, beyaz, yeşil yatay çizgilerden ve sol uç noktadan kırmızı ikizkenar üçgenden oluşmaktadır. Çoğu Arap ülkesinin bayrağında olduğu gibi bu renkler Pan-Arabizm'i sembolize etmektedir. Filistin hakkında verilen kimlik bilgileri İsrail işgali altında bulunan bölgeleri kapsamayan güncel verilerdir.

Başkent	Doğu Kudüs (İdari: Ramallah)
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Nüfus	5,201,997
Yüzölçümü	6.020 km ²
Komşuları	İsrail, Ürdün, Mısır, Akdeniz
Konuşulan Diller	Arapça
Etnik Yapı	%99 Sünni Müslüman, %1 Şii Müslüman
Din	%75 Müslüman, %17 Yahudi, %8 Hristiyan

Tablo 1. Filistin Kimlik Bilgileri (Worldometer, State of Palestine Population)

2.2.1. Filistin'in Coğrafi, Nüfus ve Kültürel Yapısı

Medeniyetlerin çıkış noktası olarak kabul edilen Orta Doğu'da yer alması nedeniyle jeopolitik önem taşıyan Filistin, kültürel ve çeşitlilik olarak da önemli bir yere sahiptir. Filistin bölgesinin üç semavi dinin merkezi haline gelmesi bu toprakları daha da önemli duruma getirmiştir. Ancak bölgenin barındırdığı bu farklılıklar toplum içerisinde kültürel ve siyasi olarak bir bütünlük oluşmasını engellemekte ve günümüze kadar devam eden müzmin krizlere ve çatışmalara neden olmaktadır. “Deniz kıyısında İsrail ablukası olmak üzere 6.020 km²'lik bir yüz ölçümü bulunan Filistin'in Batı Şeria bölgesinin doğusunda Ürdün, batısında İsrail, kuzeyinde Lübnan bulunurken İsrail ablukası altındaki Gazze şeridinin güneyinde Mısır, batısında Akdeniz, kuzey ve doğusunda İsrail yer almaktadır” (İnsamer Filistin, 2020). Nüfus yoğunluğu kilometre başına 847 kişidir, 2019 yılının Ocak ayı ile birlikte Filistin'in nüfusu 5.201.997'dir (Worldometers, 2021). Filistin Devleti'nin nüfusuyla ilgili ciddi sıkıntılar bulunmaktadır. Nedeni Filistin'in nüfusunun yaklaşık yarısına yakınının mülteci konumunda olmasıdır. Birçok Filistinli de kayıt dışı olması sebebiyle istatistiklerde yer almamaktadır. Gazze, Lübnan, Ürdün ve Suriye'de mülteci kamplarında yer alan Filistinli mültecilerin net sayısı bilinmemekle beraber zor şartlar altında yaşamaya devam etmekte ve yetmiş yılı aşkın süredir ülkelerine dönmeleri İsrail tarafından engellenmektedir. Filistin'in resmi dili Arapça'dır. Ancak resmi olmayan diller de ülke içerisinde yaygındır. Geçmişindeki sömürge etkilerinden dolayı Filistin'de konuşulan yabancı diller arasında aktif olarak İngilizce ve Fransızca da yer almaktadır. Ülke içinde bulunan Yahudi ve Ermeni azınlık gruplarının kullandığı İbranice ve Ermenice de konuşulan ve kullanılan diller arasında bulunmaktadır. Filistin'in eğitim sistemine

bakıldığında şartlar her ne kadar zorluk gösteriyor olmuş olsa dahi okuryazarlık sıralamasında bölgenin ileri ülkeleri arasında yer almaktadır. İsrail güvenlik politikaları çerçevesinde ayırım duvarları ve çeşitli vasıtalar aracılığıyla Filistinlilerin eğitimlerini engellemeye çalışmaktadır. Bunun aksine İsrail kendi ülkesindeki eğitim seviyesine oldukça önem vermektedir (Yadak, 2015, s. 163-176). Fakat Filistinli halk eğitim konusuna önem vermeye devam ederek ülkeleri ve gelişimleri için mücadele etmektedirler. Eğitim konusundaki diğer önemli yardımcı bir unsur olan, Birleşmiş Milletler Yakınoğu Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (UNRWA) aracılığıyla Filistinlilerin eğitimine sağlanan destek ise oldukça önem arz etmektedir.

2.3. İSRAİL GENEL BİLGİLER

İsrail kelime olarak Arapça Bene Yisrail sözcüğünden türemektedir ve "İsrailoğulları" anlamına gelmektedir. İbranicede ise kelime olarak Tanrı'yla mücadele eden veya Tanrı'yla gürşen anlamında karşımıza çıkmaktadır. Ülkenin bayrağı iki yatay mavi şerit ile aralarında kalan beyaz zemin üzerine altı köşeli mavi yıldızdan oluşmaktadır. Yıldız simgesi Davut Yıldızı'nı sembolize etmektedir.

Başkent	Tel-Aviv
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Nüfus	8,768,849
Yüzölçümü	21,640 km ²
Komşuları	Filistin, Ürdün, Lübnan, Mısır, Suriye
Konuşulan Diller	İbranice, Arapça
Etnik Yapı	%55 Geleneksel Yahudi, %20 Laik Yahudi, %17 Siyonist Yahudi, %8 Haredi Yahudi, %5 Ortodoks Yahudi
Din	%75 Yahudi, %14 Müslüman, %2 Hristiyan, %2 Dürzi, %2 Samiriler ve Bahailik

Tablo 2. İsrail Kimlik Bilgileri (Worldometer, Israel Population)

2.3.1. İsrail'in Coğrafi, Nüfus ve Kültürel Yapısı

İsrail 21,497 km²'si kara olmak üzere toplam 21,937 km²'lik bir yüz ölçümü ile dünya genelinde 152. sırada bulunmaktadır (Merkezi İstihbarat Teşkilatı). "İsrail'in Orta

Doğu'daki konumu şu şekildedir; kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye, doğusunda Ürdün, güneybatısında Mısır ve hem doğu hem de batısında yer alan Filistin ile komşudur. Nüfus yoğunluğu kilometrekare başına 400 kişiden oluşmaktadır” (Worldometers, 2021). 2021 yılının Ocak ayı itibariyle İsrail'in nüfusu 8.768.849'dur. Ancak dünyanın farklı yerlerinden İsrail'e hızlı göçler gerçekleşmekle birlikte, İsrail Devleti'nin nüfus arttırmaya yönelik çabaları nedeniyle nüfus bilgileri farklılık gösterebilmektedir. Etnik yapısının %74,6'sı Yahudiler, %20,9'u Araplar ve %4,5'i de diğerlerinden oluşmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı). İsrail halkı için nüfus artışı hem Yahudilerin inançları gereği soylarının devamı hem de ülkelerinin gelişebilmesi için oldukça önemlidir. 1990'lı yıllara kadar dışarıdan sağlanan insan göçleri nedeniyle, 1990'lı yılların İsrail'in en hızlı nüfus artışının gerçekleştiği dönemler olduğu görülmektedir. Günümüzde İsrail'e gerçekleşen göçlerin sayısının azalmış olmasına rağmen devam etmesi ve hızlı doğurganlık oranları nedeniyle İsrail sınırları gün geçtikçe Yahudi halkı için daralmaktadır. Buna paralel olarak İsrail'in işgal ettiği topraklarda da her geçen gün daha fazla artış meydana geldiği görülmektedir. Filistin ve İsrail toplumu iç içe geçmiş belirsiz topraklarda yaşamaları nedeniyle, kültürleri ve inançları içerisinde bulunan farklılıklar da birçok sorunu beraberinde getirmektedir.

Üç semavi dini barındıran bölgenin jeopolitik açıdan önemi yüksektir. İsrail toplumu kendi içlerinde de farklılıklara sahiptir. Yahudi halkı Geleneksel Yahudiler, Laik Yahudiler, Siyonist Yahudiler, Haredi Yahudiler ve Ortodoks Yahudiler olmak üzere çeşitli gruplara ayrılmaktadır. Yahudilerin belli bir bölümü iki dünya savaşı arası dönemde Avrupa'da kendilerine karşı uygulanan soykırım ve ayrımcılık nedeniyle Filistin topraklarına göç etmişlerdir. Yahudilerin belli bir bölümü ise bugünkü topraklarının ve daha fazlasının inançları gereği zaten Yahudi halkına ait olduğu düşüncesi ile göç etmişlerdir. Günümüzde de bu göçler halen aktif olarak devam etmektedir. Dindar Yahudiler de kendi içlerinde farklı fikirlere sahiptir. Bunlardan belli bir kısmı (Siyonistler), “Vadedilmiş Topraklar”ın tamamının Yahudi halkının olduğunu savunan görüşleri ile İsrail Devleti'nin yapmış olduğu tüm işgalleri haklı bulurken, belli bir kısmı da bunun yanlış olduğunu savunmaktadır. İsrail toprakları üzerinde yaşanan anlaşmazlıklar sadece Filistinli toplumla ilgili değildir. İsrail toplumunun kendi içerisinde de barındırdığı çeşitli sorunlar bulunmaktadır. Kudüs'ün merkezi olan Eski Şehir, tarihi duvarları ile dört çeyreğe ayrılmaktadır. Dörde ayrılan bu mahallelerde Müslümanlar, Yahudiler, Hristiyanlar ve Ermeniler birlikte yaşamaktadır. Ortaya çıkan bu farklılığın tarih boyunca kimi zaman

zorlukları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Ancak geçmiş tarihte de günümüzde de görüldüğü gibi bu birliktelik sürekli devam etmektedir. Günümüzde bölge içerisinde en büyük sorunu Siyonizm düşüncesi oluşturmaktadır.

Siyonizm kelimesinin kökü Siyon sözcüğünden gelir ve Siyon sözcüğü ilk çağlardan itibaren kullanılmaktadır. Yahudiler açısından ilk kutsal tapınaklarının MÖ.587’de Babiller tarafından yıkılması ve Yahudi toplumunun Babil’e sürgün edilmesi sonrasında Siyon’a olan özlem, Yahudilerin bu topraklara daha çok bağlanmasına neden olmuştur. Siyon kavramı, bu süreçten sonra “yurtlarından kovularak Babil’e sürgün edilen Yahudi halkının Filistin’e dönme arzu ve özlemi anlamında kullanılmaya başlanan bir terimdir”. İlk olarak dini bir kavram olarak kutsal kitaplarda yer alan ve Kudüs şehrinin güneybatısında bulunan Siyon dağından adını almış olan Siyonizm, özellikle yoğun olarak 19.yy’da bir ideolojiye dönüşmüştür (Duran, 2020, s. 138-146). Siyonizm kavramı daha geniş açıklaması ile Arz-ı Mev’ud, yani Filistin bölgesi dışındaki bütün Yahudileri, tekrar eski toprakları olan Filistin ile çevresini kapsayan bölgede toplamak ve sonrasında Siyon Dağı üzerine Süleyman Mabedi adındaki tapınaklarını inşa etmek idealidir şeklinde tanımlanabilir.

2.4. FİLİSTİN VE İSRAİL KRİZİNİN KÖKENLERİ

Orta Doğu, milattan önce ve milattan sonra dünya üzerinde tarihi şekillendiren gelişmelerin yaşandığı bölge olması nedeniyle ve belirli bir toprak üstünde dünya tarihinin gidişatını değiştiren krallıkların ve yönetimlerin bu topraklarda ortaya çıkmış olması hem geçmiş tarihlerde hem de günümüz içerisinde uluslararası ilişkiler içerisinde önemli bir konum teşkil etmesine neden olmuştur. Filistin ve İsrail krizi her ne kadar Orta Doğu bölgesini alakadar eden bölgesel çaplı bir kriz şeklinde meydana gelmiş olsa bile zaman içerisinde uluslararası arenayı da etkileyebilecek bir duruma gelmiş, dünya sistemini şekillendiren büyük yönetimlerin dahil olduğu sorunlar arasına girmiştir. Filistin sınırlarının da içinde bulunduğu Bereketli Hilal olarak adlandırılan havza, Kenanlıların girdiği dönemden itibaren günümüze kadar bazı zamanlar devletlerarası bazı zamanlar da belli gruplar arasında birçok çatışmaya ve krize sahne olmuştur. Günümüzde Filistin ve İsrail sorunu olarak bilinen kriz yakın zamanda başlamış olmakla birlikte krizin kökenleri eski tarihlere dayanmaktadır. Filistin ve İsrail krizi temelinde üç büyük din olan Müslümanlık, Hristiyanlık ve Yahudilik açısından kutsal ve önem arz eden bu bölge topraklarına sahip olabilmek isteği ve inancı yatmaktadır. Günümüzde en önemli uluslararası sorunlar arasında yer alan Filistin ve İsrail krizinin analizinde, halen çözüme

ulaşılamamış Kudüs ve çevresini kapsayan bölgedeki 19. yüzyıla kadar gerçekleşen gelişmeleri ve değişimleri aktarmak gerekir.

Orta Doğu'nun kalbi konumunda olan kutsal şehir Kudüs, üç semavi din için de özel bir statüde olup, çeşitli görüşleri barındırması ve ortak mekân oluşu sebebiyle özünde uzun yılları kapsayan barış, huzur ve dostluk şehri anlamına gelen Beytülmakdis, Yerusalayim, Darusselam ve Jerusalem isimleri ile anılmaktadır. Tevrat'a göre Yahudilerin temeli ilk peygamberler içinde yer alan Hz. İbrahim, Hz. İshak ve Hz. Yakup'a kadar uzanmaktadır. O tarihlerde Mezopotamya'dan Filistin topraklarına hayvancılıkla uğraşan göçebe bir kabile geldiği aktarılır. Bu kabile tek tanrıya inanmaktadır. Tevrat'a göre tanrı, bu Yahudi kabilesine Filistin bölgesini içeren söz konusu topraklar üzerinde vaatte bulunarak bu bölgeye yerleşmelerini sağlamıştır. Hz. Yakup'un Filistin toprakları içinde bulunduğu dönemde kötü şartlar nedeniyle kıtlık çıkmış, bu durum sonrası Hz. Yakup ve oğulları Mısır'a göç etmiştir. Yahudiler Mısır'da birkaç kuşak boyunca kalmış, yönetici konumundaki Firavunlar bu topluluğu esir etmiş ve köle olarak çalıştırmıştır. Hz. Musa peygamber Yahudi topluluğunu Firavun yönetimden kaçmalarına yardımcı olarak Sina Çölü'nde kırk yıl boyunca dolaştıktan sonra Filistin'e getirmiştir. Mısır'dan gelip Filistin'e yerleşen Yahudi topluluğu M.S. I. yüzyıla dek bu bölgede yaşamışlardır. Hz. Musa ölmüş ve onun liderliğini Hz. Yuşa almıştır. Bu dönem içerisinde Eriha şehri Hz. Yuşa tarafından fethedilmiş ve Yahudiler iskân imkânına kavuşmuştur. Daha sonra başa geçen Hz. Davut Kudüs'ü fethettikten sonra burayı başkent yapmış, komşu ülkelerle yaptığı savaşları kazanarak devletin sınırlarını genişletmiş ve İsrail'in gerçek kurucusu olmuştur (M.Ö.1000 civarında). Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra, Krallık İsrail Devleti ile Yahuda Krallığı şeklinde ayrılmış ve ikiye bölünmüş, İsrail devletinin varlığına Asur Kralı Sargon tarafından son verilmiştir (Uğur, 1983, s. 15-27). Kudüs'ün tarih boyunca iki kez tamamen tahrip edilip büyük sürgünlere şahit olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki M.Ö. 586'da dönemin büyük gücü Babiller'in bölgeye gelip Yahuda Krallığı'nda katliam yapmaları ve Yahudilerin çoğunluğunu sürgüne göndermeleriyle gerçekleşmiş olup, ikincisi ise M.Ö. 70'te Romalılar döneminde gerçekleşen büyük saldırı ile meydana gelmiştir. Babil Krallığı'nın Pers yönetiminin saldırısı ile çöküşü sonrasında, Filistin bölgesi Perslerin idaresine girmiş ve Yahudi toplumun esareti Pers Kralı Kurus tarafından sonlandırılmıştır. Fakat Pers yönetimi sonrasında Yunanlıların idaresi altına girmek zorunda kalan Yahudi topluluğu, Romalıların da desteği ile büyük bir isyan çıkartarak M.Ö.142'de kendilerine ait bağımsız bir yönetim kurmuşlardır M.Ö. 63 yılından itibaren genişlemekte olan Roma

İmparatorluğu İsrail Devleti üzerinde etkilerini artırmış daha sonra Filistin’i zapt ederek Yahudilerin kurduğu devlete son vermiştir. Ancak Yahudiler Romalılara karşı başkaldırmıştır. Bunun üzerine Roma Orduları Kudüs’ü ve Yahudilerin İkinci Tapınağını yıkmıştır ve M.S.135'te Roma İmparatoru Vespasyonus bölgedeki anlaşmazlık ve karmaşanın sonlanması için Yahudilere büyük sürgün kararı çıkartmıştır. Yahudiler bu kararın alınmasıyla dünyanın dört bir yanına (Arap Yarımadasına – Kuzey Afrika'ya – İspanya'ya – İstanbul'a – Balkanlar'a – Rusya'nın bir bölümüne) sürgün edilmişlerdir. Gerçekleşen bu sürgüne tarihte “Diaspora” denilmektedir. İlk gerçekleşen sürgün Babil sürgünü olarak tanımlandığı için bu dönemi Yahudi tarihçesinde “*İkinci Diaspora ya da Büyük Diaspora*” diye adlandırmak gerekir (Örücü, 2018, s. 202-233). Bu dönem Yahudiler için yaklaşık 2000 yıl sürecek “devletsizlik dönemi”nin başlangıcıdır. Yahudilerden sonra Roma İmparatorluğu’nun hâkimiyetine giren Filistin bölgesi, sonraki dönemlerde Bizans İmparatorluğu’nun sınırları içinde yer almıştır.

Erken dönemlerde bu bölge ile ilgilenen Müslümanlar, Halife Hz. Ebubekir zamanında, 634'te Filistin’i İslam Devleti’nin sınırlarına katmışlardır. 638 yılında Hz. Ömer yönetimi Kudüs bölgesini de hâkimiyetine katmış ve bölge tamamıyla Müslümanların yönetimine geçmiştir. Kutsal bölgelere ve özellikle de Kudüs şehrine hâkim olmak ve Müslüman yönetiminden kurtarmak amacı barındıran Haçlı Seferi 1099'da gerçekleşmiş ve bölgedeki Yahudiler ile Müslümanlar Haçlılar tarafından öldürülmüştür. Filistin bölgesinde 1187 yılı içerisinde Selahaddin Eyyubi öncülüğünde gerçekleştirilen sefer ile yeniden İslam hâkimiyeti tesis edilmiştir. Bir ara Memlüklerin hâkimiyeti altında bulunan bölge, 1516 yılında gerçekleşen Mısır seferi aracılığıyla tüm Arap Yarımadası’yla birlikte Osmanlı Devleti’nin siyasi sınırlarına dâhil olmuş ve dört yüz yıl sürecek olan Osmanlı hâkimiyeti başlamıştır. Memlüklerle yapılan savaşlar sonucunda Kudüs, Sultan Selim döneminde alınmıştır. Kudüs uleması, Osmanlı Sultanı’na El-Aksa’nın ve Kubbet’üs-Sahra’nın anahtarlarını teslim ederek güvenlerini belirtmişlerdir. Kudüs bölgesi 1517 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafında alındığında, imparatorluğun merkezileşmiş bir yapısı bulunmaktadır. “Eski toplumsal kurumlar, hukuk düzeni, kültürel normlar, yönetici seçkinler sınıfı Osmanlı düzeninde de yerlerini almıştır. Kudüs’teki Osmanlı tarihi, 1260 yılından beri Filistin’i yöneten Memlük yönetimine son veren Sultan I. Selim dönemiyle başlasa da şehre kaybetmiş olduğu değeri geri kazandıran Sultan Süleyman (1494-1566) olmuştur. Osmanlılar, “millet sistemi” ile bölgedeki farklı dini ve mezhepsel gruplar arasındaki ilişkileri düzene sokmuştur” (Şenalp, 2001, s. 61).

Yahudilerin yüzlerce yıl süren sürgün yaşamları sonrasında Filistin-İsrail krizinin temelini oluşturan etken, Yahudilerin kutsal kitabı olan Tevrat'ın din öğretileri olmuştur. Tevrat'ta yazan bu öğretiler kendilerine vadedilen “kutsal topraklar, seçilmiş kavim, Mesih'in Gelişi, Sion'a dönüş” şeklindeki Yahudileri harekete geçiren kavramlardır. 1789 Fransız İhtilali'nin sağladığı milliyetçilik akımının ve Avrupa'da baş gösteren Anti-semitik olayların sonucunda dini; Yahudi toplumunu bir arada tutma aracı olarak sağlayan Siyonizm politik ve siyasal düşüncenin oluşması sağlanmıştır.

2.4.1. 19. Yüzyıl ve Siyonist Fikrin Ortaya Çıkışı

1897'ye gelindiğinde İsviçre'de düzenlenen Basel Kongresi'nde toplanan Yahudiler Filistin'de bir devlet kuracaklarını açıkça ortaya koymuşlardır. Günümüzde Filistin-İsrail krizinin temelini oluşturan ve yoğun olarak insan hakları ihlalleri ortaya çıkaran Siyonist anlayışın Theodor Herzl dönemindeki meşru zeminini ‘halksız toprak’ ve ‘topraksız halk’ gibi fikirler meydana getirmektedir. Siyonist İdeolojinin temelinde gerek görüldüğü takdirde Arapların zor kullanılarak kendi topraklarından atılması ve yerleşimci bir politika gerçekleştirilmesi meşru kılınmıştır. “I. Siyonist Kongresi'nde 1897'de gazeteci Theodor Herzl tarafından yayınlanan “Der Judenstaat” yani Yahudi Devleti adlı kitaptaki fikirler tartışılmıştır” (Tokgöz, 2017, s. 183-196). Viyana'da yaşayan bir Yahudi olan Herzl, Yahudilerin kendi devletini kurması fikrini savunmaktadır. Herzl, bu düşüncüyü özellikle de Avrupa bölgesinde artan Yahudi düşmanlığı girişimine karşı ortaya çıkartmıştır. Kongrenin sonunda, Basel Programı yayınlanmıştır. “Yayınlanan belgede, Filistin'de bir Yahudi vatanının kurulması ve Dünya Siyonizm Teşkilatı'nın bu amaca ulaşmak için faaliyete geçirilmesi öngörülmüş olmasına rağmen, esasen 1897 öncesinde de Yahudilerin Aliyot veya Aliyah dedikleri yasa dışı göçlerle az sayıda olsa da Siyonist göçmenler Filistin'e gelmeye başlamıştır” (Karaman M. L., 1991, s. 18). Bu göçmenler Yahudi kasabaları, semtleri, “moşava” denilen köyleri, çiftlikleri, “moşav” ve “kvutza” denilen kooperatif yerleşim yerlerini kurmuş ve sayıları 1903 yılına dek 25 bine çıkmıştır (Ben-Haim, 2003, s. 122-124). Bahsi geçen topraklarda Yahudiler, yarım milyona yakın Arap milleti ile birlikte yaşamışlardır. 1904 ile 1914 yılları içerisinde 40.000 Yahudi daha ikinci göçmen dalgası olarak bölgeye gelmiştir.

I. Dünya Siyonist Kongresi'nde fikirleri üzerinde uzun tartışmalar yapılan, Pest doğumlu Herzl, yazar, yayımcı ve gazetecidir ve modern politik Siyonizm'in kurucusu sayılmaktadır. Theodor Herzl 1896 yılı içerisinde yazmış olduğu “Yahudi Devleti” isimli kitabı aracılığıyla, bir Yahudi devletinin kurulması gerektiği düşüncesinin temelini

oluşturmuştur. Herzl yine 1897 yılında Dünya Siyonist Teşkilatı'nın oluşturulmasında öncülük etmiştir. Yahudiler çoğunlukla 19.yy itibari ile hareketlenmeye başlamıştır. Yahudiler bu gücü İngiltere'nin desteği ve kendilerine verdiği güven sayesinde sağlamışlardır. Bu hareketlenmenin en önemli dönemi Theodor Herzl ile olmuş ve ilk defa Osmanlı topraklarından yer edinebilme ve Filistin'e yerleşme fikrini ortaya çıkartmıştır.

2.4.2. Sykes-Picot Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu

I. Dünya Savaşı devam ederken, 9 Mayıs 1916 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında gizli olarak gerçekleştirilen ve Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılmasına yönelik olan bir antlaşma imzalanmıştır. Sykes-Picot, Siyonizmin o dönemin egemen güçleriyle iş birliği içerisine girmesini ve korunmasını sağlamıştır. İngiltere, Sykes-Picot Anlaşması ile amaçlanan Osmanlı topraklarını Fransa ile bölüşürken, Balfour Deklarasyonu sayesinde de Yahudilere Filistin'de bir yurt edindirme çıkarı barındırmaktadır. Sykes Picot Anlaşması, aynı zamanda “İngilizlerin 1914'ten beri temas halinde olduğu Mekke Emiri Şerif Hüseyin önderliğindeki Arapların da Osmanlı İmparatorluğu'na ayaklanmaları karşılığında bağımsız Arap krallığı kurma hayallerini canlı tutmuştur” (Kemiksiz, 2018, s. 129). 1916'da Şerif Hüseyin ve adamlarının İngilizlerle işbirliği yaparak Osmanlıya isyan etmeleri hem Osmanlı için büyük kayıp olurken hem de Filistin'in güvenliğini zafiyete uğratmıştır. Sykes-Picot Anlaşması'nın Filistin bölgesiyle ilgili maddesi şu şekildedir: “İçinde bulunan ortakların ve Mekke şerifinin fikirleri alındıktan sonra Rusya ile de görüşme gerçekleştirilerek bulunan bölgede uluslararası bir yönetim kurulsun” (Cevdet Küçük, 2010). Uluslararası yönetim kurulmasıyla hedeflenen Yahudilerin bölgeye yerleşebilmeleri için imkânların genişletilmesi olmuştur. “İngiltere, Haşimi Ailesi'nin önde gelen ismi Hüseyin İbn Ali'yle (Şerif Hüseyin) gizlice yazışarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bir Arap ayaklanmasına liderlik etmesi için onu ikna etmiştir. McMahon, Araplara eğer savaşta İngilizlerin yanında olurlarsa, Haşimiler'in yönettiği bağımsız bir Arap Devleti kurmalarına destek verecekleri sözünü vermiştir” (Cavendish, 2007, s. 824). Oluşturulacak olan bu devlet planı, Filistin bölgesini de içine alacak ve aynı zamanda Osmanlı hâkimiyetinde olan Arap vilayetlerini de kapsayacaktır. Thomas Edward Lawrence bir diğer bilindik ismiyle Arabistanlı Lawrence ve Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal yönetiminde olan bir Arap Ayaklanması başlatılmış ve bu ayaklanma Osmanlı İmparatorluğuna karşı zaferle sonuçlanmıştır. İngiliz yönetimi böylelikle Osmanlı'ya dâhil olan birçok bölgenin kontrolünü elde etmiştir.

İngiltere, bir taraftan Mısır'daki İngiliz Yüksek Komiseri Henry McMahon aracılığıyla savaşta yanlarında yer almaları koşuluyla Arap halklarına özerklik vaat ederken, diğer taraftan dünyanın birçok yerinde bulunan Yahudi topluluklarının desteğini kazanmak adına Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Yahudilere Filistin'de bir vatan kurulması sözü vermiştir. Hâlbuki 1916'da imzalanan Sykes-Picot gizli Antlaşması'na göre tüm Orta Doğu İngiltere, Fransa ve Rusya arasında paylaşılmış, Filistin'de ise uluslararası idare kurulması öngörülmüştür. “Rusya'nın onayı ile imzalanan Sykes-Picot antlaşmasına göre; Rusya'ya, Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis ile Güneydoğu Anadolu'nun bir kısmı; Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyıları; İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları, Bağdat ile Güney Mezopotamya verilecektir. Fransa ile İngiltere'nin elde ettiği topraklarda Arap devletleri konfederasyonu veya Fransız ve İngiliz denetiminde tek bir Arap devleti kurulacak, İskenderun serbest liman olacak, Filistin'de, kutsal yerleşim yeri olması nedeniyle bir uluslararası yönetim kurulacaktır” (World War I Document Archive, 1916). Fakat 1917 yılında Rusya'da gerçekleşen devrimin ardından Rusya bu antlaşmadan vazgeçmiş ve Rusya lideri Lenin'in açıklaması ile gizli gerçekleşmiş olan bu anlaşma artık uluslararası arenada duyulmuştur. Evanjelik inançlara sahip olan İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour ve İngiltere Başbakanı Lloyd George'un dini görüşlerinin Yahudilikteki bir takım dini öğretilerle örtüşmesi Yahudi toplumu ile İngiltere'nin Filistin'de bir Yahudi Devleti kurulması için anlaşma yapmalarında avantaj sağlamıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour tarafından yazılmış olan mektup şeklindeki Balfour Deklarasyonu, Yahudi bir lider olan Edmund de Rothschild'e yollanmıştır. 2 Kasım 1917'de Balfour Deklarasyonu ile İngiltere'nin Filistin topraklarında bir Yahudi Devleti kurulmasına yardım ve destek vereceği açıklanmıştır. “Balfour Deklarasyonu'nda İngiltere'nin Filistin'de Yahudi halkına yönelik temelli bir milli yurt amacını uygun karşıladığı ancak Yahudiler için yurt kurulmasının bu ülkede yaşayan ‘Yahudi olmayan toplumların’ medeni ve dini haklarını ihlal etmeyeceği ifade edilmektedir” (Armaoğlu, 1991, s. 33). Böylelikle İngiltere'nin Siyonizm'le işbirliğini çok açık bir biçimde ortaya koyan Balfour Deklarasyonu yayınlanmıştır.

İngiliz Dışişleri Bakanı Arthur Balfour'dan ismini edinen deklarasyon şu şekilde ifade edilmektedir:

“Haşmetli İngiliz kraliyet hükümeti, Filistin'de Yahudi halkı için milli bir devlet kurulmasını memnuniyetle karşılıyor. Bu gayeye ulaşmayı kolaylaştırmak için en değerli

mesailerini harcayacaktır. Şurası açıkça bilinmelidir ki haşmetli kral, Filistin'de bulunan Yahudiler dışındaki milletlerin dini ve medeni haklarına zarar verecek veya Yahudilerin başka herhangi bir ülkede elde ettikleri haklarını ve siyasi nüfuzlarını zedeleyecek hiçbir şey yapmayacaktır” (Varol, 2017).

İngilizler bu bildiriye sadık kalamadılar ve ilerleyen yıllarda Yahudileri koruyacak şekilde iki halk arasında çifte standart uyguladılar. 1917'de İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur Balfour, Siyonist Yahudi olan liderlerden Lord Rothschild'e yolladığı mektup ile Yahudi toplum için Filistin bölgesinde olacak bir yurt edindirme sözü vererek niyetini net bir şekilde açıklamıştır. Bu yazı Balfour Deklarasyonu şeklinde tanımlanmıştır. Arap dünyasında, deklarasyon büyük bir endişeyle karşılanmıştır. Bildirinin içeriği bölgede bulunan ve bölgenin % 91'ni oluşturan Arap halklarını geri plana atmış, bu toplum için bildiride “Yahudi olmayan topluluk” şeklinde bahsederek onları ikinci plana itmiştir. I. Dünya Savaşı'nda Filistin cephesinde İngilizlerle çarpışan Osmanlı Devleti'nin yenilmesi üzerine bu bölge İngiltere'nin eline geçmiştir. Savaş yıllarında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması'na göre tüm Orta Doğu bu ülkeler arasında paylaşılmışsa da, Rusya ihtilal olması üzerine antlaşmadan çekilmiş ve bölge İngiltere ile Fransa arasında bölüşülmüştür. Irak, Ürdün ve Filistin İngiltere'nin mandasına girmiştir.

2.4.3. Yeni Kurulan Dünya Düzeninde Manda Yönetimi ve Milletler Cemiyeti

I. Dünya Savaşı'nın hemen ardından 1920'da Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur. I. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle, Lozan Anlaşması'nın imzalanması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun elinden çıkan Filistin bölgesi İngiltere'nin himayesi altına girmiştir (Kasalak, 2016, s. 72). Savaş sonrasında kurulan bu örgütün özellikle üstünde durduğu konular içerisinde manda yönetimleri meselesi yer almış ve Filistin bölgesi İngiltere'nin himayesinde manda yönetimine bırakılmıştır (Hasgüler, 2004, s. 117). 25 Nisan 1920 tarihinde San Remo'da bir toplantı gerçekleşmiştir. Bu görüşmeler sonucunda Suriye bölgesi Fransa mandasına bırakılırken, Irak ile Filistin bölgesi de İngiliz kontrolü altında olacak bir manda yönetimine bırakılmıştır. Filistin'in, İngiltere'nin manda yönetimine girmesinin ve bu yönetimin 1947 yılına kadar devam etmesinin önemini, Weizmann şu şekilde ifade etmektedir:

“Manda rejiminin değeri, Siyonizm için büyük bir başarı oluşundan başka, esas olarak Yahudi halkını tanıyışında yatar. Bu ise, biz bir yandan günlük görevlerimizle uğraşırken, henüz belki güçsüz gözlerimizden saklanan yeni görüş ufuklarını açacak ve bizim için yeni

gelişmelerin meyvelerini taşıyacak olması itibarıyla, ölçülemeyecek değerdedir” (Karaman M. L., 1991, s. 32).

Yahudilerin, manda rejimi içerisinde üst kademelere getirilmesi Filistin bölgesinde yerleşim alanları, nüfus ve toprakların bölüşülmesi gibi birçok konuda Yahudilere avantaj sağlamıştır. 1948’e kadar Filistin’deki Yahudilerin sayısı yedi kat artmış ve oran 1/10’dan 1/3’e çıkmıştır. Yahudilerin artışını göçler aracılığıyla İngiltere sağlamıştır. İngiltere bu artışı Milletler Cemiyeti’nin verdiği görev olarak gerçekleştirmiştir (Hasgüler, 2004, s. 118). Toprakları ve imkânları ellerinden alınan Filistin halkı 1920’den itibaren Yahudilere ve işgallerine karşı mücadele göstermeye başlamıştır. 1920 yılı Nisan ayında Arap halkının ilk tepkisi Kudüs’te gerçekleşen bir ayaklanma ile kendini göstermiştir.

I. Dünya Savaşı’nın sonlandığı tarihten itibaren 1948 yılına dek Filistin bölgesi üzerinde devam eden İngiliz manda idaresinin Siyonizm lehine gerçekleşen olumlu girişimleri bölgedeki Yahudi göçlerini kolaylaştırmıştır. “Filistinli Araplar ise bu Yahudi göç akımını anavatanlarına ve kimliklerine tehdit olarak görmüş ve ayrıca Yahudilerin toprak alım politikaları ile Yahudilere ait işlerde ve çiftliklerde Araplara iş verilmemesi de kendilerini öfkelenmiştir” (Lesson ve Tschirgi, 1998, s. 47-51). 1920 yılının başlarında bölgeyi idare eden İngiliz yönetiminin Yahudi olan göçmenlere tutumlarının Arap halkları adına eşit olmayan sonuçlar ortaya çıkarması gerekçesiyle Arap toplumlar birçok protesto gösterisi yapmıştır. Aynı yıl bu kızgınlık, Kudüs’te ayaklanmaların kışkırtılmasıyla şiddet eylemlerinin meydana gelmesine ve düzenin bozulmasına sebebiyet vermiştir. Gelişen bu olayların yanı sıra 1921 yılı Mayıs ayı içerisinde bölgede ikinci bir Arap ayaklanması meydana gelmiştir. 1922 yılında Sir Winston Leonard Spencer Churchill “Beyaz Belge” isimli bir yazı açıklamış ve içeriğinde İngilizlerin Yahudi isteklerini karşılayacaklarını fakat önceki yıllarda yayınlanan Balfour Deklarasyonu’nun amacının kesinlikle Yahudilere ait resmi bir devlet olmadığını vurgulamıştır. 20. yüzyılda Filistin’e Yahudi yerleşimlerini kolaylaştıran diğer bir kavram da Holokost olarak adlandırılan, Avrupa’daki Yahudilerin yaşadıkları toplu katliamlar ve işkenceler olmuştur. “Holokost”, Nazi rejimi ve işbirlikçileri tarafından sistemli, bürokratik yollarla, malî açıdan ülke eli ile desteklenen bir şekilde yaklaşık altı milyon Yahudi’nin hapsedilmesi ve öldürülmesidir. “Holokost” Yunan kökenli bir sözcük olup, “ateş başında kurban etme” anlamına gelmektedir. Almanya’da Ocak 1933’te iktidara gelen Naziler, Almanların “ırksal anlamda üstün” olduğuna inanıyor ve “aşağılık” olarak kabul edilen Yahudileri sözde Alman ırkı toplumuna karşı yabancı bir tehdit olarak görmüştür” (Holokost Ansiklopedisi). Holokost’tan sonra Yahudilik bir

etnisite olarak ele alınmış ve birçok Yahudi bunu işgal için meşruluk kaynağı olarak kullanmaya başlamıştır. Yahudiler, Holokost kavramını sinemaya, yumuşak güce ve dünya kamuoyuna bir şekilde duyurmaya devam ederek geçmişi hatırlatmanın etik-politik boyutunun tartışılmasına imkân sunmaktadır (Kızıloğlu, 2012, s. 35-64). Özellikle 1930'lu yıllardan sonra Polonya ve Almanya bölgelerinde artan antisemitizm sonucu Filistin topraklarındaki Yahudi göçü hız kazanmıştır. 1933'ten beri Filistin'e gelen Yahudi mülteci sayısı 150.000'i bulmuştur. Sadece 1935'te 67.000 mülteci gelmiştir. Ayrıca Holokost da Filistin'e olan Yahudi göçünün hızının artmasına neden olmuştur.

Bölgede bulunan Siyonist toplum ile Arap toplumları arasındaki gerginlik, 1929'lu yıllardan sonra kanlı çatışmalara dönüşmüş, 1936-1939 yılları arası ise bütün Filistin'i saran grev, direniş ve gösterilerle geçmiştir. Arap toplumu, devam etmekte olan Yahudi göçlerinin artık sona ermesini ve bölgede kendilerine ait bir yönetimin kurulmasını istemişlerdir. Bunun üzerine İngiliz devlet adamı Lord Peel öncülüğünde oluşturulan bir Kraliyet Komisyonu, Filistin topraklarını Yahudi ve Arap devletleri arasında ikiye bölmeyi önermiştir. “Buna göre Yahudi devleti, İngiliz mandasındaki Filistin'in üçte birini kaplayacak ve Celile Denizi ile sahildeki düzlükleri içine alacaktır. Filistinli ve Arap temsilciler bu teklifi reddederek Yahudi göçünün durmasını ve azınlık haklarına saygılı bir üniter devlet kurulmasını istemişlerdir” (Döner, 1997, s. 13-28). 17 Mayıs 1939 tarihinde İngiltere, “Beyaz Kitap” adlı bir belge yayınlayarak Filistin bölgesi üzerine geliştirdiği yeni politikayı kamuoyuna sunmuştur. MacDonald Beyaz Kitabı (The MacDonald White Paper), olarak da bilinen bu belgenin içeriği, İngiltere yönetiminin on yıl içerisinde Arap toplumuna özerk bir yönetim verileceğini vurgulamıştır. İngiliz yönetimi, Beyaz Kitabın yayınlandığı bu dönem ile birlikte artık Arap halklarının da Filistin bölgesinin geleceğine yönelik isteklerini sunma haklarının varlığını kabul etmiş ve Arap ulusçuluğunun duygularını yatıştırma politikası izlenmeye başlanmıştır. Yani Beyaz Kitap, İngiltere'nin Filistin'e yönelik politikasında esaslı bir dönüşümü temsil etmektedir (Bozkurt, 2012, s. 265-295). 1939'da Avrupa'da bir dünya savaşı çıkacağı anlaşılmaya başlandığı dönemde, 17 Mayıs 1939 tarihinde yayınlanan “Mac Donald Beyaz Kitabı” aracılığıyla İngiliz yönetimi Yahudi göçlerine yönelik sınırlama koymuş ve Filistin bölgesinden Yahudilerin toprak satın alınma işlemlerini kısıtlamıştır. Aynı zamanda beş yıl içerisinde en fazla 75.000 Yahudi göçmenin gelişine müsaade edileceğini ve bu süre içinde de Yahudilerin artık kendilerini yönetebilecekleri yapıları oluşturmaları gerektiğini açıklamışlardır. “Siyonistler ise aynı yıl toplanan kongrelerinde Beyaz Kitabı illegal ilan ederek

politikalarını değiştirmiş, ABD'nin desteğini almaya çalışmış ve daha önce açıkça ifade edilmeyen “Yahudi Devleti” kavramını açıkça ifade etmeye başlamışlardır” (Taylor, 1992, s. 81). 24 Ekim 1945 tarihinde, II. Dünya Savaşı sonrasında BM'nin oluşturulduğu dönemde, Filistin bölgesinde İngiltere yönetimi altındaki manda rejimi devam etmekteydi. II. Dünya Savaşı sırasında Nazilerin 6.000.000 Yahudi'yi gaz odalarında soykırıma uğratmasının ardından, Avrupa bölgesinin Yahudi toplumu adına güvenli bir ortam olmadığı net bir şekilde görülmüştür. II. Dünya Savaşı sona erdikten sonra manda yönetimleri çözülmesi gereken bir sorun olarak ortaya çıkmıştır.

II. Dünya Savaşı sona ermesine rağmen, İngiliz askerlerinin öldüğü tek yer Filistin'dir. 1940'ların ortalarında 2.000.000 nüfuslu, Filistin'de yaşamakta olan Arap halkları, sürekli artış gösteren Yahudi toplumunun göçlerine karşı çıkmışlardır. I. Dünya Savaşı sırasında birbiriyle çelişen taahhütlerine bağlı olarak çözülemeyen bir durum haline gelen Filistin bölgesindeki bu sorun karşısında İngiliz Hükümeti, giderek artan şiddetle karşı karşıya kalmış ve Şubat 1947'de çareyi Filistin Meselesini BM'ye götürmekte bulmuştur (BBCNews, 2018). Filistin'deki bu soruna yönelik hızlı bir çözüm yolunun uygulanacağına vurgu yapan İngiltere bir sonraki oturumda Genel Kurul'da tartışılmak üzere, BM Genel Kurulu'nun acil olarak toplanmasını ve Filistin sorununa yönelik bir çalışma düzenlenmesi için özel bir komite meydana getirilmesini talep etmiştir. 28 Nisan 1947 tarihinde BM Genel Kurulu'nun ilk özel oturumunda, Mısır, Irak, Lübnan, Suudi Arabistan ve Suriye'den oluşan beş Arap ülkesi, “Filistin'de Manda'ya son verilmesi ve bağımsızlığın ilanı” konusunun öne çıkarılması adına çaba göstermiş fakat bu girişimden sonuç alınamamıştır. BM'nin bu özel oturumunda Filistinli Arapları temsil etmek üzere Arap Yüksek Komitesi konuşmuş, Yahudi sorunu da Filistin'in Yahudi Temsilcisi tarafından sunulmuştur. Oturum sonunda alınan karar ile 11 üye devlet temsilcilerinden oluşan Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi (UNSCOP) kurulmuştur. Komite, Filistin'de ve çevre Arap devletleri olan Ürdün, Suriye ve Lübnan'da araştırmalar gerçekleştirilerek, konu üzerine çözüm önerilerinde bulunmuştur. Bu süre içerisinde Filistinli liderlerin BM'ye yapmış olduğu bağımsızlık talebi kabul edilmemiştir. Komite, Filistin meselesine dair çoğunluk ve azınlık önerileri olmak üzere iki teklif sunmuştur. Üyelerin çoğunluğu Filistin'in bir Arap ve bir de Yahudi Devleti oluşacak şekilde bölünmesini ve Kudüs şehrinin özel bir uluslararası statüde BM'nin idari otoritesi altında tutulmasını önermiştir. Azınlık önerisi ise, Kudüs'ün başkent olduğu bir Arap ve bir de Yahudi devletini kapsayan bağımsız bir federasyon şeklindedir” (UNICANKARA). BM

Genel Kurulu bu teklifi iki ay boyunca incelemiş ve gerçekleşen ikinci oturumunda “Ekonomik Birlik ve Bölünme Planını” bazı kısımların değiştirilmesi ile 181 (II) sayılı karara bağlı olarak kabul etmiştir (United Nation, 1973). İngiltere yönetimi bölgeden çıkmadan önce çalışmalar başlamış, Arap ve Yahudi taraflar, yaklaşan çatışma dönemi için güçlerini seferber etmişlerdir. 1947 yılı içerisinde Yahudi milis güçleri tarafından Filistin köylerine yönelik temizlik(işgal) girişimleri yapılmıştır. Yahudilerin politikası, İsrail devleti kuruluna kadar geçen süreçte birçok Filistinlinin toprağını ele geçirerek yeni oluşturulacak Yahudi devletinin sınırlarını genişletmek olmuştur.

2.4.4. Yahudilerin İşgallerden Devlet Yönetimine Geçişleri – İsrail Devleti

Filistin bölgesi üzerinde 1947 yılının son aylarında, Arap ve Yahudi toplumlarının karşılıklı olarak artan çatışmaların amacı daha fazla toprak elde etme üzerinden gerçekleşmiştir. “Yahudi güçleri, İrgun ve Lehi militanlarının desteğiyle Deir Yasin adlı köye yapılan saldırı sonucu çok sayıda Filistinli katledilmiş, olayın duyulması üzerine yüz binlerce Filistinli, Lübnan, Mısır ve Batı Şeria bölgesine sığınmıştır” (Armaoğlu, 1994, s. 97). İngiltere’nin 14 Mayıs 1948 tarihinde Filistin bölgesinde yönettiği manda rejimini sonlandırmasını takip eden süreçte Yahudi Milli Konseyi, İsrail Devleti’ni resmi olarak kurduklarını kamuoyuna açıklamıştır. Filistin ve İsrail arasında müzmin bir kriz başlangıcının temelleri bu tarihte oluşmaya başlamıştır. Devlet ilanının hemen ardından ABD yönetimi ve ertesi gün de Sovyetler Birliği, İsrail’i tanıdıklarını açıklamıştır. Filistinliler 15 Mayıs tarihinde gerçekleşen bu olayı “El Nakba” yani “Felaket Günü” şeklinde anarak ifade etmektedirler. 11 Mayıs 1949 tarihinde İsrail, BM’ye resmi olarak üye olmuştur. Bu üyelik, Filistin bölgesinde yaşanan sorunun temelinde yer alan BM’nin 181 (II) ve 194 (III) sayılı kararlarına yönelik İsrail’in uygun davranacağına dair verdiği söz İsrail’in kabul edilmesini kolaylaştırmıştır.

III. BÖLÜM

İSRAİL'İN KURULMASI VE GÜNÜMÜZE KADAR Kİ GELİŞMELER (1948-2022)

3.1. I. ARAP-İSRAİL SAVAŞI, 1948-1949

İsrail Devleti'nin kuruluşunun ilan edilmesinin hemen ardından aynı gün Arap ve Yahudi toplumlarının karşılıklı çatışmaları başlamıştır. Hemen akabinde Arap Birliği İsrail'e savaş açmış, Arap Devletlerinin askeri birlikleri İsrail'e karşı askeri harekâta katılmışlardır. Mısır, Ürdün, Suriye ve Irak askeri kuvvetleri İsrail devletine her köşeden saldırarak ciddi bir ilerleyiş sağlamış fakat sonrasında İsrail yönetiminin stratejik bir savunma planı gerçekleştirmesi sonucu çatışma tersine dönmüştür. Süre gelen bu çatışmalar 29 Mayıs günü Güvenlik Konseyi'nin isteği üzerine durdurularak dört hafta sürecek olan bir ateşkes ilan edilmiştir. 11 Haziran'da yürürlüğe giren ateşkes uluslararası askeri gözlemcilerin desteğiyle BM Arabulucusu tarafından denetlenmeye başlanmıştır. Bu yapıya daha sonra Birleşmiş Milletler Mütareke Gözlem Örgütü (UNTSO) adı verilmiştir. Arabulucunun çabalarına rağmen, ateşkesin uzatılması konusunda bir anlaşmaya varılamamış ve savaş 8 Temmuz'da tekrar başlamıştır. Güvenlik Konseyi 15 Temmuz 1948'de resmi bir kararla Filistin'deki durumun uluslararası barışa bir tehdit oluşturduğuna hükmetmiştir. Konsey ateşkes talimatı vererek, ateşkese uyulmaması halinde bunun BM Antlaşması kapsamında bir barış ihlali olarak değerlendirileceğini açıklamış, bunun üzerine karara uygun olarak, ikinci bir ateşkes yürürlüğe girmiştir. Olaylar devam ederken İsrail, Kudüs'ün batı yakası da dâhil olmak üzere Arap Devleti'ne ayrılan bölgenin büyük bölümünü kontrolü altına almıştır (Demircan, 2020, s. 222-223). Taraflar arasındaki çatışmalar 1949 yılı Mart ayına kadar ciddi derecede yükselmiş, İsrail yönetimi, BM'de Filistinli halka verilen birçok alanın işgalini gerçekleştirmiştir.

1950 yılında Ürdün yönetimi Filistin ve İsrail arasındaki kriz sonlanana dek Doğu Kudüs ve Batı Şeria bölgelerini kendi sınırlarına dâhil ettiğini açıklamıştır. Uzun ve yıpratıcı savaşın sonunda İsrail devleti çatışma içine girdiği Arap yönetimleri ile ayrı ayrı olacak şekilde ateşkes anlaşmaları imzalamıştır. Savaş sonunda Gazze şehri Mısır yönetimine devredilirken, Kudüs şehrinin idaresi, batı kısmının İsrail ve doğu kısmının ise Ürdün yönetiminde olması şeklinde ayrılmıştır. İsrail devleti gerçekleşen savaşın ardından 1947 yılında oluşturulan taksim planında yer alan, Filistin toprağındaki %56'lık payını %78'e yükseltmiştir. Birçok Filistinli evlerini terk etmek zorunda kalarak uzun yıllar

devam edecek olan mülteci konumuna düşmüştür. 1949 yılında gerçekleşen ateşkesler ile savaş resmi olarak sonlandırılmış fakat bu ateşkeslerin İsrail yönetiminin Arap ülkelerince tanınması anlamı içermediği açıkça vurgulanmıştır.

3.2. II. ARAP-İSRAİL SAVAŞI - SÜVEYŞ KANALI'NIN MİLLİLEŞTİRİLMESİ KARARI

İsrail'in kurulması ile Arap devletleri ve İsrail arasında 1948 tarihinde gerçekleşen ilk Arap-İsrail savaşının hemen ardından kaos içine giren bölgede stabil düzeni oluşturmak için 25 Mayıs 1950 tarihinde ABD, İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde gerçekleştirilen görüşmeler sonucu "Üçlü Deklarasyon" isimli bir belge yayınlamıştır. Yayımlanmış olan belgenin içeriği şu şekildedir; çatışmaları ve krizi önlemek adına öncelikle Orta Doğu bölgesine satışları gerçekleşen silahlara yönelik bir sınırlama getirilmesi ifade edilmiştir. Fakat deklarasyonun düzenlemesi istenilen karşılığı verememiştir. "Sovyet Rusya, deklarasyonun ve böyle bir taahhüdün dışında kaldığı için, Orta Doğu'ya silah sevk etmede önde gelen ülke olacaktır" (Armaoğlu, 1994, s. 128-132). Krizi sonlandırmak adına dış devletlerin de katkılarıyla 1949 yılında birtakım ateşkesler imzalanmış, bahsi geçen "Üçlü Deklarasyon" ile silahlara yönelik ambargo kararları alınmış fakat yine de Filistin-İsrail ve bağlantılı olarak Arap devletleri arasındaki anlaşmazlıklar yavaşlatılamamıştır.

1955 yılında Arap devletleri ile İsrail devleti arasındaki krize bağlı çatışmalar yükselerek devam etmiştir. 1948 yılında gerçekleşen savaşa bağlı diğer bir etki de Mısır devletinde meydana gelmiştir. İsrail'e karşı gerçekleşen şiddetli yenilgiden, Mısır yönetiminde bulunan Kral Faruk olarak sorumlu tutulmuştur. Mısırlı siyasilerin bu düşüncesi sonucu ordu darbe yaparak yönetimi devralmış ve 26 Temmuz 1952 tarihinde Hür Subaylar adlı grup yönetime geçmiştir. Gerçekleşen darbenin ardından Cemal Abdül Nasır tanınan ve halkın güvenini kısa süre içerisinde kazanan bir yönetici olarak Mısır'da öne çıkmıştır. "İsrail'e ve İngiltere'ye yönelik tepkilerin şiddetlenmesi ve bölgede yükselişe geçen Arap milliyetçiliği, 1955'te kurulan ve Arap dünyasını katılıp katılmama noktasında bölen, İngiltere'nin katılımıyla tepkileri üzerine çeken Bağdat Paktı gibi gelişmeler, 1954'te Mısır'da liderliği ele geçiren Nasır'ın bölgedeki gücünü arttıran etkenler arasında olmuştur. Nasır açıkça Batı destekli Bağdat Paktı'nı emperyalist bir oyun olarak görmüş ve Irak'ı "Siyonist düşmana" hizmetle suçlamıştır" (Yavuz, 2001, s. 571). 1955 yılında II. Dünya Savaşı'nın etkilerinden kurtulmak isteyen ve Soğuk Savaş'ın ortaya çıkışı ile tamamen kargaşa içine giren ülkeler bir araya gelerek Bandung Konferansı'nı gerçekleştirmiştir. Mısır yönetimindeki Cemal Abdul Nasır gerçekleşen bu konferansa

büyük hassasiyetle yaklaşmıştır. Konferansa geniş bir siyasi heyet ile katılan Nasır, İsrail Devleti'nin katılımını da konferansın içeriğine aykırı bularak, katılımını engellemiştir. “Toplantı gündemine Filistin konusunu dahil ettiren ve Filistin ile ilgili BM kararının uygulanmasına ilişkin bir karar aldirtmayı başaran Nasır için Bandung Konferansı çok başarılı geçmiş ve bölge ülkeleri üzerindeki etkinliğini arttırmıştır” (Arı, 2017, s. 256). Nasır, ABD ve İngiltere yönetiminden Asvan Barajı'nın inşası için maddi destek talebinde bulunmuş fakat isteği karşılıksız kalmıştır. Bu gelişmenin üzerine Mısır yönetimi 26 Temmuz 1956 tarihinde kendi sınırları içinde bulunan Süveyş Kanalı'nı millileştirme kararını alarak, bu girişimini ilan etmiştir. 1956 yılının Ağustos ayında Londra Konferansı toplanmış ve konferansta Mısır yönetimine karşı ekonomik alanda ve siyasi alanda bir takım ambargo kararları alınmıştır fakat bu girişim beklenen baskıyı gerçekleştirmemiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa yönetimleri, İsrail Devleti ile ortaklaşa bir anlaşma gerçekleştirerek Mısır devletine saldırı girişimi başlatmıştır. Saldırı girişiminde bulunan üç devletin ilerleyişi Sina bölgesinin ve Gazze şehrinin işgaline kadar devam etmiştir. Bu süre içerisinde Mısır yönetimi, BM'ye çağrıda bulunarak müdahale etmesini talep etmiş fakat sonuç alamamıştır.

Dönemin şartları gözden geçirildiği zaman ABD'nin, bu süreç içerisinde Orta Doğu bölgesine girmeyi ve yeni başat güç olarak etkin olmayı isteyen dış aktörlerden biri olduğu görülmektedir. ABD yönetimi, İngiltere'nin artık bölgeden çekilmesini istemekte ve İngiltere ve Fransa'ya karşı olan tepki nedeniyle SSCB'nin bölgede güçlenmesini istememektedir. Soğuk Savaş'ın başlangıcı olan bu dönem içerisinde SSCB, Orta Doğu ülkelerinin zayıflamasını istememiş ve Mısır'a karşı düzenlenen bu operasyonda Arap ülkelerinin yanında yer alarak; İngiltere, Fransa ve İsrail'in derhal geri çekilmesi talebini ABD'ye iletmiştir. ABD ve SSCB yönetimleri bölgede gerçekleşen çatışmaya yönelik ikazlarını BM aracılığı ile aktarmıştır. ABD bu gelişmelerin sonucunda, İngiltere ve Fransa'ya bölgeden derhal çıkmaları gerektiğini belirtmiş ve baskı sonucu saldırıyı gerçekleştiren üç devlet de geri çekilmiştir. Bu ülkelerin geri çekilmesi sonrasında, Mısır-İsrail sınırına yerleştirilen Birleşmiş Milletler Acil Durum Gücü (UNEF) askerleri, 1967 yılına kadar bu bölgede kalarak, bölgenin güvenliği sağlamışlardır. 1957 yılında Süveyş Kanalı uluslararası geçişlere açık duruma gelmiştir ve Kanal'ın millileştirilmesi Mısır adına bir kazanım olmuştur. Bu girişimi gerçekleştiren bir yönetici olarak Cemal Abdul Nasır, Orta Doğu bölgesinde ses getiren bir kazanç elde etmiş ve başarısı ile güvenilen bir lider konumuna gelmiştir.

3.3. FİLİSTİN KURTULUŞ ÖRGÜTÜ'NÜN KURULMA AŞAMASI

1948 yılında İsrail'in kurulduğu dönemde Arap devletleri karşılık vermek istediler. Fakat Arap devletleri Filistin konusuna önderlik edebilmek için birbirleri ile bir rekabete girdiler. Bu nedenle Filistin bölgesi üzerinde yaşanan gelişmelerde konunun temelindeki mağduriyet içinde olan Filistinli topluluk bu süreçte gözlemci olarak bırakıldılar. 1960 yılı içerisinde Mısır lideri Cemal Abdul Nasır öncülüğünde Arap yönetimleri Kahire'de toplanarak birinci Arap zirvesi düzenlemişlerdir. Bu süreç içerisinde İsrail'in artan saldırılarına ve işgallerine yönelik beraber hareket edebilme amacı sağlanmak istenmiştir. Arap yöneticileri tekrardan sağlam bir beraberlik gerçekleştirerek, İsrail'in girişimlerine yönelik birlik olabilmenin yanı sıra Filistin'i savunan direniş gruplarını resmi bir kuruluş altında bulundurmaya hedeflemişlerdir (Ocak 1964). Bu sürecin ardından, önceden Arap Birliği Örgütü aracılığı ile Filistin halkının temsilcisi olarak belirlenmiş Ahmed Şükayrî'nin öncülüğünde Kudüs şehrinde Filistin Milli Kongresi düzenlenmiştir. 424 üyeden oluşan kongrede Şükayrî'nin başkan seçilmesi sonucunda FKÖ yani Filistin Kurtuluş Örgütü, 28 Mayıs 1964 tarihinde resmi olarak kurulduğunu ilan etmiştir. “Ancak örgüt bu ilk yapısıyla bağımsız Filistinli mücadeleçilerin eseri değildi ve politik açıdan tamamen Arap devlet başkanlarına, malî açıdan da Arap ülkelerinin resmî organı durumunda olan Arap Birliği'ne bağlıydı. Dolayısıyla örgüt bu yapısıyla 1967'ye kadar gerçek bir siyasî güç haline gelememiştir” (Karaman M. L., 1996, s. 103-106). 1969 yılında örgütün liderliğini ele geçiren Yaser Arafat, önemli bir eksiklik olan bu açığı kapatmayı başarmıştır. Arafat'a bağlı bir şekilde önceki dönemlerde gizli olarak kurulan El-Fetih Örgütü, İsrail'e karşı düzenlediği operasyonlarla adını duyurmuştur. El-Fetih savaşçıları 1968'de Ürdün'de İsrail'e ağır kayıplar verdirdi. Uluslararası hukuk kurallarına göre, Filistin halkının yaşadığı durumda haklı konumda olmasına rağmen yıllardır haksızlığa uğramaya devam etmesi üzerine, Filistin'in bu tarihten itibaren kendisini savunacak gruplar/örgütler kurmaya başlamış ve terör eylemlerini arttırmıştır.

3.4. III. ARAP- İSRAİL SAVAŞI 1967 – ALTI GÜN SAVAŞI

İsrail ile Arap yönetimleri (Mısır, Suriye ve Ürdün) arasında 1967 yılında toplamda sadece altı gün devam eden, Üçüncü Arap-İsrail Savaşı veya “Altı Gün Savaşı” gerçekleşmiştir. Mısır'ın 1967 yılında BM Genel Sekreteri'ne, Gazze Şeridi'nde ve aynı zamanda Mısır topraklarında konuşlanan BM Acil Gücü'ne daha fazla razı olmayacağını

duyurması sonucu, barış gücü Mayıs 1967’de geri çekilmiştir. BM Barış Gücü’nün çekilmesi sonrasında Mısır’ın sınırdaki gerçekleşen bu askeri hareketlenmeyi bir tehdit unsuru olarak algılayan İsrail, Mısır’a yönelik saldırı düzenlemiştir. Yaşanan bu gelişme ile 5 Haziran 1967 tarihinde İsrail yönetimine karşı Mısır, Suriye ve Ürdün arasında sıcak savaş başlamış ve bazı Arap devletlerinin de silah yardımları ile İsrail’e karşı durdukları gösterilmiştir. Çatışmanın başlamasıyla Mısır’a ait hava kuvvetleri henüz uçaklar havalandıktan daha savaşın birinci gününde İsrail’in saldırısına uğrayarak ağır bir darbe almıştır. İsrail askeri güçleri, Mısır’da Sina Yarımadası’nı, Suriye’de Golan Tepeleri’nin bir kısmını, Filistin içerisinde Gazze Şeridi’ni ve Doğu Kudüs bölgesini de içine alacak şekilde Batı Şeria topraklarını işgal etmiştir. Toplam altı gün süren savaş sonucunda İsrail yönetimi Arap devletlerine karşı büyük bir kazanç elde etmiş ve savaşın sonunda İsrail, topraklarını iki katına çıkarmıştır (Diriöz, 2012, s. 86). BM Güvenlik Konseyi yaşanan sorunların ardından almış olduğu 242 ve 262 sayılı kararları ile İsrail’e uyarıda bulunmuştur.

3.5. IV. ARAP İSRAİL SAVAŞI 1973 - YOM KİPPUR SAVAŞI

İsrail yönetimi BM Güvenlik Konseyi’nin almış olduğu 242 sayılı karara rağmen, Altı Gün Savaşı sırasında uluslararası hukuka aykırı olarak ele geçirdiği Mısır ve Suriye topraklarından geri çekilmemiş, sonraki yıllarda da işgal ettiği bu toprakları ilhak ettiğini kamuoyuna açıklamıştır. Mısır ve Suriye, 1967 Arap-İsrail Savaşı’nda İsrail tarafından işgal edilen topraklarını hukuk yolları aracılığıyla geri alamadıkları için 1973 yılında Yahudilerin hiçbir iş yapmadıkları dini bayramlarında yani Yom Kippur (Kefaret Günü) bayramı gününde İsrail’e bir saldırı düzenlemişlerdir. “Yom Kippur” “kefaret, günah çıkarma günü” anlamını taşır. “Ruhun arındırıldığı, geçmiş yılın günahları için özür dilendiği bir gündür. Yahudiler o gün yemek yemez ve su dahi içmezler. Bu, önceki akşam güneş batmadan başlayıp ertesi gece biten 25 saatlik bir oruçtur” (Yaşar F. T., 2010, s. 62-63). Savaşın ilk aşamalarında Mısır, Sina’da ve Suriye de Golan Tepeleri’nde hızlı bir ilerleme kaydetmiş ancak üç hafta süren çatışma sonunda durum İsrail lehine değişmiştir. Golan Tepeleri’ni aşarak Suriye içinde ilerlemeye başlayan İsrail kuvvetleri Mısır’da da toprak kazanarak, Süveyş Kanalı’nın batı yakasına kadar geçmiştir. Neticede İsrail, bazı bölgelerde 1967’deki ateşkes hattının da ötesine ilerlemiştir (O’connell, 2002, s. 34). Çatışmalar sonunda ABD, Sovyetler Birliği ve BM, diplomatik girişimler ile ateşkese varılmasını sağlamıştır.

Arap-İsrail savaşları arasında 1973 yılında gerçekleşen Yom Kippur olarak adlandırılan savaş, yaşanmış olan öteki Arap-İsrail çatışmalarından bazı özellikleri ile ayrılmaktadır. Savaşta saldırıyı başlatan tarafın Arap devletleri olması, savaş amacı olarak İsrail devletini yok etmek değil sadece Arap devletlerinin işgal edilen topraklarının alınmak istenmesi ve Arap devletlerinin daha koordinasyonlu bir şekilde çalışmaları gibi özellikleri bu savaş içinde yer almaktadır. Suriye ile Mısır koordinasyonlu bir şekilde çalışarak 6 Ekim 1973 tarihinde Sina yarımadasından beklenmedik bir anda beklenmedik bir saldırı ile çatışmayı başlatmışlar, hızlı bir ilerleme göstererek daha sonrasında Golan tepelerinde de başarı sağlayarak İsrail'in işgal ettiği toprakları tekrar kazanmışlardır. Çatışmanın gidişatı 10 Ekim tarihinden itibaren İsrail devletinin lehine dönmeye başlamış ve ilerlemeleri ile öne geçen taraf olmuştur. İsrail'in bu öne geçişinde ABD'nin desteği çok büyük etki katmıştır. Aynı zamanda karşı tarafta bulunan Suriye ve Mısır devletlerine de SSCB'nin sağladığı destekler iki büyük gücü içinde bulunan Soğuk Savaş döneminde karşı karşıya getirmiştir. Sonraki dönemlerde Arap devletlerinden Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün devam etmekte olan bu çatışmaya dahil olduklarını duyurmuşlar fakat önemli derecede etki oluşturacak bir farklılığın ortaya çıktığı görülmemiştir.

Savaşın devam etmesiyle İsrail'in Golan tepelerini işgal ederek ve ilerlemesini sürdürmesi sonucunda Mısır savaşın sonlanması adına ateşkes istemiş fakat bu isteğine karşılık bulamamıştır. “Amerikan Kongresi, 21 Ekim’de İsrail’e 2,2 milyar dolarlık bir askeri yardım paketini onaylamıştır. ABD’nin bu tutumuna tepki gösteren OAPEC (Organization of Arab Petroleum Exporting Countries) üyesi petrol ihraç eden Arap ülkeleri (Irak, Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE, Katar, Bahreyn, Mısır, Suriye, Libya ve Cezayir) Amerika’ya petrol ambargosu uygulamaya karar vermişlerdir” (Arı, 2017, s. 365). Savaş sonunda İsrail işgal ettiği alanlara yenilerini eklemiş olsa bile 1973 savaşının net bir kazananı olmayıp taraflardan her birinin kendi içinde farklı başarılarla ve güçlerini ortaya çıkarmasına neden olduğu görülmüştür. “Bu savaşla birlikte ilk kez İsrail'in yenilmezliği miti ortadan kalkarak Araplar güçlerine güvenmeye başlamışlar, yine ilk kez Araplar kendilerinde İsrail’e saldırıda bulunacak gücü bulmuşlardır” (Sander, 2000, s. 538).

1973 yılında gerçekleşen bu savaş sayesinde Arap devletlerinin gözü açılmış ellerindeki doğal kaynakları bir yaptırım gücü olarak siyasette kullanmayı öğrenmişlerdir. Uluslararası arenada uyarıcı bir güç olarak Petrol'ün önemi ve krize neden olabildiği aynı zamanda savaşta kullanılan bir silah gibi üstünlük sağlayabilecek bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Arap ve İsrail tarafları arasında gerçekleşen bu çatışma ve kriz dönemlerinde

üçüncü tarafların iki tarafa da sağladığı silah destekleri, maddi yardımları ve siyasi alanda da uluslararası arenadaki koruyuculukları bu krizi daha büyük çıkmazlara sokmaktaydı. Taraflar arasındaki krizin en sağlıklı çözümü, içinde bulunan aktörlerin kendilerinin bir araya gelerek sorunları ortadan kaldırmalarıdır ve tabii ki bu aşamada BM'nin aldığı kararlara ve uluslararası hukuka uygunluğuna bakılarak karar verilmelidir. Yaşanan bu çatışma günün birinde anlaşmalı veya zorunlu olarak elbet bir gün çözüme ve düzene ulaşacaktır. Doğu veya Batı, dış ülkelerin müdahaleleri bu çözümü geciktirici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Filistinliler için, sorunun çözümünde kendi politikalarını uygulamaları ve isteklerini gerçekleştirebilmeleri daha önemlidir.

3.6. FİLİSTİN DEVLETİ'NİN KURULUŞUNA GİDEN DÖNEM

3.6.1. Mısır ve İsrail'in Barışa Giden Yolu Camp David

Enver Sedat'ın 1970 yılında Mısır'ın yönetimine geçmesi ile birlikte bölgede farklılaşmalara yol açmış ve yeni girişimlerde bulunmuştur. Enver Sedat yönetime geçmesinden itibaren ABD yönetiminin desteğini edinebilmenin Mısır adına önemli ilerlemeler sağlayacağını düşünmüştür. Mısır'ın önceki dönemlerde SSCB ile olan iyi ilişkilerini de buna bağlı olarak yanlış bulmuş ve Mısır'ın SSCB yönetimi ile gerçekleştirdiği iletişimi bitirmeyi içeren politikaları tercih etmiştir. Enver Sedat 1972 yılında SSCB'ye bağlı teknisyen ve uzmanları Mısır'dan çıkartmış ve SSCB ile Mısır arasında oluşturulan "Dostluk ve İşbirliği Anlaşması"nı 1976 yılında iptal etmiştir. Mısır siyasetinde önemli yere sahip olan Cemal Abdul Nasır'ın etkisini ortadan kaldırmayı hedefleyen Enver Sedat, dışarıya açılmayı hedeflemiş ve liberal girişimler gerçekleştirmiştir.

"Enver Sedat'ın 19–21 Kasım 1977'deki Kudüs ziyareti, bazı Arap ülkeleri tarafından desteklense de genel olarak Arap ülkelerinde büyük tepki doğurmuştur. Bu ziyaret barış yolunda önemli bir dönüm noktası olmuştur. Başlangıçta, Enver Sedat Kudüs'ü ziyaret ettiğinde, muhtemelen jestinin sadece İsrail ve Mısır arasındaki barış için değil ayrıca Filistin'in devlet olması içinde kapıyı açacağına inanmıştır. İsrail'i ziyaret eden, İsrail parlamentosunda konuşan ilk Arap lider olan Sedat, bu suretle İsrail'i bir anlamda de facto (fiili) tanımıştır" (Arı, 2017, s. 394).

Buna müteakip İsrail yönetimi de Mısır'a ziyarette bulunmuştur. Mısır ve İsrail'in gerçekleştirdikleri bu siyasi ziyaretler ilişkileri olumlu gösterse de Filistin krizi üzerindeki farklı görüşleri barışın ilerlemesini engelleyen bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Görüşmeler sırasında bildiride sunulacak ifadelerde dahi anlaşma sağlanamamıştır.

“Mısırlılar bildiride “Filistin halkı” deyimini kullanmak istemelerine karşılık, İsraililer “İsrail ülkesi Arapları” (“Eretz Yisrael’s Arabs”) deyiminde ısrar etmişler ve bu konuda bir uzlaşma meydana gelmediği için de bildiri yayınlanamamıştır” (Armaoğlu, 1994, s. 390).

ABD Başkanı Jimmy Carter Mısır ve İsrail arasındaki soruna yönelik 5 Eylül 1978 tarihinde çözüm girişiminde bulunarak 12 gün boyunca devam eden karşılıklı görüşmelere arabuluculuk yapmıştır. Üç devlet lideri arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda 17 Eylül 1978 tarihinde Camp David Anlaşmaları imzalanmıştır. Yapılan anlaşmaların içeriğinde daha önceden uyum sağlanamaması nedeni ile Kudüs konusu üzerinden bir madde veya ek madde hiç açılmamıştır. Alınan kararlara bağlı olarak beş yıl içinde Batı Şeria bölgesinde bağımsız olacak bir Filistin idaresinin oluşturulması sonucuna varılmıştır. Mısır’ın gerçekleştirdiği Camp David Anlaşmaları Orta Doğu ülkelerince uygun bulunmamış ve büyük tepkiler toplamasına neden olmuştur. Avrupa’da bulunan devletler yapılan bu girişimi barış yolunda ilerleme olarak olumlu görürken, SSCB ise zıt görüşlerde bulunmuştur. Özellikle Suriye, Cezayir, Güney Yemen, Libya ve Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) bu duruma karşı birlikte olmayı ve beraber hareket etmeyi tercih etmişlerdir. Bu birliktelik “Red Cephesi” olarak adlandırılmıştır. Red Cephesi beraber siyasi politika oluşturmanın yanı sıra, Mısır’ın aksine SSCB yönetimiyle olan siyasi ilişkileri geliştirme yolunu benimsemişlerdir.

1979 yılına gelindiğinde Camp David Anlaşmaları Beyaz Saray’da imzalanarak resmileştirilmiş taraflar arasındaki tanınma gerçekleşmiştir. “Bu süreçte, BM Güvenlik Konseyi, 22 Mart 1979’da 446 sayılı kararı alarak, İsrail’in işgal altındaki topraklarda yeni yerleşim bölgeleri kurmasını kınamıştır, Arapların gösterdiği tepki ile BM Genel Kurul’u 29 Kasım 1979’da kabul ettiği 34/65 B sayılı kararı almıştır. ” (United Nations, 1979). Alınan bu karara bağlı olarak, Mısır ve İsrail arasında gerçekleşen anlaşmalarda Filistin’i temsil eden FKÖ ve uluslararası düzeni sağlayan BM bulunmadan gerçekleştirilen ve ayrıca Filistin halkına ve topraklarına yönelik kendi temsili olmadan kararlar alınması ve görüşler belirtilmesi nedeni ile yapılan bu anlaşmaların kabul edilemeyeceği açıklanmıştır.

BM Genel Kurul’u tarafından kabul edilen bir diğer karar ise, 6 Aralık 1979’da kabul edilen 34/70 sayılı karardır. “Bu kararda, İsrail’in Filistin ve Arap topraklarını işgali kınanmış, ayrı antlaşmalarla bütün Orta Doğu barışının mümkün olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca BM Genel Kurulu, 3236 sayılı karar çerçevesinde İsrail’in Filistin ve Arap topraklarından tamamen çekilmedikçe, Filistin halkı temel haklarına kavuşmadıkça, bölgedeki ülkelerin barış ve güvenlik içinde, tanınmış ve güvenli sınırlar içinde

yaşamasını sağlayacak bir barışın gerçekleşmeyeceği belirtilmiştir” (United Nations, 1979). BM’nin almış olduğu bu kararlara rağmen, bölgede bulunan öteki Arap ülkelerinin İsrail’i tanımaması ve aynı zamanda İsrail’in 1967 yılında işgal ettiği diğer bölgelerden çekilmemesi üzerine ilerleyen süre içerisinde Arap devletleri ile İsrail’in krizleri devam etmiştir (Uçaroğlu, 2000, s. 794). İsrail işgallerinden hiçbir şekilde taviz vermemiştir, Mısır ile yaptığı anlaşma onun için büyük bir başarı olmuştur.

3.6.2. İsrail’in Filistin ve Suriye Sınırlarında Gerçekleştirdiği İlhaklar

1980’li yıllara gelindiğinde Orta Doğu bölgesinde büyük değişiklikler olmaya başlamıştır. 1979 yılında İran’da büyük bir devrim gerçekleşmiş Humeyni yönetime geçmiştir, aynı zamanda 1980 yılında sekiz yıl sürecek olan İran ile Irak arasında yıkıcı bir savaş başlamıştır. Filistin konusunda tam anlamıyla bir bütünleşmeye sahip olamayan Arap devletleri bu süreçlerden sonra daha büyük ayrışımara girmiştir. İsrail devleti işgal ettiği topraklardan sadece Sina yarımadasını geri vermiş diğer bölgelerden geri çekilmeyi reddetmiştir. Mısır yönetiminin, İsrail ile gerçekleştirdiği barış anlaşması Orta Doğu bölgesinde ve Müslüman olan diğer coğrafyalarda Enver Sedat’ın dışlanmasına neden olmuş ve 1981’de Enver Sedat’ın bir suikast sonucu ölümüne yol açmıştır. 1980 yılında İsrail devleti kendi meclisinde onayladığı bir karar tasarısı ile Kudüs şehrinin İsrail’e ait olduğunu ve kendisinin başkenti olduğunu açıklamıştır. İsrail’in kabul ettiği bu kanuna ilişkin olarak BM Güvenlik Konseyi 476 (30 Haziran) ve 478 (20 Ağustos) sayılı kararlarla İsrail’i kınayarak ilgili kanunun uluslararası hukuka aykırı olduğunu ve Kudüs’ün İsrail’in başkenti olmadığını duyurmuştur. İsrail’in başkenti Kudüs’e taşıma kararı ABD tarafından her dönemde destek bulmuş fakat 2017 Trump dönemine kadar ertelenmiştir.

“ABD Kongresi 1995 yılında aldığı bir kararla ABD Büyükelçiliğinin Tel-Aviv’den Kudüs’e taşınmasını kabul etmesine rağmen bu karar, Bill Clinton, George W. Bush ve Barack Obama yönetimlerinde altı aylık dönemler halinde ertelenmiştir. Başkanlık seçimi sürecinde Obama’nın Orta Doğu politikasını ciddi biçimde eleştiren ve Kudüs’ün İsrail’in başkenti olarak tanınacağına dair vaatlerde bulunan Trump başkanlık seçimini kazanması sonrasında bu vaadini eyleme dönüştürerek 6 Aralık 2017’de ABD’nin Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıyan yasayı hayata geçireceğini ve ABD’nin Tel-Aviv Büyükelçiliğini Kudüs’e taşıyacağını ilan etti” (Yılmaz Şahin & Ataş, 2019, s. 420-435).

İsrail yönetimi 1980’li yıllar içerisinde bölgeye zarar verecek girişimlerde bulunmuştur.

“8 Haziran 1981’de Irak’ın nükleer reaktörünü bombalamıştır. İsrail, gerçekleştirdiği saldırının nedeni olarak, özellikle de Saddam Hüseyin’in Yahudi Devleti’ne olan açık

düşmanlığı düşünüldüğünde nükleer silaha sahip bir Irak'ın kabul edilemez bir tehdit oluşturacağı temelinde, önleyici meşru müdafaa iddiasında bulunmuştur” (Bayers, 2007, s. 98).

İsrail devleti Kudüs hakkındaki aldığı ilhak kararının aynısını 1981 yılının sonlarında Suriye'ye bağlı olan Golan Tepeleri'nde de gerçekleştirmiş ve kendi sınırlarına dahil ettiğini açıklamıştır. “BM Güvenlik Konseyi, İsrail'in Golan Tepeleri'ni ilhak etmesi üzerine 17 Aralık 1981'de 497 sayılı kararı almıştır. Bu kararla, Golan Tepeleri'nin ilhakının uluslararası hukuka aykırı olduğunu, ilhakın geçersiz olduğunu ve İsrail'in bu eyleminden vazgeçmesi gerektiğini belirtmiştir. BM Genel Kurul'u ise, yine aynı gün aldığı 36/226B sayılı kararla, 497 sayılı kararını tekrarlamıştır” (United Nations, 1981). İşgallerine devam eden İsrail devleti BM'nin almış olduğu kararları dikkate almayarak işgaller yoluyla sınırlarını genişletmeye devam etmiştir. Bir diğer yandan BM Anlaşması'nın içinde belirtilen 39. madde yaşanan ilhaklar için tekrarlanmış olsa dahi herhangi bir olumlu sonuç getirmemiştir.

3.6.3. İsrail'in FKÖ Karargâhına Yönelik Düzenlediği Hava Harekâtı

25 Eylül 1985 tarihinde üç İsraili sivil Kıbrıs bölgesinde bulunan Larnaka limanında öldürülmüş ve “Güç 17” komandoları olayı üstlenmiştir. FKÖ yetkilileri İsraili vatandaşlara karşı düzenlenen bu saldırıyla hiçbir ilişkilerinin olmadığını açıklamıştır. “Olaydan bir hafta sonra 1 Ekim 1985'te İsrail güçleri, Tunus'un 21 mil güneyindeki Borj Cedria'daki FKÖ'nün karargâhını bombalamış, bu saldırıda 60 Filistinli ve 12 Tunuslu hayatını kaybetmiş, 40'tan fazla kişi ise yaralanmıştır” (AlJazeera, 2015). BM Güvenlik Konseyi içerisindeki tartışmalarda İsrail'in BM temsilcisi Netanyahu, geçmişte gerçekleşen ve ortaya çıkması muhtemel olan terörist saldırılara karşı İsrail'in 51. madde çerçevesinde meşru müdafaa hakkını kullandığını açıklamıştır ve İsrail yönetimi gerçekleşen bu terörist saldırısına karşı kendi hakkı olan cevap verme yetkisini uyguladığını belirtmiştir. Netanyahu aynı zamanda, bu olaydan Tunus yönetimini sorumlu tutmuş, ülke sınırlarının terörist gruplara üs şeklinde kullanılmasına izin verdiğini belirtmiştir. Tunus yönetimi cevap olarak, asıl olan devlet terörizminin kasıtlı olarak İsrail devletinin yaptığı girişimin olduğunu belirterek, Orta Doğu Barış Çerçevesi kapsamında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ülkesinde bulunduğunu bildirmiştir.

İsrail yaptığı bu girişim ile uluslararası arenada “zararla karşılık” suçunu işlemiş ve olayın hemen ardından barışçıl çözüm yollarını kullanmayarak direk orantısız bir güç ile saldırı yolunu tercih etmiştir. Güvenlik Konseyi'nde cereyan eden müzakerelerde de ABD

dışında hiçbir ülke, İsrail'in meşru müdafaa argümanını desteklememiştir. İsrail'in eylemini meşrulaştırmaya çalışırken kullandığı “önleyici meşru müdafaa” ile “vatandaşlarını yurtdışında koruma amacıyla meşru müdafaa” kavramları uluslararası hukukta genel kabul görmüş ilkeler değildir. BM'de gerçekleşen görüşmeler neticesinde İsrail yönetiminin Tunus'a yönelik ifade ettiği terörist bulundurması sebebiyle kendi girişiminin meşru müdafaa çerçevesinde olduğu şeklindeki savunması reddedilmiştir. “BM Güvenlik Konseyi 14 lehte, 1 çekimser oyla İsrail'in “aktif silahlı saldırısını” kınayan ve Tunus'un tazminat hakkını hüküm altına alan 573 sayılı (1985) kararı kabul etmiştir. ABD'nin çekimser kaldığı oylamada söz konusu eylem silahlı saldırı olarak nitelendirilmiş, İsrail'in BM Antlaşması'nı açık bir şekilde ihlal ettiği tespit edilmiştir” (UN Security Council, 1985). Önceki dönemlerde olduğu gibi sonraki dönemlerde de İsrail'in uluslararası hukuka uygun olmayan davranışları devam etmiştir. Arap devletlerinden ve Müslüman toplumlardan büyük destekler alamadığını fark eden ve günden güne yok olan Filistin halkı, kendi haklarını ve canlarını etkileyecek şekilde dahi olsa girişimlere başlamıştır. Bu tarihlerden sonra Filistin'in çözümü hukuki yollardan sağlayamamasına bağlı olarak terör eylemleri de artış göstermektedir.

3.6.4. Birinci İntifada 1987-1993

8 Aralık 1987 tarihinde başlayan, 1948 yılından itibaren 20 yılı geçkin süredir gerçekleşmekte olan İsrail'in askeri işgaline yönelik Gazze Şeridi'nde ve Batı Şeria'da, ilk toplu başkaldırı hareketi şeklinde ortaya çıkan Filistin halkının isyanı “birinci intifada” olarak adlandırılmıştır. Filistinliler zamanla sivil itaatsizliğe dönüşen mitingler, ekonomik boykotlar, genel grevler, işgali protesto eden ve resmi bir özerklik isteyen eylemler düzenlemişlerdir. Başlangıçtan itibaren, İsrail silahlı kuvvetleri, sivil olarak bulunan silahsız Filistinli çocukların ve gençlerin işgalci kuvvetlere taş atarak gerçekleştirdiği protestolara orantısız kuvvet kullanılarak silahlar aracılığıyla sert bir şekilde karşılık vermiştir. Konuya ilişkin olarak BM Genel Kurulu'na sunulan raporlarda, İsrail'in isyana karşı sert tedbirler aldığı, bu yönde gerçekleştirdiği Filistinli halkın evlerini yok edilmesi, sokaklara çıkma yasaklarının başlatılması ve Filistin halkına karşı mali yaptırımlar ile birçok misilleme uygulamalarına başvurduğuna dikkat çekilmiştir. “Güvenlik Konseyi 22 Aralık 1987 tarih ve 605 (1987) sayılı kararı ile İsrail'i silahsız göstericilere karşı orantısız kuvvet kullandığı için kınamıştır. Aynı zamanda İsrail “12 Ağustos 1949 tarihli Savaş Zamanı Sivil Kişilerin Korunması ile ilgili Dördüncü Cenevre Kongresi” kararlarına

uymadığı ve özellikle savunmasız Filistinli sivillere İsrail ordusu tarafından ateş açıldığı için kınama kararı almıştır” (United Nations, 1987).

BM Güvenlik Konseyi de konuya ilişkin uyarıcı nitelikte kararlar almıştır. Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlara ve uluslararası hukukta işlenen diğer suçlara üçüncü bölümde detaylı olarak bakılacaktır. Uluslararası hukuk kuralları açısından bakıldığında İsrail yaptığı eylemleri meşru müdafaa hakkına dayandırmakta ve silahsız sivillere karşı aşırı kuvvet kullanımı gerçekleştirmektedir. Sonuç olarak, İsrail'in meşru müdafaa hakkına bağdaştırarak gerçekleştirdiği eylemlerinde, örf-adet hukukunun içinde yer alan gereklilik ve orantılılık ilkelerine yönelik uygun davranmadığı görülmektedir. İsrail'in kuvvet kullanımı uluslararası hukuka uygun değildir ve cezası uygulanırsa da uygulanmasa da insanlara karşı işlenen her suç bir devlet için geçmiş tarihinde utanç olarak hatırlanacaktır.

3.6.5. Filistin Devleti'nin Kurulması

1987 yılında Filistinlilerin başlatmış olduğu İntifada dönemi içerisinde Ürdün yönetiminin Filistin'e karşı gerçekleştirdiği politikalar Filistin adına olumlu sonuçlara neden olmuş ve özerklik kazanabilmesinde etkili olmuştur. Ürdün, 1988 yılı Ağustos ayında yaptığı açıklama ile 1948 savaşı sonunda korumak amacı ile kendi topraklarına dahil ettiği Batı Şeria bölgesi ve bölgede bulunan tüm Filistinli halk ile bağlarını kestiğini belirterek, Ürdün pasaportu verdiği Filistinlilerin pasaportlarını iptal ettiğini ve kendi parlamentosunda geçici olarak bulunan temsil heyetini sonlandırdığını duyurmuş, böylece Filistin'in devletleşme sürecini hızlandırmıştır. Yapılan bu girişimler sonrasında FKÖ ile Filistin Ulusal Konseyi, 12-15 Kasım 1988 tarihleri arasında Cezayir'de buluşmuştur. Görüşmeler sonrasında, BM Genel Kurulu'nun 181 sayılı kararına bağlı olarak İsrail ile olan bölünmeyi kabul eden, Başkanı Yaser Arafat olan ve Başkenti de Kudüs olan bir Filistin Devleti'nin kurulduğuna dair aldıkları kararlar ile resmi olarak açıklamışlardır.

FKÖ'nün yaptığı resmi açıklama sonrasında Türkiye de dâhil olmak üzere birçok devlet Filistin'in devlet statüsünü kabul ettiğini ve tanıdığını duyurmuşlardır. “Artık, İsrail'e karşı olan mücadele “İsrail'in terörle savaşı” olarak değil, “iki devlet arasında savaş” hatta “bir devletin kendi ülkesini işgal eden bir başka devlete karşı savaş” olarak görülecektir” (Hasgüler ve Uludağ, 2005, s. 126). Filistin'in, İsrail ile yaşadığı kriz bu tarihe kadar birçok devletin müdahalesi sonucu kendi istek ve kararlarını almasını engellerken, her üçüncü bir tarafın kendi çıkarlarını daha çok ön planda tutması ile Filistin halkının istekleri çözüm için önerileri net bir şekilde ifade edilememiştir. Aynı zamanda bu girişim uluslararası hukuk çerçevesinde Filistin'in bir devlet olarak haklarını daha kolay

arayabilmesinin yolunu açmıştır. “FKÖ, İsrail’in varlığını, yani 242 ve 338 sayılı kararları kabul etmiştir. Gerek Filistin Devleti, gerekse de FKÖ, terörden vazgeçtiğini bir milletlerarası taahhüt haline getirmiştir. Amerika da ilk defa FKÖ ile temas kurmuştur” (Armaoğlu, 1991, s. 862). Filistin’in ve İsrail’in toprak belirsizlikleri, ikili arasındaki gerçekleşmesi umulan barışın en büyük engellerinden biri olarak bulunmaktadır. 1989 yılında Mayıs ayında Şamir Planı adlı bir plan geliştirilmiştir, 1979 yılında yapılan Camp David Anlaşması’nın maddelerini içeren anlaşma hem İsrail hem de Filistin Devleti tarafından kabul görmemiştir.

3.7. ULUSLARARASI ARENADA KAYBEDİLEN BARIŞ SÜRECİ

3.7.1. 1993 Oslo Barış Süreci

Genelde Arap ülkeleri ve özelde Filistin Devleti krizi içerisinde sıklıkla suiistimale alınan kavram “barış süreci” olarak geçmektedir. İsrail ile Filistin devletleri arasında gerçekleşmesi umulan çözüm sürecine yönelik büyük farklılıklar ve beklentiler ortaya çıkmaktadır. Geline bu sürece kadar birçok barış girişimi gerçekleşmesine rağmen iki aktör arasında ortada bulunan sorunların çözüme kavuşmadan 1990’lı yıllara kadar devam etmesinin başlıca sebepleri arasında da tarafların zıt istekleri bulunmaktadır. Henüz Oslo Anlaşmaları başlamadan önce 30 Ekim 1991 tarihinde Orta Doğu barışı için Madrid Konferansı gerçekleşmiş ve Oslo görüşmeleri başlayana kadar ikili ve çok taraflı olarak toplantılar devam etmiş, çözüm odaklı çalışmalar geliştirmek amaçlanmıştır. Yapılan görüşmelerde, çok taraflı olarak gerçekleştirilen buluşmalarda su, mülteciler, ekonomi ve bölgesel güvenlik konuları üzerine yoğunlaşarak ortak bir çözüm bulunması istenmiştir. Diğer yandan yapılan ikili görüşmelerde aralarındaki sorunları netleştirmek adına İsrail’in sırasıyla Ürdün, Suriye, Filistin ve Lübnan ile bir araya gelerek teke tek görüşmeler gerçekleştirmesi amaçlanmıştır.

1993 yılında gerçekleşen Oslo Anlaşması tüm yönleriyle 1978 yılında başlayan Camp David Anlaşması’ndan farklıdır ve Filistin’in devlet olma statüsü Oslo görüşmelerinde vurgulanmıştır. Oslo görüşmeleri bekleneni ve anlaşmayı sağlayamamıştır. Aktörler radikal görüşleri ile ılımlı tutumlardan uzaklaşmış ve çözüm odaklı sonuçlar çıkmamıştır. HAMAS’ın Oslo görüşmelerine yönelik başından itibaren olumsuz yaklaşması, süreci engelleyen unsurların başında gelmiştir. “Yeni bölgesel dengeler Orta Doğu politikalarında olduğu gibi İsrail’in politikalarında da değişimlere neden olmuştur. İsrail bir taraftan yükselen İntifada hareketini durdurmak, diğer taraftan küresel etki alanını

genişletebilmek için yerel birtakım tavizler vermek zorunda olduğunun farkına varmıştır ki, son barış süreci bu stratejinin yansımasıdır” (Davutoğlu, 2008, s. 386). Orta Doğu’da bulunan devletler süreç içerisinde birçok farklı bölgesel sorun ile uğraşırken bir beraberlik sağlamanın bölge düzeni adına olumlu olacağına inanarak bu sürece dâhil olmuşlardır.

“1993 yılı ise yaklaşık yarım asırlık mücadelenin önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1993’teki Oslo Anlaşmaları, 9–10 Eylül’deki mektup teatisi şeklinde gerçekleşen karşılıklı tanıma anlaşmasından ve 13 Eylül’de imzalanan Gazze ve Eriha’ya özerklik ve çekilme konularına ilişkin çerçeve anlaşma niteliğindeki İlkeler Anlaşması’ndan oluşmaktadır” (Arı, 2017, s. 665). Yeni bir barış dönemi 9 ve 10 Eylül 1993 tarihleri arasında Rabin ile Arafat’ın birbirleri ile mektuplaşma yolu ile başlamış ve mektuplaşmanın içeriği yoluyla birbirlerini tanıdıklarını belirtmişlerdir. Bu girişim ile Filistin Kurtuluş Örgütü gerçekleştirdiği saldırı ve terörizm eylemlerini sonlandırdığını belirterek barışa açık ve olumlu olduğunu göstermiştir. Buna karşılık İsrail yönetimi de yaptığı açıklama ile Filistin Kurtuluş Örgütünü tanıdığını ve Filistinli halkın resmi temsilcisi olarak bulunduğunu kabul etmiş ve barış sürecine yönelik karşılıklı anlaşmalar yapacağını duyurmuştur.

“13 Eylül 1993’te Beyaz Saray’da Rabin ve Arafat arasında imzalanan İlkeler Anlaşması’na göre, İsrail 13 Nisan 1994’e kadar Gazze Şeridi’nden ve Eriha kentinden çekilecek, bölgede Filistin Özerk Yönetimi (FÖY) kurulacaktır. Batı Şeria’nın geriye kalan bölgelerinde eğitim, kültür, sağlık, turizm alanlarındaki yetkiler FÖY’e devredilecek, Filistin Polis Örgütü’nün kurulmasından sonra İsrail askerleri Batı Şeria’nın geriye kalan bölümünden çekilecektir” (The Oslo Declaration of Principles, 1993).

Taraflar arasında gerçekleşen barış sürecinin başlangıcı olan bu anlaşmayı, 20 Eylül 1993 tarihinde Mısır’da toplanan Arap devletlerinden 21 tanesi onaylamıştır. Anlaşma uluslararası arenada pozitif bir girişim olarak görülmüştür. Anlaşmaya yönelik olumlu bakmayan ve desteklemeyen devletler Libya, Irak ve Suriye olmuştur. Fakat sürecin gidişatı 1995 yılında Rabin’in suikast sonucu öldürülmesi ve daha sonrasında 1996 yılında İsrail yönetimine radikal politikalar uygulayan Binyamin Netanyahu’nun gelmesi ile olumsuz şekilde etkilenmeye başlamıştır. Bu dönem sonrasında devam eden barış süreci çok sağlıklı ilerleme gösterememiş, görüşmelerde Filistin Devleti’nin özerkliği konusu geri plana atılmaya başlanmıştır. Barış döneminin ilerletilmesine ilişkin olarak, 4 Mayıs 1994 tarihinde Gazze-Eriha Anlaşması yapılarak ortaya çıkan anlaşmazlıkların çözülmesine yönelik görüşmeler yapılması ile 5 yıl devam etmesi planlanan anlaşma imzalanmıştır.

3.7.2. 1995 Oslo II

İsrail yönetiminde bulunan Rabin öldürülmeden önce 1995 yılında II. Oslo görüşmesi gerçekleşmiştir. “28 Eylül 1995’te Washington’da Arafat, Rabin, Clinton, Hüsnü Mübarek ve Kral Hüseyin tarafından imzalan bu anlaşma ile İsrail ve FKÖ arasındaki gelecekteki ilişkilerin yapısı, ekonomik ilişkiler, sivil yönetimde güç devri gibi konular görüşülmüştür. Geçici Anlaşma (Oslo II) sonucunda, İsrail 900 Filistinli mahkûmu serbest bırakmış ayrıca Batı Şeria’nın Karbata, Kabatiya ve Yatta kasabalarından da çekilmiştir. Gazze ve Batı Şeria’da Filistin kazanımları olduğu gibi, İsrail’in varlığının hukuki olarak tanınması meselesi de bu süreç içinde önemli konular olmuştur” (The Oslo Interim Agreement, 1995). Anlaşmaya göre tarafların karşılıklı olarak kazanım sağlanmaları hedeflenmiştir. Fakat Rabin’in ölümünden sonra Filistin Devleti’ne bırakılan bu küçük topraklardan başka geri çekilme olmamış, anlaşmaya uygun davranılmamıştır. İsrail yönetimi bu barış sürecinde kendi umduklarını alabilmiş ve anlaşmada Filistin’e karşı verdiği sözleri tutmamıştır.

3.7.3. Hebron Protokolü

ABD’nin öncülüğü ile 17 Ocak 1997 tarihinde Filistin ile İsrail arasında Hebron Protokolü imzalanmış ve varılan anlaşmaya göre İsrail, El-Halil şehriden çıkmayı kabul etmiştir. Anlaşmaya göre 10 gün süre içerisinde İsrail’in El-Halil’den çıkması uygun bulunmuştur. Fakat İsrail devletinin bu süreçte gerçekleştirdiği saldırı girişimleri, 1997 yılında Har Homa semtine uluslararası hukuka aykırı yeni inşaatlar başlatması aktörler arasındaki sorunların tekrar oluşmasına sebebiyet vermiştir. “Bu gelişme üzerine BM Genel Kurul’u 25 Nisan 1997’de A/RES/ES-10/2 sayılı kararı kabul ederek, İsrail’in Har Homa’daki yerleşimlerini durdurmasını istemiştir” (United Nations Dijital Library, 2003). Süreç içerisinde İsrail ve Filistin arasındaki barış süreci Filistin lehine kötü gitmeye başlamıştır. İsrail isteklerini alabilmiş ancak Filistin’e verilen sözler tam olarak tutulmamıştır.

3.7.4. İsrail’in Kendi Sınırlarına Çekilme Planı - Wye Memorandumu

ABD yönetimi 23 Ekim 1998 tarihinde Filistin ve İsrail devletlerini bir araya getirerek, iki devletin İsrail’in Filistin bölgesindeki işgal ettiği topraklardan çıkmasını düzenleyecek olan Wye Memorandumu adlı anlaşmayı imzalamasını sağlamıştır. Anlaşma’da, İsrail’in Batı Şeria ve Gazze bölgelerinden çıkması ve bu bölgelerin Filistin’e devredilmesi öngörülmüş fakat İsrail yönetimi bu bölgelerin devredilmesi hususunda anlaşmaya uygun davranmamıştır.

“Anlaşma, Batı Şeria’da %13’lük oranda bir topraktan çekilmeyi öngörmesine rağmen, taraflar arasındaki sorunlar anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuş aynı zamanda Filistin yönetiminde kalan bölgelerdeki Yahudi yerleşim birimlerinin İsrail’in diğer bölgelerine ulaşımını sağlayacak ve bir anlamda Filistin yönetimini by-pass etmeyi amaçlayan yollar inşa etme ve yeni yerleşim birimleri inşasını sürdürmek İsrail’in geri çekilme sürecindeki önemli amaçlarından olmuştur” (Arı, 1999, s. 234).

Ortaya çıkan duruma göre İsrail yönetimi bu bölgelerden tam anlamıyla çıkmış olsa dahi bu bölgelerin denetim hakimiyetini bırakmak istememektedir. Bu süreç içerisinde İsrail yönetimine yeni gelen Ehud Barak, yapılan anlaşma içindeki yer alan yerleşim yerleri inşasını durdurma, bölgelerden geri çekilme ve dışarıda bulunan mülteci konumundaki Filistinli halkın dönüş sağlaması gibi kararları kabul etmeyip, geri adım atmaya başlamıştır.

3.7.5. Şarm El-Şeyh Memorandumu

1999 yılına gelindiğinde Oslo görüşmelerine göre bu tarih Filistin Devleti’nin İsrail tarafından tam olarak kabul edileceği ve ilan edileceği bir tarihtir fakat İsrail devletinin başında 1999 yılında Ehud Barak bulunmaktadır ve barış süreci için uygun bir dönem olmamıştır. Wye Memorandumu’ndaki çözülemeyen krizlere ve diğer anlaşmazlıkların çözümüne yönelik 4 Eylül 1999 tarihinde taraflar arasında Şarm El-Şeyh Memorandumu imzalanarak bir nevi Oslo sürecinin devamı da getirilmek istenmiştir. “Bu süreçler sonucunda, İsrail’in geri çekilmesiyle ortaya çıkan tablo, Filistin’in tam denetimine bırakılan A bölgesinde %17.2, sadece sivil denetimin olduğu B bölgesinde 23.8, İsrail’in denetimindeki C bölgesinde ise %59 olarak öngörülmüştür” (Arı, 2017, s. 713). Tarafların sahip olacağı daimi statü bölgelerinin de BM’nin 242 ve 338 sayılı Güvenlik Konseyi kararlarına göre devam ettirilmesi öngörülmüştür. Fakat yapılan tüm barış süreçleri ve girişimlerin oldukça yetersiz kalması aynı zamanda olumsuz sonuçları tekrarlaması bölgede gerilimin artmasına ve Filistinli halkın umduklarını alamamasına yol açmıştır. Bunun yanı sıra Filistin içindeki siyasi parçalanma, Gazze ve Batı Şeria bölgelerindeki farklı tutumlar ve İsrail yönetimine karşı olarak da bunun yansıtılması ilave sorunlara neden olmaktadır. Kriz yaşayan aktörler geçirilen bu süreçler boyunca isteklerine yönelik tatmin edici çözümlere ulaşamamışlar ve yapılan onca görüşmede alınan kararlar özellikle İsrail yönetiminin eksik uygulamaları karşısında başarısız olmuşlardır. Yaşanan anlaşmazlıklar ve alınan radikal istekler Filistin-İsrail krizindeki en uzun ve yoğun süren dönemin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebebiyet vermiştir. Filistin ve İsrail krizi aktörlerin karşılıklı artan sorunları ve siyasi meselelerin de eklenmesiyle büyümeye sürekli devam

etmiş ve halen çözülememiştir. 70 yılı aşkın süredir devam eden kriz içerisindeki en yıkıcı dönem Oslo görüşmeleri olmuştur, tarafların barışa yönelik uzun yıllar boyunca en çok çaba verdikleri dönem başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.7.6. II. Camp David

1990 ile 2000 yılları arasındaki son on yıl Filistin ve İsrail adına çok yoğun geçmiştir. Taraflar arasında bu yıllar içerisinde yaşanan uzun ve yıpratıcı bir barış süreci, gerçekleştirilen görüşmeler, toprakların paylaşılabilmesi ve Filistin Devleti'nin kendini ve özerkliğini kabul ettirme çabaları ile geçmiştir. 2000 yılına gelindiğinde çözülemeyen sorunlar ve belirsizlikler üzerine ABD öncülüğünde 11 ve 24 Temmuz tarihleri arasında Filistin ve İsrail yönetimleri II. Camp David zirvesini gerçekleştirerek, sorunlar bir kez daha ele alınmıştır. "İsrail'in üçüncü aşama olarak geri çekileceği bölgelerden çekilmemesi ve nihai statü konularına olumlu bakmaması, Kudüs, Mülteciler ve toprakların paylaşılması gibi konularda yine İsrail diğer görüşmelerde yaptığı gibi taviz vermemesi ve sorumluluklarından kaçması ile II. Camp David zirvesi de sonuçsuz kalmıştır" (Mideastweb, 2000). Filistin ve İsrail arasında 1990'lardan itibaren ümit verici olarak başlayıp devam eden görüşmeler, İsrail'in anlaşmaya uymaması nedeniyle uluslararası arenada kaybedilen bir barış olarak olumsuz sonuçlanmıştır.

3.8. 21.YÜZYILIN BAŞLARI VE FİLİSTİN DEVLETİ'NİN BELİRGİNLEŞMESİ

3.8.1. İkinci (El-Aksa) İntifadası 2000

1988 yılının Kasım ayı içerisinde Cezayir'de buluşma kararı alan Filistin Ulusal Konseyi, BM kararları ve BM Antlaşması çerçevesinde Kudüs şehrinin başkent olarak bulunacağı bir Filistin Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmiştir. Filistin Ulusal Konseyi bu açıklamayı yaparken BM Genel Kurulu'nun 1947 yılında 181 sayılı kararın (II) sayılı bölümünde yer alan karara uyulduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda oylama ile kabul edilen karar içerisinde terörizm kınanmış, BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 242 sayılı kararına bağlı olarak müzakere isteği sunulmuştur. Yayınlanan bildirimlerde, Yaser Arafat'ın Aralık 1988'de Cenevre'de BM Genel Kurul toplantısı sırasında gerçekleştirdiği açıklamada da doğrulaması ile İsrail Devleti'nin varlığı kabul edilmiştir. Daha sonraki gelişmeler neticesinde 1994'te "Filistin Yönetimi" kurulmuş ve İsrail ile arasında barış çabaları devam etmiştir. Ancak Kudüs'ün durumu, mülteciler, yerleşimler ve sınırlar gibi nihai statü konularının çözümleri başarısızlıkla sonuçlanmış, işgal altındaki topraklardan çekilme sürecinin devamı mümkün olmamıştır. 28 Eylül 2000'de İsrail'in muhalefet lideri

Ariel Sharon, Kudüs şehrinde yer alan Kubbet'üs Sahra bölgesini çok sayıda polis eşliğinde ziyaret etmiş ve bu ziyarete istinaden Filistinli halk hareketlenmesine, protesto ve çatışmaların yeniden başlamasına sebebiyet vermiştir. Kısa sürede topyekûn çatışmaya dönüşen bu ortamda çoğu Filistinli olmak üzere en az 50 kişi ölmüş, yaklaşık 1500 kişi de yaralanmıştır. Bu yeni şiddet dalgası “İkinci veya El-Aksa intifadası” şeklinde ifade edilmiştir (Pressman, 2003, s. 115). İsrail’e karşı girişilen eylemler terör faaliyetleri gibi illegal olmakla birlikte İsrail’in mukabil eylemlerinin de meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilmesi mümkün değildir. İsrail’in bu eylemleri, meşru müdafaaanin ötesinde cezalandırma amacı taşıyan ve meşru müdafaaada aranılan gereklilik ve orantılılık koşullarından yoksun, zararlar karşılık niteliği taşıyan askeri müdahalelerdir (Lauterpacht and Oppenheim, 1952, s. 136). İsrail’in eylemi BM Antlaşması 51. madde kapsamında meşru müdafaa olmamakla birlikte, tersine 2/4. maddede yasaklanmış olan kuvvet kullanımını niteliğinde olmuştur.

3.8.2. Mitchell Komisyonu ve Araştırma Raporu

Filistinli halkın gelişen olaylar karşısında umduklarını bulamamış ve yıllar içinde gerçekleşen işgallerin devam etmesi sonucu II. İntifada’ya başlamış olmaları, bölgedeki karışıklıkların tekrardan artması ihtimalini ortaya çıkarmıştır. “Kasım 2000’de ABD’li eski senatör George Mitchell başkanlığında oluşturulan komisyonun amacı, sorunları yerinde inceleyerek özellikle Gazze ve Batı Şeria’da İntifada’nın tekrar başlamasının ardından olayların neden olduğunun anlaşılması ve sorunun tekrarlanmaması için nelerin yapılabileceğinin belirlenmesidir” (The Mitchell Report on the Al-Aqsa Intifadeh, 2001). Taraflar arasındaki sorunlar nedeniyle tekrar İntifada’yı ortaya çıkaracak gelişmelerin olmaması amacıyla taraflar eşit bir şekilde eleştirilip ve irdelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda özellikle incelemenin “Neden Oldu” kısmında krizlerin artmasının temelinde, Camp David Zirvesi’nde gerçekleşen başarısızlıklardan ayrı olarak Oslo görüşmelerindeki zıt ve radikal istekler ve aynı zamanda anlaşma maddelerine uyulmaması gibi sorunların olduğu belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda İsrail’in işgal bölgelerindeki inşaatlarını sonlandırması, İntifada yürüyüşündeki Filistinli sivillere yönelik ölümcül savunmaların sona ermesi ve vergilerin Filistin yönetimine devredilmesi gibi başlıklar da raporda uyarılar şeklinde yer almıştır. Sonuçlandırılmış olan rapor, uluslararası suç ve ihlalleri gerçekleştiren görünür sorumlulara yönelik net açıklamalara yer verilmemesi ve gerçekleşen İsrail uygulamalarının sonlanmaması gibi nedenlere bağlı olarak, başarısızlıkla sona ermiştir.

3.8.3. Tenet Planı

Filistin ve İsrail tarafları gerçekleşen görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasına bağlı olarak terör eylemleri artmaya başlamış ve aralarındaki krizin bir bölge savaşına neden olma olasılığı bu yıllardan sonra sürekli artış göstermiştir. Mitchell Raporu'nun sonuçsuz kalması ile birlikte İsrail'in başkenti olan Tel Aviv şehrinde bir saldırı girişimi gerçekleşmiş ve buna karşılık olarak da İsrail büyük bir geri dönüş yapmıştır. Bu olayların üzerine arabulucu olarak yine ABD müdahale etmiş ve Tenet Planı'nı ortaya çıkarmıştır. Mitchell Raporu'nun işlenebilmesini kolaylaştırmak için hazırlanan plan, 13 Haziran 2001 tarihinde kriz yaşayan aktörlerin de kabul etmesi üzerine devreye konulmuştur. "Terör eylemlerinin durmasını, karşılıklı çatışmalara neden olacak eylemlerden vazgeçilmesini, ateşkesin sağlanmasını öngören Tenet Planı, tarafların ateşkesleri ihlal etmeleri yüzünden geçerli bir plan olamamıştır" (The Tenet Plan, 2001). Açıklanan plan, kriz yaşayan tarafların çatışmalarına yönelik olumlu bir etken sağlayamamış ve İsrail yönetimi saldırı girişimlerini arttırarak sürdürmüştür. "BM Güvenlik Konseyi 1402 ve 1403 sayılı kararları olarak, İsrail'in saldırılarına karşı tepkisini göstermiştir" (United Nations Resolution 1402, 2002). Filistin ve İsrail arasında yaşanan çatışmalar esnasında İsrail'in Cenin mülteci kampına karşı gerçekleştirdiği saldırı çok büyük olmuş ve birçok Filistinli sivil hayatını kaybetmiştir. Dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan yaşanan süreçler boyunca daha ilk defa Filistin topraklarına yönelik saldırılar düzenleyen İsrail yönetiminin uluslararası hukuka aykırı olarak işgal gerçekleştirdiğini dile getirmiştir. "Mülteci kampında yaşananlar üzerine BM Güvenlik Konseyi, 19 Nisan 2002'de 1405 sayılı kararı olarak önceki aldığı kararları yinelemiş, mülteci kampında ne kadar ölü ve yaralı olduğunun bilinmemesinden duyduğu kaygıyı belirtmiştir" (Resolution 1405, 2002). İsrail belirli saldırganlığını terk etmemekle birlikte uluslararası hukuku kurulduğu günden itibaren en fazla ihlal eden devlet olmuştur.

3.8.4. Bush Planı

Dönemin ABD başkanı Bush, Orta Doğu bölgesinde gerçekleşen şiddete yönelik 2002 yılında bir konuşma düzenleyerek kendi planını açıklamıştır. "ABD Başkanı Bush'un 24 Haziran 2002'deki konuşmasında Filistin-İsrail meselesine ilişkin yaptığı yorumlar, sorun için bir çözüm önerisi üretse de temel olarak İsrail'in tezlerini destekler nitelikte olmuştur" (Bush Outlines Middle East Peace Plan, 2002). Bush konuşmasında Filistin Devleti'nin yönetiminde bulunan Yaser Arafat'ın yönetimden gitmesinin faydalı olacağını, bölge reformu için demokrasinin gerekliliğini ve böylelikle uluslararası arenada bir yer

edinebileceğini açıklarken, belirsiz ve temeldeki sorunlar hakkında konuşmayı tercih etmemiştir. ABD özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında dış politikasındaki tutumlarını daha sert hale getirmiştir. Bu durum en çok Orta Doğu bölgesini etkilemiştir. Sonuç olarak Bush Planı çifte standart uygulanarak hazırlanmış, kesinlikle kabul edilemeyecek bir plan olarak tarihe geçmiştir.

3.8.5. 2003 Yol Haritası

2002 yılının Mayıs ayı içerisinde “Dörtlü” diye adlandırılan ABD, Rusya, AB ve BM yönetim ve kurumlarının birlikte tasarladığı Filistin ve İsrail krizine yönelik bir çözüm önerisi ile sıralı uyarıları içeren bir taslak taraflara sunulmuştur. “Yol Haritası, Filistin’de seçimlerin yapılmasını, şiddetin durmasını, güvenliğin sağlanmasını, reformlar yapılarak geçici sınırlara sahip olsa da üç senelik bir süreçte Filistin Devleti’nin kurulmasını ayrıca yerleşimciler, mülteciler, Kudüs’ün statüsü gibi temel sorunlarda da bir uzlaşma sağlanmasını öngörmektedir” (Erakat, 2003, s. 31-42). Filistinliler için ciddi sorunlar arasında yer alan ve çözülmesi bölge devletleri için de önemli olan dışarıda yaşamakta olan Filistinli mültecilerin durumlarına yönelik ve geri dönmeleri hakkında bir madde içermemesi, diğer bir yandan İsrail’in hem siyasi hem coğrafi sorunlar yaşadığı Suriye ve Lübnan konuları üzerine bir öneri bulunmaması hazırlanan taslağa yönelik sorulara olmuştur. Yöneltilen bu önemli sorular taslakta hazırlanan diğer başlıkları geri planda bırakmış ve ortaya bunlar üzerine düşünülen bir hazırlık çıkartmıştır fakat net bir başarı oluşturamayan Yol Haritası çözümsüz kalmıştır.

3.8.6. Cenevre Planı

2003 yılında Aralık ayı içerisinde Cenevre’de Orta Doğu Barış Planı ortaya çıkartılmış ve bu plan İsrail ile Filistin içerisinde bulunan barış yanlıları tarafından hazırlanarak sunulmuştur. “Bu planda İsrail’in Batı Şeria ve Gazze’den çekilerek yerleşimlerinden vazgeçmesini, bölünmüş bir Kudüs’ün iki tarafın da başkenti olmasını ve diğer barış planlarından farklı olarak Filistinli mültecilerin geri dönüş haklarından vazgeçmeleri gerektiğini belirtmektedir” (T.C. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dairesi, 2003). Cenevre’de gerçekleşen bu plana göre, bir önceki hazırlanmış olan Yol Haritası adlı çalışmadan ayrı kalan yönleri net ve uygulama zorunluluğu içeren maddeler ile içeriğinin hazırlanmış olmasıdır. Beklendiği üzere Filistin ve İsrail yönetimlerinin bu plana olumlu bakmamaları ile tekrar eden bir olumsuz süreç kaydedilmiştir.

3.8.7. 2002 Koruyucu Kalkan Operasyonu

İsrail Mart 2002’de Filistin’e yönelik “Koruyucu Kalkan” adını verdiği bir askeri operasyon başlattı. İkinci intifadanın devam ettiği 2000-2004 yılları arasında gerçekleşen bu operasyon, Filistin halkına ve direniş gruplarına yönelik düzenlenmiştir. İsrail’in bu dönem içerisinde gerçekleştirdiği operasyonların amacı Filistin gücünü zayıflatmak oldu. Operasyonlarda Filistin’e bağlı olan topraklar işgal edildi, savunma gösteren direniş toplulukları ortadan kaldırıldı ve Filistin yöneticisi Yaser Arafat’ın karargahı kuşatma altına alınarak Filistinliler her yönden savunmasız bırakıldılar. “2004 yılına kadar devam İkinci İntifada, İsrail-Filistin askeri mücadelesinde zirve olarak görülebilir. Zira İsrail-Filistin çekişmesi tarihinde benzeri görülmemiş şekilde, İkinci İntifada’da 5000 Filistinli şehit olurken 1060 İsraili öldü” (Keyali, 2014). İsrail, kendisine yönelik hareket gerçekleştiren Filistin direniş gruplarına yönelik başlattığı Koruyucu Kalkan Operasyonu’nu fırsat bilerek silahsız protesto hareketi gerçekleştiren Filistinli halkın hareketine de silahlı müdahaleyle karşılık verdi. İkinci İntifada’ya ve direniş gruplarına yönelik gerçekleştirdiği bu girişimler ile kendisine karşı tüm tehditleri ortadan kaldıran İsrail, bombalı ve yıkıcı saldırılar ile birçok Filistinliyi öldürdü. İkinci İntifada’da 5000 Filistinlinin hayatını kaybetmesi, 1987 ile 1993 yılları arasında gerçekleşen Birinci İntifada’da 1600 insanın hayatını kaybetmesine oranla oldukça fazla olmuştur. İkisinin arasındaki bu fark İsrail’in şiddetinin yükseldiğini göstermektedir. Tek bir insanın hayatı dahi kıymetlidir, sayıların önemi yoktur ve insan hakları herkes için geçerlidir. Fakat Filistin ve İsrail arasında uzun yıllar boyunca bitmeyen bu çatışma dış toplumları artık sadece ölen insanların sayılarının yüksekliği ile etkileyip dikkatleri çekebilmektedir.

3.8.8. 2008-2009 Dökme Kurşun Operasyonu

İsrail yönetimi, 27 Aralık 2008 tarihinde “Dökme Kurşun Operasyonu” adı altında Gazze’ye karşı operasyon başlatmıştır. İsrail dönem Başbakanı Ehud Olmert’in bu girişiminin uluslararası hukuka aykırı olması, uluslararası arenada sert tepkiler almasına ve kınanmasına neden olmuştur. Tam anlamıyla devlet olmak isteyen bir insan topluluğunun Self determinasyon hakkının engellenmesi ve eşit konumda olmayan insanlara karşı yasak olan silahlı güç kullanımı, 1974 tarihli BM Genel Kurulu kararına göre uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmektedir (Gündüz, 1994). İsrail’in roketli saldırılar düzenlediği, 23 gün süren bu operasyon da 5000’den fazla sivil yaralanırken, 1400’den fazla sivil hayatını kaybetmiştir.

3.8.9. Filistin'in BM Gözlemci Üyeliği ve UCM Üyeliği

2012 yılına gelindiğinde Filistin Devleti'nin BM'ye üyelik talebi üzerine, Filistin'e BM'ye tam üye olamasa bile gözlemci üyelik statüsü tanınmış ve böylelikle bir devlet olarak resmiliği uluslararası arenada kabul edilmiştir. “Filistin Devleti, Roma Statüsü'nü tanıma belgesini 2 Ocak 2015'te BM Genel Sekreteri'ne sunmuş ve Roma Statüsü, Filistin açısından 1 Nisan 2015'te yürürlüğe girmiştir. Filistin Roma Statüsü'ne taraf olurken UCM'nin yargı yetkisini 13 Ocak 2014 itibari ile tanıdığını bildirmiştir. Bu bakımdan UCM'nin söz konusu başvurularında zaman bakımından yargı yetkisi mevcut duruma gelmiştir” (Zenginkuzucu, 2019, s. 41). Filistin'in uluslararası ortamda savunulabilmesi için uluslararası hukuka uygun yol izlemesi oldukça önem arz etmektedir. Buna bağlı olarak Filistin Devleti'nin kademeli olarak izlediği yöntemler kendisini savunabilmesi ve uluslararası mecralara başvurabilmesi için oldukça önemli adımlar olmaktadır.

3.8.10. Trump'ın Kudüs'ü Başkent İlanı ve Büyük Dönüş Yürüyüşü

2017 yılında gelişen bir başlık ABD'nin Kudüs'ü başkent ilan etmesi olmuştur. ABD yeni dönem başkanı Donald Trump seçim kampanyaları sırasında Yahudilerin desteğini alabilmek adına verdiği vaatleri yerine getirmek için ABD Büyükelçiliği'nin Kudüs'e taşıma ve Kudüs'ü başkent olarak kabul etme kararını almıştır (Dilek, 2018, s. 119). Trump gerçekleştirdiği bu girişim ile tek taraflı bir yol izlemiş ve çözüm noktasında engelleyici bir tavır sergilemiştir. Türkiye konu üzerine İslam İşbirliği Teşkilatı üyeleri ile İstanbul'da acil bir toplantı düzenlemiştir. “BM Genel Kurulu'nda Türkiye'nin girişimleri ile hazırlanan ve Trump'ın kararını eleştiren “İsrail'in İşgal Altındaki Doğu Kudüs ve Filistin Topraklarındaki Faaliyetleri” isimli karar tasarısı ABD'nin sert çıkışları ve yaptırım söylemlerine rağmen 9'a karşı 28 oy ile kabul edilmiştir” (AnadoluAjansı, 2017). Dünya üzerindeki güncel sorunlar üzerine çözüm noktasında uluslararası toplumun farkındalık meydana getirmesi oldukça önemlidir. Uluslararası toplumun hukuk dışı kararlara tepkisi her zaman uluslararası hukukun işleyebilmesi adına zaruri olmaktadır. BM'nin beş daimi üyesinin kararları elbette ki birçok kez engelleyici olabilmektedir. Kudüs üzerine sorunun aşılabilmesi için alınan bu ve buna benzer kararlarda devletlerin çoğunluğunun kararlılıklarını sürdürebilmeleri yine de önem arz etmektedir. Trump'ın yönetimde olduğu dönemde bir başka gelişme daha yaşanmıştır. 2020 Ocak ayında ABD tarafından tek taraflı olarak açıklanan Filistin-İsrail sınırlarının ve düzeninin belirlenmesi adına “Yüzyılın Anlaşması” adlı bir plan açıklanmıştır. İçeriği tam olarak açıklanmayan planın, sadece İsrail devletinin haklarına yönelik bir koruma sağlaması, Filistin devletine oldukça küçük

bir alan öngörmesi büyük bir tepkiye neden olmuştur. Sonraki süreç içerisinde dünyada hızla yayılan Korona Virüs salgını ve ABD'nin yaşadığı iç politikadaki ayaklanmalar nedeni ile birlikte Filistin'e dayatılan sözü geçen anlaşma rafa kaldırılmıştır.

IV. BÖLÜM

FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİ VE BM'NİN KRİZDEKİ ROLÜ

Filistin ve İsrail krizinin hukuksal boyutuna bakabilmek için öncelikle ilk bölümde krizin ne olduğunu, ikinci bölümde Filistin ve İsrail'in geçmiş tarihini aynı zamanda krizin kökenlerini ve üçüncü bölümde ise II. Dünya Savaşı sonrası yeni kurulan dünya düzeninden günümüze kadarki devam eden 1945-2022 yılları arasındaki süreç detaylı bir şekilde anlatılarak sorunun tarihsel gelişimi ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. İki aktör arasında meydana gelen toprak paylaşım sorunu yıllar içerisinde çatışmalara dönüşerek, çözümsüz kalması ile birlikte zamanla müzmin bir kriz halini almıştır. Filistin ve İsrail krizinin hukuksal değerlendirmesinin yapılabilmesi için uluslararası örgütlerin oluşumu, uluslararası hukukun gelişimi, devlet olabilme ve devletlerin uluslararası örgütlere üyelik şartları ile sorumlulukları da önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Filistin ve İsrail arasında gerçekleşen sorunların uluslararası hukuka bağlı olarak değerlendirilmesi yapılabilir.

İki büyük savaşın ardından oluşturulan yeni dünya düzeni ve uluslararası sistem belli temellere dayandırılarak şekillendirilmiştir. Devletler, bireyler ve örgütler üzerinde belli hukuksal yükümlülükler oluşturularak düzen sağlanmaktadır. Tüm devletlerin ortak bir kararda birleşebilmesi ve uluslararası ilişkilerde düzen ve huzurun sağlanması adına BM oluşturulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan Milletler Cemiyeti uluslararası toplum için büyük bir adım olmuş fakat bazı eksiklikler ve II. Dünya Savaşı sonrasında yeni bir düzene ve kuruluşa ihtiyaç duyulması sebebi ile BM kurulmuştur. Ülkelerin bu kuruluşa üyelikleri ile birlikte sorumlulukları da beraberinde doğmaktadır. BM genel anlamda barış ve güvenliği sağlamak, işbirliği geliştirmek ve uluslararası sorunların çözüm bulduğu bir merkez olmak gibi benzeri birçok amaç barındırmaktadır. Bu minvalde uluslararası arenada bir devletin kabul görülebilmesi konusu da yer almaktadır. Dünya siyasal düzenin oluşturulması için BM uluslararası toplumda hukuksal kuralları oluşturmayı, geliştirmeyi ve uyulmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Böylelikle farklı birçok devletin kabul edilebilir ortak bir noktada buluşabilmesi sağlanmaktadır.

Herhangi bir birimin uluslararası hukuk düzeni içerisinde tamamen bulunabilmesi, diğer uluslararası hukuk kişilerinin bu yeni birimle birtakım ilişkiler içerisinde bulunmayı onaylaması, bu yeni birimin ifadesine ve faaliyetlerine bir takım hukuksal etkiler tanınması gereği bulunmaktadır. Bu gerekler uluslararası hukuk içerisinde, tanıma kurumu vasıtasıyla oluşturulmaktadır. Basit bir tanımlama yapılacak olursa uluslararası hukukta tanıma, bir

uluslararası hukuk kişinin kendi dışında oluşan belli bir olayı, durumu, belgeyi ya da iddiayı kendisi bakımından yasal kabul ettiğini ve hukuksal ilişkilerini bu veriler üzerine kuracağını bildiren tek taraflı hukuksal işlemdir (Erdal, 2005, s. 158). Devlet olgusu çok önemli ve belli şartlara dayanan bir olgu olmaktadır. Birtakım şartları barındırması ve sonrasında kabul görmesi zorunludur. Öncelikle devletin kurucu belli öğeleri bulunmaktadır. Bunlar basitçe şu şekilde ifade edilebilir (Azarkan, 2016, s. 1059);

- İnsan Topluluğu
- Üstünde Bulunduğu Bir Ülke (toprak parçası)
- Bağımsız Kamu Otoritesi (Egemenlik)

Fakat uluslararası bakımdan var olabilmesi için tanınma dördüncü koşulu oluşturmaktadır mıdır? Bu önemli bir sorudur. Devlet ve hukuk ilişkisi etken nedenlerden olabilmektedir veya olmalıdır. Filistin-İsrail konusu bu durum için öne çıkan örneklerden olmaktadır. Kurucu Devlet Teorisine göre bir ülkeyi tanımının başka yolları da bulunmaktadır (LawTeacher, 2021). Bu temel olarak, bir ülkenin kendisinin ülke olduğunu varsayarken bunun tek başına yeterli olmadığı ve diğer ülkelerin de onun devlet olduğunu kabul etmesi şartının olduğudur. Teori ancak ve ancak sadece diğer ülkeler tarafından tanınırsanız, bir ülke olduğunuz kabul görülebilir ilkesini açıklamaktadır. Tanıma genel anlamda kurucu bir öğe değildir ve tamamen açıklayıcı işlem olarak değerlendirilir. Bunun sebebi diğer devletlerin içişlerine karışmama, kuvvete başvurma yasaklanması ve halkların kendi kaderlerini belirlemesi gibi ilkelerin uluslararası hukukta yer almasıdır. Yani tanınma bir devletin oluşması için temel şartlardan değildir, fakat oldukça zaruri ve önemlidir.

4.1. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TANIMI, GELİŞİMİ VE ÖNEMİ

Modern uluslararası sistemin meydana gelmesinde üç dönem oldukça önemlidir. Birinci dönem, 1648 yılında Westfalya anlaşması ile birlikte gerçekleşmiş ve devletler uluslararası ilişkilerde önemli bir konuma yükselmiştir. İkinci dönem, 1815 yılında Viyana Kongresi ile birlikte gerçekleşmiş ve devletlerin aralarındaki anlaşmalara atıfla yer verilmiştir. Son dönem ise çok taraflı uluslararası sistemin ortaya çıktığı ve devletlerin uluslararası örgütler aracılığı ile daha bütün bir sisteme girdiği bir dönem olmuştur (Sterian, 2013, s. 309-3010). Günümüz dünyasında uluslararası örgütler bir aktör ve kişilik olarak uluslararası düzenin içinde yer almaktadır ve devletlerarasındaki diplomasi, anlaşmazlıkların giderilmesine katkı sağlayarak, barışın korunması adına yaptırımlar

gerçekleştirir. Uluslararası örgütler barış ve güvenliği korumanın yanı sıra, aynı zamanda çıkmaz birçok sorunun çözümünde önderlik ederler. Uluslararası örgütlenmeler ilk olarak 19. yüzyılda ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu örgütlenmeler ilk olarak ekonomi ve teknolojik ilerleme ile ilgili konularda oluşmuş, sonraki dönemlerde güvenlik ve savunma konularına yönelik örgütlerin de kurulmasıyla hem sayıları artmış hem de amaçları farklılaşma göstermiştir.

Uluslararası örgütler, uluslararası arenada birlik ve düzen için vazgeçilmez unsurlardır. Günümüzde devletlerin kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar aracılığıyla uluslararası örgütlerin sayısının artış göstermesi, Avrupa bölgesinde entegrasyon çalışmalarının yoğunlaşması uluslararası siyaseti daha ileri ve düzenli bir seviyeye taşımıştır (Simmons, 2002, s. 192). Örgütlerin düzenli olarak ilerleyişinde Avrupa bölgesinde kuruluşlar örnek teşkil etmiştir Kurulan her bir uluslararası örgütün bir kuruluş sebebi ve amacı bulunmaktadır. Uluslararası arenada uluslararası örgütlerin ortak bir tanımının yapılması, sayılarının fazla olması ve farklı amaçlar için kurulmuş olmaları nedeniyle zor olmaktadır. “Uluslararası örgütler, üyelerinin ortak amaçlarını gerçekleştirmek üzere faaliyet gösteren, iki ya da daha fazla bağımsız devlete mensup (hükümete ait ya da hükümet dışı) üyelere oluşan ve bunların aralarında bir anlaşma ile kurulmuş bulunan devamlı ve formel yapılar olarak tanımlanmaktadır” ((Archer)akt.Özkan, 2020, s. 208-209). Uluslararası örgütlerden sistem içerisinde, önceden var olan veya yeni oluşan bir konuya, olguya veya bölgeye düzen, sınır ve kural getirerek anlaşmalara bağlaması ve bahsi geçen durumların kurumsallaşmasını sağlaması gibi girişimler beklenir. Uluslararası örgütlerin, taraf olan devletlerle veya aktörlerle kendi aralarındaki ilişkileri düzenlemek adına kuralları bulunmakla birlikte, bu kuralları gerçekleştirmek ve üyeler arasındaki ilişkileri yürütebilmek için resmi yapıları da vardır. Her uluslararası örgüt belirli bir anlaşma ile kurulmaktadır ve her birinin uygulamaları uluslararası hukuka aykırı olmamalıdır. Kurulacak olan bir uluslararası örgütün varlığının uluslararası hukuk tarafından tanınabilmesi için uluslararası hukuka tabi olması ve bir anlaşma ile kurulma şartlarını yerine getirebiliyor olması gerekmektedir.

Düzenli bir düzeyde ilk olarak oluşturulmaya çalışan uluslararası örgüt, I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Milletler Cemiyeti olmuştur. Tüm dünyadan birçok devletin üyeliği ile savaş olmayan bir dönemde böyle bir kuruluşun oluşması, uluslararası örgütlerin gelişmesi ve örnek alması açısından önemli etkiler oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki süre içerisinde barış, güvenlik ve düzen açısından Milletler

Cemiyeti kuruluşunun yetersizliği, devletlerin ortak olarak inandıkları bir kuruluşa olan inançlarını zedelemiş ve Milletler Cemiyeti II. Dünya Savaşı'nın ardından tüm yetkilerini BM kuruluşuna devrederek sonlanmış (Sander, 1996, s. 32-34). Uluslararası örgütlerin kurulması ile birlikte, devletler arasında meydana gelen krizlerin veya çatışmaların engellenmesi ve çözümü adına güvenilirliğine etkin ve ortak olarak inanılan ulusal veya bölgesel bir örgütün girişiminin önemi daha iyi anlaşılmıştır. Uluslararası örgütler kapsayıcılığı ve evrensel kararları barındırması ile uluslararası barışa ve düzene büyük katkılar sağlamaktadır.

Uluslararası örgütlerin sayısının artması uluslararası hukukun gelişmesine, ilerlemesine ve devletlerin ortak karar alma aşamalarında ve oluşan sorunlarda başvuru mecrası olarak yöneldikleri bir unsur olmasını sağlamıştır. “Uluslararası hukuk kişileri, uluslararası hukukta hak sahibi olabilen ve yükümlülük altına girebilen ve haklarını uluslararası hukuk düzeyinde ileri sürebilen varlıklardır” (Erkiner, 2017, s. 62). Uluslararası hukuka yönelik düzenlemeleri en iyi şekilde yöneten ve devletlerce kabul edilirliliği var olan kurum II. Dünya Savaşı sonrası kurulmuş olan BM olmaktadır.

4.2. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ

1939 yılında başlayıp 1945 yılında sona eren, dünyadaki birçok ülkenin dahil olduğu ve birçok insanın yaşamını yitirdiği II. Dünya Savaşı'nın ardından savaşta galip gelen devletlerin önderliğinde ve 51 devletinde dahil olması ile birlikte yeni bir dünya düzeni için BM örgütü kurulmuştur. BM Antlaşması uluslararası yapılan görüşmelere bağlı olarak BM konferansları ile düzenlenmiştir. Bu görüşmeler sonrasında 51 devletin mutabık kalması ile birlikte 26 Haziran 1945 tarihinde onaylanmış ve BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerinin 24 Ekim 1945 tarihindeki onayları ile tamamen yürürlüğe girmiştir. Kurulan birçok uluslararası örgütün sözleşmelerinde bulunduğu üzere BM Antlaşmasında da kuruluşa üye olan tüm devletleri bağlayıcılığı bulunmaktadır. BM örgütünün düzenli hiyerarşik bir yapısı ve bu yapıların amaçları bulunmaktadır. Bu amaçlar içerisinde öncelikli olarak öne çıkan asıl amacı;

“uluslararası barış ve güvenliği korumak olan BM, barışı tehdit eden eylemleri bastırmak üzere etkin ortak önlemler almakta ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlıkların adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun bir şekilde barışçıl yollarla çözümleyebilmek için de mücadele etmektedir. Örgüt aynı zamanda; dünyadaki ekonomik, sosyal, kültürel, çevresel, eğitim, sağlık gibi insan yaşamını etkileyen

birçok başlığı da faaliyet alanına dâhil ederek daha kapsamlı bir yapı olarak dizayn edilmiştir” (Kutlu, 2018, s. 179).

Uluslararası düzeni ve huzuru korumayı amaçlayan BM, zaman içerisinde organlarını geliştirmiş ve uluslararası sorunlarda başvurulan üye devletlerce güvenilirliğine inanılan bir kuruluş haline dönüşmüştür. BM günümüze dek meydana gelmiş en kapsamlı örgüt olma statüsünü korumaya devam etmektedir.

4.2.1. Birleşmiş Milletlerin Amaçları ve Yapısı

BM'nin amacı, ilkeleri ve misyonu ilk bölümde tasarlanmıştır. BM antlaşmasının giriş bölümünde amacı net bir şekilde şöyle ifade edilmiştir;

“Bir insan ömrü içinde iki kere beşeriyete tarif olunmaz acılar yükleyen harp belasından, geleceğin nesillerini korumaya; insanın ana haklarına, şahsın haysiyet ve değerine, erkek ve kadınlar için olduğu gibi küçük ve büyük milletler için de hak eşitliğine olan imanımızı yeniden ilan etmeye, adaletin muhafazası ve antlaşmalarla, hukukun diğer kaynaklarından doğan vecibelere saygı gösterilmesi için gerekli şartları yaratmaya; sosyal ilerlemeyi kolaylaştırmaya ve daha büyük bir serbestlik içinde daha iyi yaşama şartları ihdas etmeye... milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası için kuvvetlerimizi birleştirmeye; müşterek menfaatin icapları dışında silah kuvvetinin kullanılmasını sağlayan prensipleri kabul ve usulleri tahsise; bütün milletlerin ekonomik ve sosyal ilerlemesini kolaylaştırmak için milletlerarası müesseselere başvurmaya azmetmiş olan Biz, Birleşmiş Milletler Halkı, bu amaçları gerçekleştirmek için gayretlerimizi beraberce sarf etmeye karar verdik.”
(Nations U. , 2021).

BM'nin giriş bölümündeki ifadesine bakıldığında, devletlerin uluslararası arenada egemen eşitliğine, barışın devamlılığına ve savaşların engellenmesine önem arz etmenin örgütün temel hedefleri olduğu görülmektedir.

BM örgütünün iki tür organı bulunmaktadır ve bunlar asli ve tali organlardır. Asli organlar; Genel Kurul, Güvenlik Konseyi, Sekreteryaya, Ekonomik ve Sosyal Konsey, Vesayet Konseyi ve Uluslararası Adalet Divanı olmak üzere altı adet organdan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra Tali organlar münasip görülen konular üzerine Asli organların işlevselliklerine destek olma amacı ile oluşturulan organlardan oluşmaktadır. BM'nin en temel organı Genel Kurul olmakla birlikte, tüm üye devletler burada yer almaktadır ve bu devletlerin eşitlik prensibini barındıran bir oy hakları bulunmaktadır. Genel Kurul toplantılarında her devlet en fazla beş temsilci bulundurabilirler. Genel Kurul, Eylül ayında olmak üzere yılda bir defa toplanmaktadır ve aynı zamanda olağanüstü

toplantılar da gerçekleşebilmektedir. Politik dengeye ve coğrafi dağılıma yönelik her bir oturum için bir başkan ve üç yardımcısı belirlenir. Belirlenmiş kararlara yönelik üyelerin oy çoğunluğu ile karar alınmaktadır. Oy çoğunluğu dağılımı oy kullanan devletlerin 3/2 çoğunluğuna göre karar alınmaktadır. Genel Kurul üyelerine yönelik tavsiye niteliğinde kararlar alabilmektedir fakat üye kabulü, bütçenin onayı, üyelerin sahip olduğu hak ve ayrıcalıkların askıya alınması gibi kurumun işleyişini etkileyecek kararlar bağlayıcı özelliktedir. Yine de tavsiye niteliğinde alınmış olan kararlar uluslararası arenada önemli yer tutmaktadır. Gerçekleşen bu durumun en önemli nedeni, üye olan bütün aktörlerin sadece Genel Kurul'da tam anlamıyla eşit bir şekilde temsil ediliyor olmasıdır (Denk, 2014, s. 541-553).

Güvenlik Konseyi 10 geçici 5 daimi (İngiltere, ABD, Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya ve Fransa) toplamda 15 üyeden oluşan, barış ve güvenliğin sağlanması adına BM için en önemli organdır. Alınan kararlarda kurucu 5 daimi üyenin veto yetkisi bulunmaktadır ve veto yetkisinin Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararları geçersiz kılmaması adına Genel Kurul 1950 yılında aldığı "Barış İçin Birlik" kararı ile bunu önlemiştir. Alınan karara göre;

"Güvenlik Konseyi daimi üyeler arasında görüş birliği olmaması nedeniyle, barışın tehdidi, barışın bozulması ya da saldırı fiili görünümündeki herhangi bir olay uluslararası barış ve güvenliğin korunmasındaki başlıca sorumluluğun yerine getirmese; Genel Kurul; barışın bozulması ya da saldırı fiili silahlı güç kullanımını da içermek üzere üye devletlere uygun gördüğü ortak önlemlerini tavsiye etmek üzere konuyu acil olarak ele alır." (Topal, 2014, s. 115).

Böylelikle alınan bu karara bağlı olarak Genel Kurul, barışın veya güvenliğin tehdidi gibi benzeri durumlarda yetki kullanabilmektedir.

BM kuruluşunun faaliyetleriyle ilgilenen ve düzenleyen idari organ Sekreteryadır. Bu organ BM kuruluşuna süreklilik ve aktiflik katmaktadır. BM örgütünün organlarının sekreterliğini yaparak yıllık raporları hazırlamakla görevlidir.

Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC), ekonomik, sosyal, kültürel, eğitim ve sağlık gibi alanlarda uluslararası düzeyde meydana gelen sorunlara yönelik incelemeler gerçekleştirip raporlama hazırlamakla görevlidir.

BM'nin adli organı, Uluslararası Adalet Divanı (UAD)'dır. UAD, üye devletler arasında meydana gelen anlaşmazlıkları ve örgüt içinde oluşan hukuk sorunlarını ortadan

kaldırmak ile yükümlüdür. Aktörler arasında oluşan anlaşmazlıklarda UAD'ın çözüme yönelik yargı yetkisi aktörlerin rızasına bağlıdır.

BM uluslararası arenada uluslararası hukuka ilişkin tüm üye devletlerce barışı, güvenliği ve huzuru sağlamak adına önemli bir görevi üstlenen ve bunları korumaya yönelik yetkilere sahip olan bir kuruluştur. Bunlara ek olarak, sömürgeciliğin tasfiyesi ve halkların kendi kaderini tayin hakları bulunan toplumların bağımsızlıklarını elde etme dönemlerinde önemli rol üstlenen BM, bu toplumların kalkınmalarına da yardımcı olmaktadır. Uluslararası hukukun ilerlemesinde, insan haklarının korunmasında ve evrensel sorunlarda Birleşmiş Milletler öne çıkan bir kuruluş olmuştur (Aral, 2013, s. 14-15). Uluslararası arenada güvenilirliği ve kabul görünürlüğü günümüz modern döneminde de devam eden BM örgütü eşit ve adaletli bir yaklaşımla uluslararası düzeni koruma çabası içerisinde.

4.2.2. BM Güvenlik Konseyi'nin Uluslararası Barış ve Güvenlik Görevi

BM Şartı'na göre uluslararası anlaşmazlık durumlarında çözüme yönelik yetkiler Güvenlik Konseyi'ne devredilmiştir. Sorunların çözümüne yönelik bu kararın Güvenlik Konseyi'ne devredilmesindeki amaç beş daimi üyenin burada bulunması ve ortak fikir birliği ile sorunların daha hızlı çözülmesinin düşünülmesidir. Fakat gelişen durumlarda bu fikrin çok doğru bir karar olmadığı gözlemlenmiştir (Meray, 1968, s. 194). Organda alınacak olan kararlar beş daimi üyenin çıkarları ile çakıştığı zaman uluslararası barış ve güvenliğin tarafsızlığı ortadan kalkmaktadır.

BM örgütü barış ve güvenliği korumak adına Güvenlik Konseyi'ni yetkilendirmiştir. Anlaşmazlıklarda sorun yaşayan aktörlere yönelik barış girişimleri için çağrıda bulunmaktadır. Uluslararası düzeyde barışın ve güvenliğin tehdit altına girdiği veya tehde yol açabilecek bazı durumlarda Güvenlik Konseyi tavsiye kararları alabilmekte, geçici olabilecek önlemlere başvurabilmekte, diplomatik veya ekonomik yönde caydırıcı kararlar alabilmekte ve askeri olarak da önlemlerde bulunabilmektedir. BM'ye üye olan tüm devletler alınan bu kararlara uymakla yükümlüdür ve Güvenlik Konseyi'nin aldığı kararlar bağlayıcı olmaktadır. Güvenlik Konseyi bir anlaşmazlıkta ve bu anlaşmazlığın çözüme yönelik girişimde bulunabilmesi için bazı şartların gerçekleşmiş olması gerekir ki bu durumlarda Konsey'e gelen anlaşmazlıkların, uluslararası barışı ve güvenliği tehdit ediyor olması veya bir devletin ulusal yetki alanında bulunması gerekmektedir (Pazarcı, 2004, s. 485). Uluslararası anlaşmazlıkların açıklanan bu

yöntemler çerçevesinde çözülmemesi durumlarında, BM Şartı'nın 39. maddesine bağlı olarak Güvenlik Konseyi gerçekleştireceği yaptırım seçeneğine kendisi karar verebilmektedir. 39. Maddeye göre; "Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41. ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır" (Birleşmiş Milletler Antlaşması, s. 14).

4.2.3. Birleşmiş Milletler ve Filistin-İsrail Krizi

BM'nin Filistin ve İsrail krizindeki politikasını gerçekleştiren olaylara bağlı olarak değerlendirdiğimizde, üç farklı aşamada değişim gösterdiği görülmektedir. BM Güvenlik Konseyi, Filistin-İsrail krizinin kendisine devredilmesinden itibaren başlayan 1946-1978 dönemleri arasında konu ile alakalı olarak çatışma yönetiminin tanımlanması ve ona göre yol izlenmesi ile meşgul olmuş ve anlaşmazlıkları sonlandıramamıştır. 1979-1999 yılları arası Güvenlik Konseyi'nin etkisi zamanla azalmakla birlikte, ABD'nin barışa önderlik ettiği bir süreç olmuştur. BM asıl olarak 1999 yılından günümüze kadar gelen süre içerisinde Filistin ve İsrail arasındaki çatışmayı kendisi aktif ve etkin bir şekilde yönetebilmiş, barışlar yaptırmış ve krizde politik dönüşümlerin gerçekleşmesinde büyük etki sağlamıştır.

1974 yılında Yaser Arafat önderliğinde Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulması ile birlikte Filistin Sorunu uluslararası ortamda etkin olmaya başlamıştır. Uluslararası ortamda başat güç olarak bulunan Birleşik Krallık, II. Dünya Savaşı sonrasında zayıflamış ve boşluğu ABD doldurmuştur. Bu dönem içerisinde SSCB'nin yükselişe geçmesiyle Soğuk Savaş döneminin başlaması ve yaklaşık 44 yıl sürmesi (1947-1991) uluslararası arenada kurulan örgütleri, aldıkları kararları ve diğer devlet sorunlarının önceliklerini etkilemiştir. Bunlara ek olarak ABD, krize ve Arap dünyasına öncülük etmek isterken; 11 Eylül saldırıları, 2003 Irak Savaşı, Trump yönetimi ve dünyanın tamamının etkilendiği Covid-19 salgın dönemi karar alma süreçlerini etkileyen önemli dönemler olmuştur.

4.2.4. Arap-İsrail Savaşları ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları

Önceki bölümlerde Filistin ve İsrail tarihi aktarılırken gerçekleşen çatışmalarda, anlaşmazlıklarda ve ihlallerde BM organlarının almış olduğu birçok karar aktarılmıştır. Bu bölümde ise Güvenlik Konseyi'nin konu üzerine almış olduğu önemli kararlar daha ayrıntılı biçimde incelenmektedir.

BM örgütünün Filistin ve İsrail arasındaki çatışmaları ve krizi tamamen sonlandırmak adına bu sorumluluğu devraldığı ilk yıllardan itibaren çabaladığı görülmektedir. Örgütün konu üzerine ilk kararlarından olan 181 sayılı taksim planının hemen ardından 1948 yılında İsrail Devleti resmi olarak kurulduğunu ilan etmiş ve ilk savaş böylelikle başlamıştır. 29 Kasım 1947 tarihinde BM Genel Kurulu Taksim Planı'na yönelik 181 sayılı kararı (A/RES/181(II)) almıştır (United Nation, 1973). Filistin bölgesinin %56,47'lik bölümünü Yahudi devletine verirken, %43,53'lük kısmını da Arap devletine vermeyi öngören ve Kudüs'ü ise uluslararası bir idareye bırakmayı planlayan paylaşım kararı 33 ülkenin oyuyla kabul edilmiştir. "Taksim Planı olarak adlandırılan plana göre o tarihte yoğun Yahudi göçü ile nüfusun %31'ini oluşturan Yahudilere Filistin topraklarının %56,47'sinin verilmesi öngörülürken, 181 (II) sayılı karar ile Kurul tavsiyelerini yerine getirmesi için BM, Filistin Komisyonu'nu kurmuş ve Güvenlik Konseyi'nden paylaşma planını uygulaması için gerekli önlemleri almasını istemiştir" (Uz, 2007, s. 60-81).

BM'de alınan karara yönelik Yahudi Temsilciliği, Avrupa'dan gerçekleşmekte olan Yahudi göçüne karşı ve İsrail Devleti için önerilen bölgesel sınırlar konusunda memnuniyetsiz olmuştur. Plan, Filistinli Araplar ve Arap Devletleri tarafından halklara kendi kaderlerini tayin hakkını veren (Self Determinasyon) BM Antlaşması'nın hükümlerini ihlal ettiği gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Filistinlilerin reddettiği plan hiç uygulanmamıştır. 181 (II) sayılı kararın ardından Filistin'de şiddet olayları başlamıştır. 1948'de yaşanan savaşta Arap devletlerinin hazırlıksız yakalanması sonucu ve İsrail'e sağlanan dış destekler ile İsrail savaşı kazanmış, 1949 Haziran ayında Suriye ile imzalanan ateşkes antlaşması ile sona ermiştir. Günümüze kadar Filistin halkı ve İsrail arasında yaşanmaya devam eden bu sorun, bu süreçten sonra Arap devletleri ile İsrail arasında devam eden bir soruna dönüşmüştür. BM bu süreç sonrasında Arap devletleri ve İsrail arasındaki çatışmaları sonlandırmak adına birçok toplantı gerçekleştirmiş ve sayısız kararlar alarak barışa giden yolu açmak istemiştir. Gerçekleştirilen toplantılarda Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komisyonu (UNSCOP), Birleşmiş Milletler Filistinli Mültecilere Yardım Ajansı (UNRWA), Birleşmiş Milletler Acil Gücü (UNEF), Birleşmiş Milletler Gözlem Gücü (UNDOF), Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Gücü (UNIFIL) ve benzeri birçok örgüt kurularak krizin çözümlenmesini kolaylaştıracak destek kuruluşlar meydana getirilmiştir.

BM bu hassas dönem içerisinde iki tarafın da haklarını değerlendirmeye çalışmış ve tüm tarafları kapsayacak kararlar almaya özen göstermiştir. İsrail-Filistin veya İsrail-Arap devletleri arasında gerçekleşen savaşlar boyunca Orta Doğu bölgesinin coğrafi ve kimlik dengeleri sürekli değişime uğramıştır. Filistin topraklarının sürekli işgale uğraması ile Filistinli halkların mülteci konumuna düşerek Ürdün ve Lübnan'ın nüfus sorunları yaşaması, Suriye'ye ait olan Golan tepelerinin ve Mısır'a ait olan Sina yarımadasının belli yıllarda İsrail tarafından işgali ve bu durumların bölgeye yaydığı olumsuz etkileri uzun yıllar devam etmiştir ve etmektedir. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte BM örgütünün oluşturulduğu tarihten günümüze kadar İsrail devletine yönelik çıkartılan kararlar kurum içindeki başka konulara göre hep daha fazla olmuştur.

Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu bir diğer önemli karar ise, 1967 yılında yaşanan "Altı Gün Savaşları" sonrasında alınmıştır. 1967'de gerçekleşen Altı Gün Savaşları sırasında İsrail, işgal ettiği Doğu Kudüs'ü Yahudileştirmeye yönelik çalışmalara girişmiştir. BM Genel Kurulu, İsrail'in Doğu Kudüs'ün statüsünü değiştirmeye yönelik yaptığı çalışmaları geçersiz sayan ve bu durumu kınayan 2253 ve 2254 sayılı kararları, Güvenlik Konseyi ise 242 ve 262 sayılı kararları almıştır. Ancak bu kararlar, İsrail'in gerçekleştirdiği işgal yerlerinden çekilmesinde etki sağlamamıştır (Köylü, 2019, s. 85-87). İsrail, bu savaşta Arap devletleri Mısır, Ürdün ve Suriye'ye karşı önleyici bir tedbir aldığı iddiasıyla güç kullanarak meşru müdafaa hakkına atıf yapmıştır. İsrail gerçekleştirdiği işgalleri ve işlediği suçu bu şekilde savunmayı öngörmüştür. Uluslararası arenada ise İsrail'in bu iddiası karşılık bulmamıştır. Ayrıca devletlerin egemenlik haklarının çeşitli ilkelerle sınırlandırılmaya çalışıldığı günümüzde kuvvet kullanımı tekelinin silahlı saldırı fiili gerçekleşmeden devletlere bırakılması, dünya barışını ve BM Antlaşması ile kurulmak istenen düzeni de tehlikeye atmaktadır.

1973 Yom-Kippur Savaşı sırasında Güvenlik Konseyi 22 Ekim 1973 tarihinde ve 338 sayılı kararı ile taraflardan, ateşkesin hemen sağlanması, ardından yine Güvenlik Konseyi'nin 242 (1967) sayılı kararını bütün yönleri ile uygulamaya başlamalarını talep etmiştir (United Nation). Fakat İsrail yönetimi karara yönelik bir girişimde bulunmamıştır.

Filistin'in ve İsrail'in aralarındaki çatışmanın ve uyuşmazlıkların sürekli tekrarlanmasına neden olan bazı temel etkenler bulunmaktadır. Bu sorunlar; Kudüs'ün Nihai Statüsü, Filistinli Mülteciler Sorunu, Yahudi Yerleşimcileri Sorunu ve Filistin Devletinin Toprak Bütünlüğü (Self-determinasyon) sorunlarıdır. Bu sorunların belirsizliği

ve sürekli artışı taraflar arasındaki çatışmaları devamlı arttırmakla birlikte barışı engelleyen unsurlar olmaktadır.

4.2.5. Filistin-İsrail Krizinde Temel Sorunlar ve BM Güvenlik Konseyi Kararları

İsrail Devleti'nin kurulmadan önce ve kurulduktan sonra da devam eden hukuka aykırı girişimleri, Filistin ve İsrail arasındaki anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktadır. İsrail, Orta Doğu bölgesinde kendine yer açmak amacıyla günümüze kadar Filistin ve komşu devletlerin topraklarını işgal etmektedir. Filistin bölgesinde gerçekleşen her işgalde orada bulunan halkın göç etmek zorunda kalmasıyla mülteci sorunları ortaya çıkmaktadır. Filistinli halkın göç ettiği topraklara yerleştirilen Yahudi toplumu ise başka sorunların meydana gelmesine neden olmaktadır. Filistinlilerin kendi topraklarından çıkarılmasıyla başlayan bu süreç, diğer sorunları da beraberinde getirerek içinden çıkılması mümkün olmayan bir çözümsüzlük sürecini başlatmaktadır. BM'nin Filistin ve İsrail konusuna yönelik aldığı kararların önemli bir kısmı İsrail-Filistin sorununa ilişkin olarak alınmıştır.

	Kudüs'ün Statüsü Sorunu	Filistinli Mülteciler Sorunu	Yahudi Yerleşimcileri Sorunu	Filistin Devleti'nin İlhak Sorunu
BM Güvenlik Konseyi Kararları	127, 250, 251, 252, 267, 271, 298, 476, 478, 672,1073	89, 93, 242, 237	446, 452, 465, 471, 904	242, 252, 267, 271, 298, 476, 478, 681, 1397, 1515, 1850, 1860

Tablo 3: Filistin'in Temel Sorunları ve BM Güvenlik Konseyi Kararları (Topuz, 2016, s. 132)

Güvenlik Konseyi Yahudi yerleşimcileri sorununa ithafen beş adet karar almıştır (Tablo 3). Alınan bu kararlarda İsrail'in gerçekleştirmiş olduğu yerleşim faaliyetleri ile çözüme ulaşmada büyük engel olduğu ve kabul edilemez olduğu açıklanmıştır. Güvenlik Konseyi, İsrail'in gerçekleştirdiği ilhaka karşı ise on iki adet karar almıştır (Tablo3). Bu ilhaklar ile Batı Şeria bölgesinde üniter bir devlet kurma olanağını imkansız duruma getiren Yahudi yerleşimcileri, beklenmekte olan tam bağımsız bir Filistin Devleti'nin oluşmasındaki büyük engelleri ortaya çıkarmaktadır (Balcı, 2010, s. 99-163). Böylelikle Filistin Devleti'nin toprak bütünlüğü, İsrail'in gerçekleştirdiği ilhaklar ve yerleşimcileri konuşlandırması sonucu sorunlar birbirleri ile bağlantılı hale gelmektedir.

4.3. Kudüs'ün Nihai Statüsü Sorunu

Orta Doğu'nun kalbi konumunda olan bu kutsal şehir Kudüs, üç semavi din için de özel bir statüde olup, çeşitli görüşleri barındırması ve ortak mekân oluşu sebebiyle özünde uzun yıllar boyunca barış, huzur ve dostluk şehri anlamına gelen Beytülmakdis, Yerusalayim, Darusselam, Jerusalem ve Kudüs isimleri ile anılmıştır. Kudüs'ün nihai statüsü sorunu uluslararası arenada müsamaha gösterilen, aslen tamamıyla uluslararası hukukun ihlali olan bir durum olmakla birlikte herhangi bir yaptırım mekanizmasının olmamasına bağlı olarak uluslararası hukuku uygulamaktan yoksun olan devletler neticesinde ortaya çıkmış ve ilerlemiş bir sorundur (Kuttab, 1995). BM Güvenlik Konseyi Kudüs'ün statüsü sorununa karşı on bir adet karar almıştır (Tablo 1). Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu bu kararlar İsrail'in Kudüs'e karşı gerçekleştirmiş olduğu saldırıları durdurmasına yöneliktir. Güvenlik Konseyi'ni İsrail'in bu girişimlerini kınamış ve geçersiz saydığını belirtmiştir.

4.4. Filistinli Mülteciler Sorunu

Orta Doğu bölgesinde daimi bir barışın oluşması için aşılması elzem sorunlardan bir diğeri de Filistinli mülteciler sorunudur. I. Dünya Savaşı sonrasında Yahudilerin İngiltere'nin desteği ile Orta Doğu bölgesine göç ettirmeleri ve İsrail'in 1948 yılında devletini resmi olarak kurması ile birlikte topraklarından yoksun kalan Filistinli halk birçok farklı boyutta mülteci durumuna düşmüştür. Bunlar tamamen kendi topraklarından çıkartılmış iltica edilmiş Filistinliler, aynı toprak içinde yerleri değiştirilmiş Filistinliler ve İsrail Devleti sınırları içinde kalan Filistinliler olmak üzere farklı mülteci durumları ortaya çıkarmıştır. İsrail tarafından gerçekleştirilen bu durum ile temel insan hakları ihlali, savaş suçları, Filistinli mültecilerin geri dönüş ve mülkiyet hakları ve durumun insani boyutu gibi birçok incelenmesi gereken başlık oluşurken, bu durumların temel sorumlusu ve yargılanması gereken İsrail Devleti olmaktadır. İsrail'in kurulması ile başlayan savaşta topraklarından ayrılmak zorunda bulunan Filistinli halka yönelik alınmış en önemli BM kararı 194 sayılı kararı olmuştur. Aynı zamanda Güvenlik Konseyi 89 sayılı kararı ile ilk kez mülteci sorununa yönelik kararı 1950 yılında alarak konuya atıfta bulunmuştur. Topuz bu durumu şöyle ifade etmektedir;

“1948 savaşında büyük bir zafer kazanan İsrail güçleri tarafından; yaklaşık dört yüz köy, beş karma nüfuslu şehir ve kasaba ve altı Arap kasabası dahil olmak üzere birçok Filistinli Arap'ın yaşadığı bölge işgal edilmiştir. Savaşla birlikte birçok Arap köyü yıkılmış ve yerine Yahudi yerleşim yerleri kurulmuştur. 1949 yılında Arap devletleri ile imzalanan ateşkes anlaşmasında İngiliz manda yönetiminin sahip olduğu toprakların yüzde yetmiş altısı

İsrail, geri kalan kısmını ise Ürdün (Batı Şeria ve Doğu Kudüs) ve Mısır (Gazze) tarafından işgal edilmiştir. İsrail sınırları içerisinde yaşayan Filistinliler yaşamış oldukları topraklarda mülteci konumuna düşmüşlerdir” (Topuz, 2016, s. 148).

İsrail’in gerçekleştirdiği askeri eylemlerle Filistinli halk göç etmeye zorlanmış ve bu esnada çoğu Filistinli ailelerini kaybetmişlerdir. Kendi topraklarında kalan Filistinli halk ise ilerleyen dönemlerde İsrail yönetimi tarafından farklı baskılara uğramış ve göç ettirilmişlerdir. Göç eden Filistinli halkın çoğunluğu başta Ürdün olmak üzere diğer çevre ülkeler olan Lübnan ve Suriye’ye giderek mülteci konumuna düşmüşlerdir. BM’de alınan kararlarla Filistinli mültecilerin geri dönüş haklarının uluslararası hukuk tarafından garanti altına alınması sebebiyle, Filistinlilere bu hakkın verilmediği süre boyunca sadece İsrail devleti değil, uluslararası toplum ve uluslararası hukuka inanan bütün devletler de bu mağduriyetten sorumlu olmaktadır. İsrail 14 Mayıs 1948 tarihli kuruluşundan itibaren, o topraklarda yer alan ve Filistin sınırlarını da içeren, kendini kabullenmeyen tüm insanlara kendi halkı da dâhil olmak üzere insan hakları ihlalleri gerçekleştirmektedir. Müslümanlar, Hıristiyanlar, Araplar, Rumlar, Ermeniler ve hatta kendi milletinden olan Yahudilere karşı bile bu ihlaller söz konusu olmaktadır.

BM’nin barışa yönelik ilk girişimi sırasında, Filistin’e inceleme ve arabuluculuk rolü ile giden Kont Bernadotte’nin taraflar arasındaki soruna yönelik çözümlerin temelini hazırlarken, 1948 yılı Eylül ayında aşırı Yahudiler tarafından öldürülmüştür. Fakat öldürülmeden önce sunduğu tavsiyeler sonucunda BM Genel Kurulu mültecilerin haklarını içeren 194 sayılı kararı almıştır (Süer, 2010, s. 33). Aynı zamanda Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)’nin gerçekleştirmiş olduğu araştırmalara bağlı olarak, BM Genel Kurulu 14 Aralık 1950 tarihinde 149 sayılı kararı alarak mültecilerin korunmasına yönelik “Mültecilerin Hukuki Statülerine İlişkin Sözleşme”sini imzalanmış ve hukuki yönden ciddi bir adım atılmıştır. Bu sözleşme aynı zamanda mültecilerin haklarını ve mültecilere yönelik devletlerin zaruri olan yükümlülüklerini açıklayan uluslararası belge olarak yer edinmiştir. Mültecilerin uluslararası hukuk içerisinde korunması oldukça önemlidir. Böylelikle toplumların temel insan haklarından yoksun olmaları ve daha hassas konumda bulunan mültecilerin insan haklarından yoksun olmaları engellenmektedir.

Mültecilerin korunmasına ilişkin tüm bu çabalara karşın, İsrail’in mültecilerin haklarına ilişkin ihlalleri devam etmektedir. 1998 “Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü” (Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, 1998) yedinci maddesine göre

öldürme, insanların sürgün edilmesi, zorlama ile nakil, ırk ayrımcılığı ve işkence gibi birçok ihlal İsrail Devleti tarafından gerçekleştirilmiş olup, bu ihlaller halen de devam etmektedir. Bu insanlık suçlarının en önemlileri çocuklara karşı işlenenler olmaktadır. “Dünya Çocukları Koruma Hareketi Filistin şube müdürü Halid Kazmar, İsrail’in dünyada çocukları askeri mahkemelerde yargılayan tek devlet olduğuna dikkati çekerek, Filistinli çocukların gözaltı ve işkenceye maruz kalmasının uluslararası hukuka göre insanlık suçu olduğunu hatırlatmıştır” (Haber Türk, 2017). İsrail özellikle Filistinli gençlere karşı bu politikayı sıklıkla izlemektedir. 2017 yılında gerçekleşen Trump’ın Kudüs’ü başkent olarak tanıma kararı almasından sonra Filistinlilerin protestoları sırasında birçok kişi gözaltına alınırken, 16 yaşında olan Fevzi el-Cunidi’nin gözleri bağlanarak ve yoğun bir kuvvet ile gözaltına alınması yine tamamıyla bir insan hakkı ihlali olarak uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Bu girişim ile İsrail 1989 BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne aykırı ihlaller gerçekleştirmiştir (Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları, 1989). Filistinli toplum üzerinde bu gibi birçok örnek verilebilmektedir. Filistin’in tek beklentisi uluslararası hukukun uygulanması değil aynı zamanda uluslararası hukuku harekete geçirme gücü bulunan tüm devletlerin bu konudaki desteğidir.

1967 yılında gerçekleşen Altı Gün Savaşları’ndan sonra BM Güvenlik Konseyi konu üzerine, İsrail’in işgal gerçekleştirdiği yerlerde topluma insani muamele uygulamasına ve topraklarına dönüş yapmak isteyenlere müsaade edilmesine yönelik 14 Haziran 1967 tarihinde 137 sayılı kararı almıştır. Fakat İsrail’in bu karara uymaması sonucu Güvenlik Konseyi, 237 sayılı karara atıfta bulunarak 259 sayılı kararı çıkartmıştır. 237 sayılı kararın hemen sonrasında BM kuruluşundaki çalışmalar hızlanmış ve kısa zaman içerisinde Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967 tarihinde 242 sayılı karar çıkartılarak İsrail’in savaşta işgal altına aldığı yerlerden geri çekilmesi vurgulanmıştır (Karaman M. L., 1991, s. 132). BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan bu karar Filistin ve İsrail çatışmasında alınan en önemli ve taraflar arasında barış sürecine etki edebilecek kararlardan olmuştur.

İsrail’in Filistin topraklarında gerçekleştirdiği ilhaklar belirli stratejilere yönelik olarak gerçekleşmiştir. Özellikle önemli geçiş noktalarında bulunan köylerin ve yolların işgal edilmesi sonrasında, bu yerlerin düzenlenerek Yahudi yerleşimcilere açılması ile gerçekleşmektedir. Filistinli mültecilerin geri dönmelerini engellemek adına tel örgüler veya duvar inşası yapılmaktadır (Benvenisti & Gans & Hanafi, 2007, s. 47-51). İsrail bu süreçlerden sonra özellikle 194 sayılı kararın ardından, uluslararası toplumun yapmış

olduğu uyarılar nedeniyle mültecilerin geri dönmelerine yönelik zorlayıcı önlemler olarak bu durumu engellemeye çalışmıştır. İsrail yönetimi, BM ve uluslararası arenanın zamanla mülteciler konusuna yönelik ilgisinin azalması ile beraber Filistinli halka ait olan mülklere el koyma ve bunları Yahudi toplumu için kullanabilmeyi içeren yasayı, İsrail devletinin yasama organında onaylayarak Filistinli halkın geri dönüşlerini yasaklayan kararı çıkartmıştır (Plümer, 2007, s. 200-201). İsrail bu tutumuyla birlikte ulusal çıkarları uluslararası çıkarlarla karşılaştırmak ve mülteciler konusundaki durumu daha zorlayıcı ve karmaşık bir hale getirmeyi planlamaktadır.

4.5. Yahudi Yerleşimcileri Sorunu

Filistin-İsrail krizinde barışı engelleyen, anlaşmazlıkları çıkmaza sokan, Filistinli mültecilerin geri dönüşünü engelleyen ve uluslararası arenada farklı tartışma başlıklarının ortaya çıkmasına neden olan konulardan bir tanesi de Yahudi yerleşim merkezleridir. Yerleşim merkezlerinin veya Yahudilerin yerleştirildiği yerlerin tanımı; *“1967’de İsrail’in işgal ettiği topraklarda kendi vatandaşları için inşa ettiği yasadışı Yahudi yerleridir”* (Topuz, 2016, s. 165). Buna bağlı olarak çıkan yerleşimciler sorunu 1967 Savaşı’ndan sonra Yahudilerin, İsrail devletinin yardımlarıyla hukuka aykırı olarak elde edilen yerlerde kalıcı şekilde yaşamaya başlamalarıyla meydana gelmiştir. Filistinli halkın savaş sonucunda terk etmek zorunda kaldığı topraklara Yahudi göçmenlerin oturmaları için yerler inşa edilmiş ve dünyanın farklı yerlerinden birçok Yahudi göçmen gelmiştir. Yerleşim yerleri temelde İsrail devletinin kurulduğu günden itibaren günümüze dek Yahudi toplumuna yaşama alanı açılmasında ziyade İsrail’in güvenlik politikasına yönelik oluşturulmuş ve yerleşim alanları güvenlik politikasına yönelik düzenlenmiştir (Nadav, 1978, s. 229). Bu nedenle İsrail yönetimi için çatışmaların sürekli gerçekleşmesi ve barışın bulunduğu stabil bir döneme girilmemesi her zaman avantaj olmakla birlikte, İsrail bu süreçten yararlanarak günümüze kadar devamlı sınırlarını genişletmiştir. İşgal edilen bölgeler hızlı bir şekilde düzenlenerek yerleşimciler için hazır hale getirilmekte ve böylelikle Yahudi halkın işgal edilen bölgeye yerleşmesi ile Filistinli halkın geri dönüşleri zorlaştırılmaktadır.

Silahlı kuvvet kullanarak toprak kazanmak uluslararası hukuka göre aykırı bir girişimdir ve kabul edilemez. Aynı zamanda işgal edilen topraklar üzerinde yerleşim alanları kurmak resmen uluslararası hukukun ihlali olarak görülür. Uluslararası hukuka göre, Filistin-İsrail krizi için de Doğu Kudüs ve Batı Şeria bölgeleri işgal altında bulunan topraklar olarak görülmektedir. Genel anlamıyla savaş suçu, askerî veya sivil, kişi veya

kişilerin, savaş kanunları ihlali için uluslararası ceza hukuku çerçevesinde cezalandırılabilceği suçtur. “Nuremberg Mahkemesi Statüsünün 6/c maddesinde, insanlığa karşı suçlar; savaş süresince veya savaştan önce öldürme, imha, köleleştirme, sürgün ve sivil insanlara karşı girişilen diğer insanlık dışı muameleler veya mahkemenin yargı kapsamına giren suçlarla ilgili dini, siyasi ya da ırksal nedenlerden dolayı yargılanma” olarak tanımlanır (Azarkan, 2003, s. 276). Ayrıca 1998 Roma Statüsünde sekizinci maddede ve 1949 Cenevre Sözleşmeleri içerisinde açık bir şekilde aktarılmıştır (Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü, 1998). İsrail’in kendi yönetimini güçlendirmek ve sınırlarını genişletebilmek adına bu maddeleri birçok kez yok saydığı görülmüştür. Yoğun olarak Kudüs, Gazze ve Batı Şeria’da savunmasız sivillere karşı bu suçları işleyerek defalarca uluslararası hukuka aykırı girişimlerde bulunmuştur. Bunlara ek olarak ırk ayrımcılığı, Gazze’ye uygulanan abluka, duvar inşası, yasa dışı Yahudi yerleşimleri ve Filistinli mültecilerin evlerine dönüşünün engellenmesi gibi hukuksuz hareketleri ile İsrail legal bir devlete uygun olmayan girişimlerde bulunmuştur.

1907 Lahey, 1949 Cenevre Konvansiyonu ve BM’nin organları içinde alınan kararlar, bunların hepsi uluslararası hukuk kurallarında önemli bir yere sahiptir. “Ülkesi işgal edilen devletin uyruğu olmayan “korunan” kimseler ülkeden ayrılabilir. Korunan kimselerin tek tek ya da topluca yer değiştirmeye ya da göçe zorlanması yasaktır ve işgalci devletin işgal ettiği topraklarda kendi halkını yerleşirmesi yasaklanmıştır” (Sencer, 2016). Bir devletin meşru müdafaa girişimiyle gerçekleşse dahi işgal edilen toprağın tamamen egemenliği altına alması BM sözleşmesine göre hukuk dışı bir girişim olarak kabul edilmektedir. BM Güvenlik Konseyi’nin Yahudi yerleşimcilere yönelik aldığı en dikkat çekici ve önemli kararlar, 1979 yılında alınan 446 ve 452 sayılı kararlardır. 446 sayılı kararında 1967 savaşında işgal ettiği topraklarda kurduğu yerleşim yerlerinin yasal olmadığını, bölgenin coğrafi düzenini değiştirmeyi durdurması gerektiğini, kendi halkını işgal bölgelerine aktarmayı durdurması gerektiğini belirtmiş ve aynı kararda Dördüncü Cenevre Sözleşmesine uymadığını vurgulamıştır. Güvenlik Konseyi 452 sayılı kararında ise İsrail’in gerçekleştirdiği işgallerin sonucunda oluşturulan yerleşim planlarının ve yeni inşaatların tamamen sonlanmasına yönelik uyarıda bulunmuştur.

4.6. Filistin Devleti’nin İlhak Sorunu

Uluslararası hukuka bakıldığında self determinasyon hakkının kademeli bir gelişim gösterdiği görülmektedir. Bu hakkın tarihsel, siyasal kökleri daha eskiye dayanmakla birlikte, modern anlamı ile dile getirilmesi Birinci Dünya Savaşı’ndan sonradır. “8 Ocak

1918'de ABD Kongresi'nde ünlü 14 prensibini açıklayan Wilson, self determinasyon ilkesinin bundan böyle Avrupa düzeninin temelleri için devlet adamları tarafından zorunlu bir eylem ilkesi olarak kabul edilmesini istemiştir” (Koçak, 2018, s. 92). Filistin'in self determinasyon hakkının tanınmaması Filistin'in ilhak sorununun asıl temelini oluşturan bir konu olması sebebiyle ilk olarak bu ihlal ile başlamak önemli olacaktır. “Self-determinasyon, yalnızca bir egemen devlet içerisinde yaşayan etnik, dilsel veya dini grubun, kendi kendilerine egemen bir devlet oluşturmaksızın daha geniş bir otonomi, dil ya da dini hakları elde etme hakkı olarak anlaşılabilir” (Kütükçü, 2004, s. 260-262). Self-determinasyon ilkesi iki farklı şekilde analiz edilebilmektedir. Bunlar içsel ve dışsal self determinasyonlardır. Bunlardan ilki “...bir halkın istediği yönetim biçimini, herhangi bir dış baskı olmadan seçebilme hakkı olarak tanımlanabilecek içsel self-determinasyondur. Self-determinasyonun ikinci ilkesi olan dışsal self-determinasyon ise, bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dâhil, dilediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını belirtmektedir” (Aras, 2010, s. 89). Fakat uluslararası hukukta gerçekleştirilen toplumların bağımsızlık süreçleri bazı koşullara bağlı gerçekleşmektedir. Bu bağlamda dışsal self-determinasyon farklı bir tanımlama ile toplumun yabancı bir idare olmadan kendilerinin politik, kültürel ve ekonomik özgürlüklerini istedikleri gibi uygulama hakkıdır denilebilir.

Filistinlilerin en doğal hakkı olan self determinasyona kavuşabilmeleri, diğer anlaşmazlıklarından bu hakka paralel olarak çözülmesini kolaylaştıracaktır. Self determinasyon hakkı uluslararası hukuk içerisinde mutlak bulunan ve en temel haklardan biridir. Bunun önemi, BM tarafından hazırlanan 1966'daki İkiz Sözleşmeler'de görülebilmektedir. “İkiz Sözleşmelerde, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (İHEB) yer alan sığınma hakkı, serbest dolaşım hakkı gibi bazı haklar düzenlenmemiş olmakla birlikte; self-determinasyon hakkı, halkların kendi doğal kaynak ve zenginliklerine sahip olma ve bunları serbestçe kullanma hakkı gibi İHEB'de yer almayan haklar da yer almaktadır” (Çalık, 2016, s. 83-85). İkiz Sözleşmeler'de yer alan haklara göre Filistinli toplumun bir halk olduğu, buna bağlı olarak kendi kaderini tayin etme hakkı bulunduğu tüm devletler nezdinde kabul gören bir gerçekliktir. İsrail'in de bunu kabul etme yükümlülüğü bulunmaktadır. Uluslararası hukuk self determinasyonun engellenmesi gibi karşıt durumlarda halklara direnebilme hakkını sunmaktadır ve bu doğal bir haktır.

“Direnme hakkı, gerektiğinde silahlı direnme hakkını da içerebilmektedir. Bu durum, hiç şüphesiz BM Şartı'nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkının kapsamına girer. Bu demektir ki, uluslararası toplumun bu hakkı kullanan halklara destek olması gerekir ki,

buna askeri kuvvet kullanma da dâhildir; başka bir deyişle, self-determinasyon eksenli silahlı mücadele, 51. maddedeki kolektif meşru müdafaa hakkının kapsamına gireceğinden dolayı meşru sayılmaktadır” (Yücel Ö. , 2018, s. 40-61).

Bunun yanında Filistinliler uluslararası adalete inandıkları için uzun yıllar boyunca şiddet içermeyen barışçıl protestolar ile haklarını aramışlardır. Karşıt olarak İsrail’den sivil halka yönelik uygulanan şiddet ile karşılaşmışlardır ki bu tamamen uluslararası hukuka aykırıdır. Fakat tüm bunlara rağmen sessizlikten güç alan İsrail, Filistinlilerin kendi hakları için direnmelerine karşı silahlı güç uygulayarak “saldırı suçu” işlemekte olan bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır (Fraihat, 2014). İsrail, Filistin devletinin self determinasyonunu kabul etmemekle birlikte, asıl olarak İsrail’in kendini Filistin saldırılarına karşı savunduğunu belirtmektedir.

Uluslararası arenada siyasi yönden en önemli konulardan olan Filistin Devleti ve geleceğine yönelik günümüze kadar farklı tasarılar hazırlanarak, çözüm önerileri sunulmuştur. Filistin Devleti 15 Kasım 1988 tarihinde resmi olarak kurulduğunu ilan etmesine rağmen, Filistin Kurtuluş Örgütü’nün veya Hamas’ın egemen bulunduğu bir toprak parçası hiçbir zaman olmamıştır. Tam anlamıyla devlet olmak isteyen bir insan topluluğunun, Self determinasyon hakkının engellenmesi ve eşit konumda olmayan insanlara karşı yasak olan silahlı güç kullanımı, uluslararası hukuka aykırı olmaktadır (Gündüz, 1994, s. 62-64). Filistin Devleti 2012 yılına kadar Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) ve Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi örgütlerde gözlemci kuruluş olarak yer alabilmiştir. 2012 yılına gelindiğinde Filistin Devleti’nin BM’ye üyelik talebi üzerine, Filistin BM’ye tam üye olamasa bile “gözlemci üyelik statüsü”, Genel Kurul’da gerçekleşen oylama sonucu 138 ülkenin “evet” oyu ile tanınmış ve böylelikle bir devlet olarak resmiliği uluslararası arenada kabul edilmiştir. Filistin Devleti, Roma Statüsü’nü tanıma belgesini 2 Ocak 2015’te BM Genel Sekreteri’ne sunmuş ve Roma Statüsü, Filistin açısından 1 Nisan 2015’te yürürlüğe girmiştir. Filistin Roma Statüsü’ne taraf olurken Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM)’nin yargı yetkisini 13 Ocak 2014 itibari ile tanıdığını bildirmiştir. Bu bakımdan UCM’nin söz konusu başvurularda zaman bakımından yargı yetkisi mevcut duruma gelmiştir (Zenginkuzucu, 2019, s. 41). BM tüzüğüne göre gözlemci olan devletler, gerçekleşen toplantılara katılabilme, bu toplantılarda fikir belirtme ve konuşmalar ile tavsiye verebilmeye ek olarak devletlik konumundan yararlanarak devletlerin sahip olduğu hakların birçoğundan faydalanabilmektedirler.

4.7. Filistin Devleti'nin Siyasi, Ekonomik ve Coğrafik Sorunları

Filistin Devleti'nin gelişmesini ve ilerlemesini engelleyen sadece İsrail tarafından uygulanan işgaller ve politikalar değildir. Bunlara ek olarak Filistin kendi içerisinde de bazı sorunlar yaşamaktadır. Siyasi olarak HAMAS ve El- Fetih çekişmesi ile net bir hükümetin olmayışı, devlet sınırlarının belli olmaması, devletin maddi gelirinin bulunmaması ve suya ulaşmada yaşanan sıkıntılar diğer sorunları oluşturmaktadır.

Siyasi yönden yaşanan sorunlar özellikle 2004 yılında Yaser Arafat'ın ölümü ile birlikte başlamıştır. Arafat'ın yönettiği FKÖ daha çok seküler kesime hitap ederken, İslamcı tarafı temsil eden HAMAS'ın yükselmesi ve 2006 yılında gerçekleşen seçimleri kazanması tarafları ayırmıştır. HAMAS'ın 2007 yılında Gazze'yi alması ile birlikte iki yönetimli bir yapının ortaya çıkışı netleşmiştir. HAMAS, İsrail tarafından hiçbir zaman tanınmamış ve diğer devletlerden destek bulamamış olmasına rağmen iktidara gelmesiyle El- Fetih'in Filistinliler üstündeki etkinliği azalmıştır. Filistin içinde gerçekleşen bu karışıklığın artışı ile birlikte bu sorunlara çözüm bulabilmek adına 2007 yılında FKÖ ve HAMAS arasında "Birlik Hükümeti" kurulmuştur (Erkmen, 2009, s. 14-21). Fakat bu birlik ve çözüm için ortaklık görüşmelerinden günümüze kadar hiç olumlu sonuç alınamamıştır. Filistin Devleti'nin ortak ve net bir hükümete sahip olmayışı çözümsüzlüğün artmasına ve dış sorunlara karşı sağlam bir duruşun olmamasına neden olmaktadır.

Filistin Devleti'nin günümüze kadar hiçbir zaman sınırlarının belirli olmaması, İsrail'in tüm Filistin topraklarına yönelik olan işgalleri ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir sorun olmaktadır. Özellikle 1967 yılında gerçekleşen savaş sırasında Filistin'in birçok toprağının İsrail tarafından işgale edilmesi ile Filistin halkının yaşam alanı daha çok kısıtlanmıştır. Filistin kendine ait olan topraklarda kendi sınırlarını oluşturamamıştır. Ürdün ve Arap devletleri ortak olarak 2014 yılında Filistin Devleti sınırlarına yönelik bir tasarı hazırlamış ve BM'ye sunmuştur.

"Tasarıda, İsrail'den 2017 sonuna kadar, işgal ettiği Filistin topraklarından çıkarak 1967 öncesi sınırlara çekilmesi, başkenti Doğu Kudüs olan Filistin devletinin kurulması ve İsrail ile barış içinde birlikte yaşaması isteniyor ve iki taraf arasında barışın sağlanabilmesi için uluslararası bir konferans düzenlenmesi fikrine de olumlu bakıldığı vurgulanıyor" (Sabah, 2014).

BM Güvenlik Konseyi'ne sunulan bu tasarı kabul edilmemiştir. Sınır sorunu üzerine BM'den net bir destek alamayan Filistinliler, birçok bölgede İsrail Devleti ile iç içe yaşamlarını sürdürmektedirler.

Siyasi bütünlüğü olmayan Filistin Devleti'nin buna bağlı olarak belirli bir ekonomi politikasının bulunması da imkânsız olmuştur. Ekonomisinde dışa bağımlı bir hale gelmiş olan Filistin, çoğunlukla ithalata ve dış yardımlara bağlı olarak ilerlemektedir.

Orta Doğu bölgesinde bulunan su sorunu sadece Filistin ve İsrail arasında gerçekleşen bir sorun olmamakla birlikte diğer çevre devletleri de ilgilendiren bir konu olmaktadır. İsrail'in Filistin topraklarına yerleşirken sınırlara suya göre çizmeye dikkat etmekte ve bazı Arap savaşlarını suya ulaşmak amaçlı gerçekleştirmektedir. Filistin bölgesinde su üzerine aktarılan bu gelişmeler 2000 yıllara girene kadar sürmüş buna yönelik siyasi ve coğrafik düzenlemeler gerçekleştirilmiştir (Uluatam, 2004, s. 45-54). İsrail'in, Suriye'ye ait Golan Tepeleri, Batı Şeria ve Doğu Kudüs bölgelerini su kaynakları nedeni ile önemli bulması nedeni ile bu bölgeler savaşlar sırasında öncelikli olarak işgal ettiği topraklar arasına almıştır. İsrail işgal ettiği bu bölgelerde bulunan bütün su kaynaklarının devletin malı olduğunu ve bu süreçten sonra Filistin halkının kendilerine ait olan bu doğal kaynaklarından faydalanabilmelerini ancak askeri yönetimin izni ile gerçekleştirebileceklerini açıklamıştır (Çalışkan, 2003, s. 364-365). İsrail'in gerçekleştirdiği bu hukuk dışı işgaller ile mülteci kamplarında yaşayan Filistinli halkın ve kamplar dışında yaşayan Filistinlilerin temiz suya erişmeleri, kuyu açmaları dahi engellenmektedir. Uluslararası hukukta su hukuku ile ilgili kurallar mevcuttur. İsrail Devleti'nin işgal ettiği Filistin bölgesinde gerçekleştirdiği su politikası, Cenevre Sözleşmeleri, Hague Deklarasyonu, BM Antlaşması ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Maddeleri gibi uluslararası hukukta düzeni korumak için yer alan birçok uluslararası anlaşma ve sözleşmeyi yok sayarak, bunlara yönelik maddeleri ihlal etmektedir (Kutsal, 2009, s. 92-93). İsrail Devleti'nin ortaya çıkacak olan bir Filistin Devleti'ni istememe sebepleri arasında bölgede bulunan doğal kaynakları da paylaşmak istememesi de bir sebep olarak bulunmaktadır. Benzer diğer işgallerde olduğu gibi İsrail su sorununda da uluslararası hukukun aldığı kararları kabul etmeyerek, su kaynaklarının niteliği ve kullanım hakları gibi konularda kendi belirlediği hedefler doğrultusunda gerçekleştirdiği eylemlerine devam etmektedir.

İsrail 2002 yılında sınırlarını koruma ve güvenlik kapsamında duvar inşasına başlamıştır. İsrail'in uyguladığı duvar inşası zamanla Filistinli halk üzerinde tecrit etkisi

oluşturmuş ve Filistinliler kendilerine ait olan topraklardan bu girişime bağlı olarak mahrum bırakılmışlardır. BM Adalet Divanı'nın İsrail tarafından inşa edilen duvarlara yönelik uyarıcı kararları bulunmasına rağmen inşalar günümüze kadar devam etmiştir. Filistinlilerin duvarlar sebebiyle bölünen yaşam alanları, gündelik hayatlarında eğitimden mahrum kalma, mülkiyetlerinden edilme ve doğal kaynaklara ulaşamama gibi birçok sorunu da beraberinde getirmektedir. Konu uluslararası arenada dikkat çekmeye başlayınca, 21 Ekim 2003 tarihinde BM Genel Kurul'u ES-10/13 sayılı kararını almıştır. İlgili karar, İsrail Devleti'nin daha önce gerçekleştirdiği hukuk ihlallerini tekrarlayarak, gerçekleştirdiği duvar inşasını durdurması gerektiğini vurgulamıştır (Nations U. , 2003). Fakat İsrail, bu karara ABD'nin de desteğini almasıyla birlikte uymamış ve duvar inşalarına devam etmiştir. BM Genel Kurulu aynı yıl 12 Aralık tarihinde ES-10/14 sayılı karar ile önceki aldığı kararı tekrarlamıştır ve 23 Şubat 2004 tarihinde davayı sonuçlandırarak "İşgal Edilmiş Filistin Topraklarındaki Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları" isimli kararda İsrail Devleti'nin gerçekleştirdiği duvar inşalarının uluslararası hukuk uygun olmadığını, bu inşalara son vererek bu duvarları yıkması gerektiğini ve duvarın ortaya çıkardığı durumlar için tazminat ödemesi gerektiğini belirtmiştir (Nations U. , 2003). İsrail ve Filistin arasında gerçekleşmesi zaruri olan bir barış antlaşmasında ortaya çıkacak en büyük sorunlardan bir tanesi de ayırım duvarı olacaktır. İsrail, ABD hükümetinden aldığı destek sayesinde duvar inşalarına, BM'de alınan kararlara rağmen günümüze kadar devam etmiştir.

4.8. FİLİSTİN-İSRAİL KRİZİNDE RUSYA VE ABD'NİN ULUSLARARASI HUKUKA ETKİSİ

BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi, on geçici üyesi bulunmakla birlikte, Filistin üzerinde alınan kararlarda daimi üyelerin etkisinin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Beş daimi üyeden bazıları Filistin-İsrail konusunda uluslararası hukukun uygulanmasının engellenmesinde öne çıkmıştır. İsrail'in kurulmadan önce veya kurulduktan sonra oluşabilmesi ve desteklenmesi yine bazı başat güçler aracılığı ile mümkün olabilmiştir. Bu beş daimi üyeden olan İngiltere'nin girişimlerini ve İsrail'e olan destekleri bu çalışmanın tarihsel ayrıntılarına dair bilgilerin verildiği bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. İsrail-Filistin meselesinde aktif rol oynayan ve bölgeye etki eden diğer daimi üyeler ise Rusya ve ABD'dir.

4.8.1. Filistin-İsrail Krizi ve Rusya

Rusya Federasyonu İsrail ile Arap devletleri arasındaki gerçekleşen krizlerde hep önemli bir etken olmuştur. Rusya'nın Orta Doğu politikasında kimi zaman Yahudileri desteklerken kimi zaman da Arapların yanında olması çatışmaların etkisini arttırmıştır. Bu uygulanan siyaset Rusya'ya göre dengeleme politikası olarak temelde barışçıl bir yol şeklinde nitelenmiştir. Rusya tüm ulusların ve devletlerin çıkarlarının korunması gerektiğini dile getirerek, İsrail'in kurulduğundan günümüze kadar tek çözümün iki devletli bir yol olması gerektiğini savunmuştur (Dosbolow, 2014). Bunun yöntemi de diplomasi ve diyalog kurmaktır fakat İsrail çoğu kez bu duruma yaklaşmak istememiştir. Bu durum belli döneme kadar Filistin'de net bir hükümetin olmayışı sebebiyle de gerçekleşmemiştir.

SSCB, BM'nin 1947 yılındaki 181 sayılı taksim planı kararını kabul ederken, 1948'de İsrail kurulduğunda İsrail'i tanıyan ilk ülkeler arasında yer almıştır (Habervakit, 2018). İsrail devletinin kurulmasından sonraki dönemde gerçekleşen Arap-İsrail Savaşları sırasında SSCB kendisinin aktarması yasak olması sebebiyle, Çekoslovakya aracılığı ile İsrail'e silah envanteri desteğinde bulunurken, 1956'daki Süveyş Savaşı sırasında da Mısır'ı desteklemiş ve Batılı devletler ile ABD'yi karşısına almıştır (Dosbolow, 2014, s. 1-8). SSCB'nin o dönemki lideri Nikita Kruşçev Fransa, İngiltere ve İsrail'in Mısır bölgesinden çıkmaması halinde Londra ile Paris'e nükleer füze atabileceğini dile getirmiştir. Böylelikle ateşkes ilan edilmiş ve savaş sona ermiştir (Cleveland, 2004). 1967'ye gelindiğinde iki devlet arasındaki savaşta Sovyetler Birliği yine Arapları destekleyerek İsrail ile diplomatik ilişkileri kesmiş, 1973 savaşında ise orta yol bulunmaya çalışılmıştır. Fakat 1979'daki Camp David Anlaşması ile Mısır'ın ABD ile işbirliği sonucu SSCB artık devre dışı kalmıştır. 1970'lerde Sovyetler Birliği Filistin Kurtuluş Örgütü ile yakın ilişkiler kurarak Yaser Arafat öncülüğünde yaşanan gelişmelere destek vermiştir. "1982'de Komünist Partisi Genel Sekreteri Brejnev'in Orta Doğu'ya yönelik sunduğu çözüm planında şunları içermektedir" (United Nations Official Documents, 1983);

- *İsrail askerlerinin 1967'den bu yana işgal edilen tüm Arap bölgelerinden çıkarılması, Doğu Kudüs dâhil*
- *Filistin halkının yasal haklarının kabul edilmesi ve bağımsız bir devlet kurmasına engel olmamak*

- *Bölgedeki tüm devletlerin güvenli ve bağımsız bir şekilde gelişmesine imkân sağlamak*
- *İsrail ile Arap ülkeleri arasındaki savaş durumunun durdurulması ve barışın sağlanması*
- *Orta Doğu sorununun barışçıl çözülmesinin uluslararası garanti altına alınması*

1990’lardan itibaren Madrid Konferansı vesilesiyle Rusya, İsrail ile yeniden ilişki kurmaya başlamıştır. Rusya’nın önerdiği çözüm maddeleri hakkındaki görüşü aynı şekilde devam etmiştir. Rusya burada iki devletli yapıyı isterken, bu barış çözümüne diğer başat güçlerin de katılmasını istemekte ve hep birlikte gerçekleştirilebileceğini savunmaktadır. Rusya’nın İsrail ile politikası çok inişli çıkışlı ilerlemektedir. İsrail için Rusya önemli bir aktördür, çünkü Golan tepeleri meseli için odak nokta Rusya’dan geçmektedir. Rusya bölgede barışı ve istikrarı sağlamaya çalışmakla birlikte Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi ABD ile karşı karşıya gelme ihtimalini de değerlendirerek net adımlar atamamaktadır. İsrail her ne kadar Rusya’ya yakınlaşmak istese de bunun karşılığını tam olarak görememiştir. Rusya, Filistin-İsrail konusu üzerine genel kararlar alarak, kesin bir taraf seçimi yapmaktan her dönemde kaçınmıştır. Rusya, BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması, diğer yandan İslam İşbirliği Teşkilatı’nda gözlemci üye olarak bulunması ve aynı zamanda Orta Doğu Dörtlüsü üyelerinden olan biri olması nedeniyle, almış olduğu kararlarla krizin ve barışın belirlenmesinde elbette ki hayli önemli bir devlettir ve sorunun çözümünde etkili olabilecek bir konumdadır.

4.8.2. Filistin-İsrail Krizi ve ABD

İkinci Dünya Savaşı’nın sonlanmasından bu yana Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’den en çok ekonomik, siyasi ve askeri destek alan devlet İsrail olmuştur. Orta Doğu bölgesinde İsrail ve ABD’nin yapmış oldukları ortak girişimlerin ve hareketlerin temelinde bölgedeki ortak çıkarlar ile kaygılar bulunmaktadır. John Mearsheimer ve Stephen Walt, “*İsrail Lobisi ve Amerikan Dış Politikası*” isimli kitabında Amerika’daki İsrail lobisinin farklı gruplardan ayrı olarak dış politika karar alanının çok büyük olduğuna değinerek söylemlerden de öte dış politikaya yön belirleyici bir statüde olduğunu belirtmiştir (Walt & Mearsheimer, 2014). Yahudi kimliği, Avrupa tarihinin ve kültürel kimliğin bir parçası niteliindedir. Avrupa, Amerika ve İsrail için ortak bir tehdidin bulunması “Biz” kimliğini yükseltip birleştireceğinden toplumlara sadece amaçların değil değerler ile inançların da

önemi vurgulanmaktadır. 1990 sonralarında Avrupa ve Amerika gibi Batı devletleri açısından ortak tehdit İslami köktencilik olmuştur. Böylelikle buluşulan bu payda da “İsrail Batı’dan olan bir devlettir” fikri kuvvetlenmiştir ve işbirlikleri de bu düşünceye bağlı olarak yükselmiştir. Amerika’nın iç siyasetinde 1973’te belli bir Protestan/Evanjelik ekonomi ve sosyal açıdan hak aramaya yönelik sivil yoğunluğu çekmek amacıyla Chicago Bildirgesi yayınlanmıştır (Amstutz, 2014). Soğuk Savaş’ın bitmesiyle ortaya çıkan dönemde Evanjelikler çok kapsamlı bir politik güce ulaşmışlardır.

Dini kimliğin, ABD’nin temelinde bulunan yapılardan olması, İsrail konusunda ABD yönetiminin Yahudilere destek vermesini kolaylaştıran etkenlerden olmuştur. 1917 yılında deklare edilen Balfour Deklarasyonu’na yönelik, ABD’de siyasi konumda yer edinmiş Yahudilerin politikaya olan etkileri sonucu, 1919 yılında ABD’nin de deklareyi kabul etmesi bunun ilk göstergelerindendir (Oran F. Ç., 2017, s. 2027-2028). ABD’nin Orta Doğu bölgesine girişi, Filistin ve İsrail politikasından daha önce, Nasır’ın Süveyş Kanalı’nı millileştirmesi döneminde gerçekleşmiş ve sonrasında hep bu bölgede bulunmuştur. ABD, bölgede problemlerin çözülmesinde veya ilerlemesinde anahtar bir konuma sahip olmuştur. 1967’ye kadar ABD Arap yanlısı politikalar uygularken, 1967 savaşını İsrail’in kazanması itibariyle İsrail yanlısı olduğunu açıkça göstermiştir. Ayrıca ABD’nin özellikle 11 Eylül sonrası uygulamış olduğu güvenlikçi politikalar sonucunda Filistinli gruplar radikal, dinci veya terörist olarak tanımlanıp, İsrail’e gösterilen anlayış Filistinli halka uygulanmamıştır.

BM’den ve başat güçlerden net bir destek alamayan Filistinli dışlanan gruplar, belli bir süre sonra şiddete şiddetle karşılık verme eğilimine girmiş ve daha da radikalleşmeye başlamışlardır. Obama yönetimi ile Orta Doğu’da beklenen barış Filistinlileri umutlandırmış olsa da İsrail’in uzlaşmaz tutumu sebebiyle hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Uluslararası arenada Trump’ın gelişi ile birçok değişiklik meydana gelmiştir. Filistin meselesi üzerine de etkileri net bir şekilde hissedilmiştir. 2017 yılında ABD büyükelçiliğini Kudüs’e taşıma kararı almış ve bu eylemi uygulamıştır. Trump yönetimi bu girişimi ile hem BM Güvenlik Konseyi’nin 242 ve 338 sayılı kararlarını hem de İsrail ile Filistin arasında 1993’te imzalanan Oslo Anlaşması’nı hiçe sayarak, İsrail’e uluslararası hukuka aykırı bir destek sağlamıştır. Hukuken Yahudi yerleşimlerdeki inşaa sürecinin sonlandırılması ve mevzuatlarının kaldırılması hakkında kesin hükümler olmasına rağmen İsrail yönetiminin ısrarla sürdürdüğü yerleşimciler politikasının ABD tarafından meşrulaştırma girişimleri, barış sürecinin ve görüşmelerin tamamen sekteye

uğramasına neden olmuştur. Trump'ın damadı olan ve aynı zamanda Başkan yardımcılığını yürüten Jared Kushner'ın Orta Doğu'da ve Filistin konusu üzerine gerçekleştirdiği girişimleri bölgede İsrail'e güç veren değişimler oluşturmuştur ki Kushner, ABD'deki en zengin Yahudi ailesinin oğludur. ABD aynı zamanda şu anda mülteci kavramına yeni bir tanım getirmeye çalışarak "Mülteci" kavramını sadece ilk yıllarda bölgeyi terk eden Filistinliler üzerinden tanımlamaya ve dışarıda mülteci statüsünde doğan kişilerin bu tanımda yer almayacağını belirtecek şekilde tanımlamaya çalışmaktadır. İsrail 1967'den beri Kudüs'te ve dışında bulunan Filistinlilere yasalarında atıfta bulunurken mülteci dememeye onun yerine "var olan yoklar" veya "evini terk edenler" gibi kavramlar kullanarak uluslararası hukukta bir karşılığı ve yaptırımı olan mülteci kelimesinden kaçmaya çalışmaktadır. ABD ve İsrail günümüze dek işbirliklerine gerçekçi çıkarlar doğrultusunda bakmışlardır. Özellikle Soğuk Savaş dönemi süresince birbirlerine olan karşılıklı destekleri, iki tarafı birbirine daha çok yakınlaştırmış ve sonraki süreçlerde de bu yakınlık karşılıklı verilen desteklerle devam etmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Orta Doğu coğrafyası her dönem içerisinde güç mücadelelerine şahitlik etmiştir. Orta Doğu I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeden çekilmesiyle birlikte büyük bir güç boşluğuna düşmüştür. Dönemin şartlarını göz önünde bulundurduğumuzda savaş öncesi yükselmeye başlayan güçlerin endüstrilerindeki artış enerji ihtiyacını doğurmuş ve Orta Doğu'da keşfedilen petrol rezervleri büyük güçlerin ilgisini cezbetmiştir. Henüz I. Dünya Savaşı sona ermeden yapılan Sykes-Picot (1916) Anlaşması ve Balfour Deklarasyonu (1917) gibi belgelere bağlı olarak, savaş sonrasında Orta Doğu bölgesini büyük güçler kendi aralarında özellikle de enerji kaynaklarına göre paylaşmışlardır. Ülke sınırları başat güçler tarafından net bir şekilde ayrılmış, böl parçala yönet planları uygulanarak birçok devlet meydana getirilmiştir. Bölgedeki birçok ülke yıllardır bağımsızlık mücadelesi vermiş ve hedeflerine ulaştıklarında dahi yönetim şekillerine, yöneticilerin mezheplerine, kurulan rejimlerin baskı temelli oluşuna ve benzeri birçok sebebe bağlı olarak daha temelden sarsıntılı yönetimlerin içinde gelişmeye çalışmışlardır. 1920'li yılların başından itibaren Fransa ile İngiltere, ilerleyen dönemlerde yoğunluklu olarak İngiltere, 1956'dan sonra ABD hükümeti, Soğuk Savaş döneminde Rusya'nın dahil olması ve 2000'li yıllarla birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'nin de eklenmesiyle, bölge sahip olduğu doğal kaynak zenginlikleriyle bağlantılı olarak hiçbir zaman kendi istikrarına bırakılmamıştır.

Orta Doğu ülkelerinin en temeldeki sorunu halkların eğitim seviyesinin düşüklüğü ve liderlerin bu durumdan faydalanması olmuştur. Halkların çoğunluğunun maddi durumu iyi olsa dahi eğitim, gelişim ve üretimden uzak olmaları sebebiyle sahip oldukları hakların ve özgürlüklerin farkında olamamış ve milliyetçi benlikleri gelişemeyerek topraklarına ve doğal kaynaklarına sahip çıkamamışlardır. Birçoğunun eğitim kurumları dahi gelişmemiş olan bölge devletleri iş gücünde, teknolojiye hatta bir devletin güvenlik ve koruma alanına giren askeri gücünde bile dışa bağımlı hale gelmişlerdir. Geçmişten günümüze kadar çatışmanın ve karmaşanın Orta Doğu'da sona ermemesi ve hala devam ediyor olması, karmaşadan faydalanan güçlerin lehine olmaktadır. Düzen ve istikrara tam anlamıyla kavuşamayan bölge, özellikle İsrail'in bölgeye yerleşmesiyle, II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan Soğuk Savaş dönemi ve 11 Eylül saldırıları sonrasında meydana gelen farklılaşma süreçleri ile tamamen bütünlüğünü kaybetmiş ve günümüze kadar parçalanarak gelmeye devam etmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte uluslararası toplum yeni bir dünya düzeni oluşturmak, uluslararası sistemin sorunlarını çözebilmek ve daha önce bulunan uluslararası örgütlerden daha gelişmiş bir kuruluşun oluşturulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu düzeyde BM Örgütü kurularak, dünyada bulunan bütün uluslara hitap edebilecek, ulusal veya uluslararası tüm sorunlarda başvurulabilecek bir kurum oluşturulmuştur. Bu örgüt aracılığıyla uluslararası hukukun geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanabilmesi, uluslararası arenada yer alan aktörler arasındaki çatışmaların veya anlaşmazlıkların sonlandırılması ve uluslararası diplomasinin kullanılmasıyla devletlerarası ilişkilerin ilerletilmesi, politik, ekonomik ve sosyal alanlarda yardımların gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır.

Filistin ve İsrail krizi, ortaya çıktığı ilk tarihten itibaren BM aracılığı ile günümüzdeki haline ulaşmıştır. İsrail devleti günümüze kadar sınırlarının genişletilmesini, son teknoloji silahların aktarılmasını, çatışmalarda toprak işgallerinin gerçekleştirilmesini ve mülteci konumuna düşürülen insanların bastırılmasını, ABD'nin sonsuz desteğini ve konu üzerinde BM'nin tüm kararlarına karşı ABD'nin veto kararlarını elde ederek uluslararası arenada, uluslararası hukuka aykırı tüm girişimlerini gerçekleştirebilmiştir. İsrail, Orta Doğu bölgesinde gelişen bu uyuşmazlıkta çoğunlukta Batı'nın desteğini alan taraf olmuştur. Filistin ve İsrail krizi, Soğuk Savaş içerisindeki dönemden geçerken ortaya çıkan kutuplaşmaya bağlı olarak İsrail'e Batı tarafından verilen destek daha belirgin bir

hale gelmiştir. Fakat 1950 yılında alınan “Barış için birlik” kararının kabulü ile veto yetkisi kullanımına yönelik alternatif bir düzenleme getirmiştir.

“Barış için Birlik (United For Peace) kararı BM Genel Kurulu’nun (UNGA) 377 A sayılı kararı, “Barış için Birleşme” kararı, Güvenlik Konseyi’nin beş daimi üyesi (P5) arasında oybirliği olmaması nedeniyle herhangi bir durumda harekete geçemediğini belirtir. Genel Kurul ,uluslararası güvenlik ve barışı korumak için gerekli konuyu derhal ele alacak ve uluslararası güvenlik ve barışı korumak veya yeniden tesis etmek için gerektiğinde silahlı kuvvet kullanımı da dâhil olmak üzere toplu önlemler için BM üyelerine uygun tavsiyelerde bulunabilecektir. 3 Kasım 1950’de, on dört günlük Meclis görüşmelerinden sonra, 2 çekimsiz oyla 5’e karşı 52 oyla kabul edildi. Karar, en az bir P5 üyesinin veto hakkını Güvenlik Konseyi’nin BM Şartı’nın öngördüğü işlevlerini yerine getirmesini engellemek için kullanması durumunda BM’ye alternatif bir eylem yolu sağlamak üzere tasarlandı. Güvenlik Konseyi’nin çıkmaza girmesi durumunda Genel Kurul’un derhal harekete geçmesini kolaylaştırmak için, karar, acil durum özel oturumunun (ESS) mekanizmasını oluşturdu” (Nations U. , 1950).

Bölgede bulunan Arap devletlerinin İsrail’e karşı bütün bir tavır sergileyememesi, İsrail yönetiminin ABD yönetimi tarafından sürekli destekleniyor olması ve BM’deki veto uygulamasına bağlı olarak alınan kararların uygulanamaması gibi sebeplere bağlı olarak Filistin’e yönelik düzen ve istikrar hiçbir zaman alınamamış ve bu gelişmeler çözümsüzlüğün başlangıçları olmuştur. Bugüne dek yaşanan gelişmeler BM sistemindeki işlevsizliği ve açığı ortaya koyarak, kurum içerisinde yeri geldiğinde haklıların değil güçlülerin kararlarının alındığı görülmesini sağlamıştır. BM kurulduğu günden bugüne kadar onunla birlikte süregelen Filistin-İsrail krizi yaklaşık 77 senedir çözümsüzlük içerisinde olup, işleyen uluslararası şartların İsrail lehine olması ile birlikte Filistin Devleti’nin resmi sınırları hiçbir zaman net bir şekilde belli olmamıştır.

BM’nin uluslararası hukuku ve düzeni sağlamasındaki eksiklikler, örgütün aktifliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Filistin ve İsrail krizine yönelik BM Güvenlik Konseyi’nin bugüne kadar aldığı kararlara bağlı olarak, İsrail’in işgal ettiği Doğu Kudüs ve Filistin topraklarından çekilmesi ve bu topraklarda gerçekleştirdiği uluslararası hukuk ihlali olan yerleşim merkezlerini kaldırması ve mülteci konumuna düşmüş olan Filistinli halkın topraklarına kavuşmalarının sağlanması gerekmektedir. Filistin Devleti’nin sınırlarının netleşmesi iki aktörün de geleceğini belirleyecek, önem teşkil eden bir uyumsuzluktur. Anlaşmazlık yaşayan taraflar arasındaki sınır sorunu, Filistin’in toprak bütünlüğünü ve Self-determinasyon hakkını engelleyen en önemli sorundur.

Üç semavi din adına da kutsal olan Kudüs’ü, 1967 yılında gerçekleşen “Altı Gün Savaşı” ile tamamen işgal eden İsrail, uluslararası hukuka ve BM kararlarına aykırı olmasına rağmen bölgenin tarihi yapısını, dini kimliğini ve kültürel olgusunu farklılaştırmaktan kaçınmamaktadır. “2001 yılında BM Genel Kurulu tarafından taslak

olarak kabul edilen Devletlerin Haksız Eylemlerinden Dolayı Uluslararası Sorumluluğu adlı belgenin 7. maddesinde devletin resmi organ ve kuruluşları ile devlet adına faaliyet yürüten kişi ve kurumların haksız eylemlerinden devletin sorumlu olacağı açıkça ifade edilmiştir” (Dalar, 2018, s. 54-55). İsrail günümüze kadar diğer savaşlarla elde ettiği bölgelerde, sonrasında su sorununu ve güvenlik gerekçesiyle duvar inşası sorununu ortaya çıkartarak Filistinlilerin günden güne tamamen tecrit edilmesine neden olmuştur. Zamanla Filistinli halkın temel insan haklarından dahi yoksun kalması sadece İsrail’in değil dünyada uluslararası hukuka ve eşitliğe inanan tüm devletlerin sorumluluğu altındadır. Konu üzerine özellikle başat güçlerin haksız devlet yanlısı değil haklı olan tarafa yönelik verecekleri destek, uluslararası arenada daha güçsüz konumda bulunan devletlerin başat güçlere olan inancını ortaya çıkartacaktır.

BM kurulduğu günden bu yana uyuşmazlığın çözümüne fayda sağlayabilmek için daima konu ile ilgilenmiş ve çözüm getirebilecek birçok komite kurulmasında önderlik etmiştir. Kurum içerisinde veya Güvenlik Konseyi yapısında devletlerin müdahale yetkileri bulunmamış olsaydı krizin örgütün krize yönelik çözümü günümüze kadar sağlanmış olabilirdi. Yine de devam eden bu krize yönelik çözüm aşamasında atılacak adımlardan ilki, uluslararası toplumda bulunan aktörlerin taraflara eşit ve uygun destekler sunmaları, onları çözüme itecek zorunluluklar kılmaları ile başlayabilir. Filistinli mülteciler sorunun hem Filistinli halk için hem de mültecilerin bulunduğu çevre ülkelerde ortadan kalkması ve çözümü için sınırları belli olan bir Filistin Devleti’nin kurulması elzemdir.

Self determinasyon hakkı taraflar için özellikle önemli bir başlık olmaktadır. “Uluslararası hukukta gözetilmesi istenen siyasal bir ilkedden 1960’lı yıllarda Birleşmiş Milletler bünyesinde yapılan çalışmalarla birlikte yükümlülük doğuran bir hakka doğru evrildiği gösterilecektir. Self determinasyonun bir hak olarak değerlendirilmeye başlanması ile birlikte iç ve dış self determinasyon ayrımları da yapılmaya başlanmıştır” (Koçak, 2018, s. 85). Büyüyük devam eden Filistin İsrail müzmin krizinin içinde halklar kendi kaderlerini tayin haklarından mahrum kalmaktadır. BM’in Filistin’e yönelik gecikmiş olan bu hakkı tam anlamıyla ve eksiksiz olarak tanıyarak, Filistin sınırlarının belirlenmesinin yolunu açmalıdır.

Son olarak, Filistin ve İsrail krizinde en başından günümüze kadar BM, bünyesinde bulunan organlarında ve önderlik ettiği kuruluşları ile farklı birçok açıdan çözüm üretebilmek için çaba gösteren aktörlerden biridir. 20. yüzyıl içerisinde iki tane dünya savaşı gerçekleşmiştir. I. Dünya Savaşı’nın başlangıcından II. Dünya Savaşı’nın sonuna

kadar bir uluslararası güç dengesi ortaya çıkmıştır. Uluslararası güç dengesinin de dışa vurumu BM örgütü ile gerçekleşmiştir. Bu durum 1618-1648 arası Otuz Yıl Savaşları'na ve akabinde kurulan Westphalian bir düzene benzemektedir. BM sadece merkezi New York'ta olan bir örgüt olmamıştır. BM'nin uzmanlık örgütleri gibi birçok farklı, uluslararası yan kuruluşlarla bağı olan bir sistemi mevcuttur. BM'nin içinde organları bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi de BM Güvenlik Konseyi'dir. Bu organ adeta bir dünya hükümeti gibi görev yapmaktadır. Güvenlik Konseyi'ndeki beş daimi üyeliğin ihdas edilmesi, II. Dünya Savaşı'nı kazanmaları sonucu sistemin bir dışa vurumu olarak gerçekleşmiştir. Daimi üyelerin sahip olduğu veto hakları vardır. Aslında bütün mesele dönüp dolaşıp bu veto hakkında düğümlenmektedir. BM'nin daha etkin bir yapıda bulunabilmesi için aldığı kararlarda eşit olmayan güç yapısına bakılmaksızın kararı uygulamaya koyabilmesi elzemdir. Müzmin bir kriz olarak devam eden Filistin ve İsrail sorununa yönelik BM özellikle üçüncü tarafların etkisinin azaldığı dönemler olan 1999'dan günümüze dek daha etkin ve başarılı girişimlerde bulunabilmiştir. Bu sonuçtan yola çıkarak BM'in bir müzmin kriz çözümünde döneme ve şartlara göre etkinliği değişebilmektedir. Uluslararası hukuk uygulanabildiği kadar geçerlidir. Filistin-İsrail krizine yönelik uluslararası hukuktaki tek eksik uygulanabilirliği olmaktadır.

Kaynakça

- Acer, Y. (2019). Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası. *SETA*, 11-12.
- Ak, T. (2016). Günümüzün Savaşlarında Çevre Konusuna İlişkin Bir Değerlendirme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 32, 17-26.
- Akın, G. (2006). Küresel Isınma, Nedenleri Ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46(2), 29-43.
- Akince, B. (2021). ULUSLARARASI HUKUKTA ÇÖZÜM MEKANİZMALARI VE ULUSLARARASI HUKUKTA UYGUNLUĞUN SAĞLANMASI MEKANİZMALARI: KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 101-103.
- Aksay, C. S., Ketenoğlu, O., & Kurt, L. (2005). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Fen Dergisi*, 1(25), 29-41.
- Alanyalıoğlu, G. (2016, Ağustos Salı). *Savaş & Barış*. Aralık 26 Aralık Perşembe, 2019 tarihinde SAVAŞIN BİLİMSEL ETÜDÜ / Uluslararası Krizler: <http://www.savasvebaris.com/uluslararasi-krizler/> adresinden alındı
- Aljazeera. (2015, Eylül 30). *Kronoloji: 1915'ten Günümüze Filistin*. Mayıs 13, 2021 tarihinde Aljazeera Turk: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-1915ten-gunumuze-filistin> adresinden alındı
- Almuni, M., Moorkens, I., Saarikivi, R. J., & Tomescu, M. (2020, 12). *Eionet Portalı*. 2020 tarihinde European Environment Agency: <https://www.eionet.europa.eu/etcs/etc-cme/products/etc-cme-reports/etc-cme-report-7-2020-renewable-energy-in-europe-2020-recent-growth-and-knock-on-effects/view> adresinden alındı
- AmerikanMakinesi. (2004, Nisan 19). *Türkiye, Rentisi'nin Öldürülmesine Sert Tepki Gösterdi*. Haziran 2, 2020 tarihinde Türkiye, Rentisi'nin Öldürülmesine Sert Tepki Gösterdi : <https://www.amerikaninsesi.com/a/a-17-a-2004-04-19-7-1-87962117/830519.html> adresinden alındı
- Amstutz, M. (2014). *Evanjelistler ve Amerikan Dış Politikası*. Oxford University Press OUP USA.
- AnadoluAjansı. (2017, Aralık 21). *BM'de Türkiye'ye Kudüs Övgüsü*. Mayıs 22, 2020 tarihinde Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bmde-turkiyeye-kudus-ovgusu/1011866> adresinden alındı
- Aral, B. (2013). *BİRLEŞMİŞ MİLLETLER VE ULUSLARARASI EŞİTSİZLİK*. İstanbul: SETA.
- Aras, İ. (2010). Filistin İsrail Arasındaki Temel Sorunlar ve Uluslararası Hukuk. *YÜKSEK LİSANS TEZİ. ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ*.
- Archer akt.Özkan, C. v. (2020). Uluslararası Askerî Örgütlerdeki Kültürel Farklılıkların Liderlik Üzerindeki Etkileri. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 6(13), 207-240.
- Arı, T. (1999). ABD-İsrail İlişkileri ve Orta Doğu Barış Süreci. *Avrasya Dosyası*, 234.
- Arı, T. (2010). *Liderler, Kanaat Önderleri ve Kamuoyunun Gözünden Yükselen Güç Türkiye-ABD İlişkileri ve Ortadoğu*. Bursa: MKM Yayıncılık.

- Arı, T. (2017). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu*. İstanbul: Dora Yayınları.
- Arı, T. (2018). *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (9 b.). Bursa: Aktüel.
- Arı, T. (2019). *Theories of International Relations II*. (T. ARI, & E. TOPRAK, Dü) Eskişehir: Anadolu University.
- Armaoğlu, F. (1991). *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi* (Cilt Cilt I 1914-1980). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Armaoğlu, F. (1994). *Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları (1948-1988)* (Cilt 3). Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Arquivo.pt. (2016, 05 21).
<https://arquivo.pt/wayback/20160521184740/http://www.nas.edu/history/igy/>
adresinden alınmıştır
- Avrupa Çevre Ajansı. (2015, 10 12). 2020 tarihinde Avrupa Çevre Ajansı:
<https://www.eea.europa.eu/tr/isaretler/isaretler-2015/makaleler/iklim-degisikligi-ve-denizler> adresinden alındı
- Aydın, M. (2020). MAVİ MARMARA SALDIRISI SONRASI SÜREÇTE TÜRKİYE'NİN KAMU DİPLOMASİSİ FAALİYETLERİ. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 15-29.
- Azarkan, E. (2003). ULUSLARARASI HUKUKTA İNSANLIĞA KARŞI SUÇLAR. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 276.
- Azarkan, E. (2016). Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 9(2), 1057-160.
- Balcı, A. (2010). İsrail Sorunu: Ortadoğu'nun Gordion Düğümü. K. İ. (Ed.) içinde, *Dünya Çatışmaları* (s. 99-163). Ankara: Nobel Yayınları.
- Başoğlu, M. (2014). *Küresel Isınma Ve Toprak Ananın Yıkımı*. İstanbul: Su Yayınevi.
- Baxter, B. (2005). *A Theory of Ecological Justice*. NY, USA: Routledge.
- Bayers, M. (2007). *Soykırımdan Son Kırırma Savaş Hukuku*. (H. D. Bilgin, Çev.) İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Bayraç, H. N. (2010). Enerji Kullanımının Küresel Isınmaya Etkisi Ve Önleyici Politikalar. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 229 - 259.
- BBCNews. (2018). *1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu*. 06 18, 2022 tarihinde 1799'dan günümüze Filistin tarihi ve Orta Doğu sorunu:
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44128837> adresinden alındı
- BBCTurk. (2010, Aralık 3). *İsrail'deki Dev Orman Yangınına Türkiye'den Yardım*. Mayıs 18, 2020 tarihinde BBCTurk: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/12/101203_israel_fire adresinden alındı
- BBCTurk. (2010, Ocak 13). *Türkiye İsrail Arasındaki Koltuk Krizi*. Mayıs 15, 2020 tarihinde BBCTurk: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/01/100112_turkey_israel adresinden alındı
- BBCTurk. (2016, Aralık 24). *BMGK; İsrail Yerleşimlere Son Vermeli*. Mayıs 21, 2020 tarihinde BBCTurk: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38422904> adresinden alındı

- BBCTurk. (2016, Haziran 27). *Türkiye İsrail Anlaşma*. Mayıs 21, 2020 tarihinde BBCTurk: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160626_turkiye_israil_anlasma adresinden alındı
- BBCTurkish. (2007, Ocak 16). *Türkiye-İsrail Görüştü Türkiye Arabulucu*. Mayıs 16, 2020 tarihinde BBCTurkish: http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2007/01/070116_syria_israel_tr.shtml BBCTurkish.com adresinden alındı
- Ben-Haim, R. (2003). *İsrail Hakkında Gerçekler*. Mayıs 06, 2021 tarihinde İsrail Enformasyon Merkezi: https://mfa.gov.il/MFA_Graphics/MFA%20Gallery/Documents%20languages/Turkish/ISR%20AIL%20HAKKINDA%20GERCEKLER.pdf adresinden alındı
- Benvenisti & Gans & Hanafi, E. &. (2007). *Israel and The Palestinian Refugees*. Almanya: Springer.
- Birleşmiş Milletler Antlaşması*. (tarih yok). Birleşmiş Milletler Antlaşması: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf adresinden alınmıştır
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları. (1989). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. Aralık 22, 2020 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/45125/birlestirilmis-4-ve-5-periyodik-rapor-17-094-kelime-2.pdf> adresinden alındı
- BM Genel Sekreterliği. (1948). *SOYKIRIM SUÇUNUN ÖNLENMESİNE VE CEZALANDIRILMASINA DAİR SÖZLEŞME*. Aralık 22, 2020 tarihinde SOYKIRIM SUÇUNUN ÖNLENMESİNE VE CEZALANDIRILMASINA DAİR SÖZLEŞME: <https://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/32702-Soykirim-Sucunun-Onlenmesine-Ve-Cezalandirilmasina-Dair-Sozlesme.pdf> adresinden alındı
- BMİDÇS. (2002). Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.
- Booth, S. (1993). Competition and Change in Modern Enterprises. S. BOOTH içinde, *Crisis Management Strategy* (C. Yalçın, Çev., s. 96). London: Routledge Publishing.
- Bothe, M. (1982). War And Environment. *Encyclopedia Of Public International Law* (Cilt 4, s. 290 - 293). içinde Amsterdam - New York - Oxford: North-Holland Publishing Company.
- Bozkurt, C. (2012). Filistin Sorunu Ve İlk Arap-Yahudi Çatışmalarının Türk Basınındaki Yankıları (1929-1939). *The Journal of Academic Social Science Studies*, 265-295.
- Bozoğlu, B. (2019). *21. Yüzyılda İklim Krizi, Paris Anlaşması ve İklim Değişikliğine Uyum* (1 b.). Ankara: Dorlion Yayınları.
- Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye. (2015). *A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*. Ankara: Bölgesel Çevre Merkezi - REC Türkiye.
- Brauch, H. G. (2008, Yaz). Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 51.
- Brecher, M. (1980). Decision in Crisis Israel, 1967 and 1973. *University Of California Press*, 1-2.
- Bremer akt. Akgül, S. a. (2016). Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini. *Güvenlik Stratejileri Dergisi JF(23)*, 9.

- Bush Outlines Middle East Peace Plan.* (2002, Haziran 24). Mayıs 22, 2021 tarihinde CNN: <http://edition.cnn.com/2002/ALLPOLITICS/06/24/bush.mideast.speech/index.html> adresinden alındı
- Buttel, F. (1996). Environmental and Resource Sociology: Theoretical issues and Opportunities for Synthesis. *In Rural Sociology*, 61(1), 56-75.
- Buzan, B. (1991). New Patterns of Global Security in the twenty First Century. *International Affairs*, 67(3), 431-451.
- Bülteni, D. (2018). Kimyasal silahların tarihçesi.
- Can akt. Sezgin, H. F. (2015). Kriz Yönetimi. *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 189-90.
- Canan-Sokullu, E. (2019, Ekim). Savaş Türleri. (M. Aydın, Dü.) *Güvenlik Yazıları Serisi, No.22*, s. 1-12.
- Catton, W. R., & Dunlap, R. E. (1978). Environmental Sociology: A New Paradigm. *The American Sociologist*, 13(1), 41-49.
- Cavendish, M. (2007). *World and Its Peoples*. Cengage Learning, Inc.
- Cevdet Küçük. (2010). *SYKES-PICOT Anlaşması*. Nisan 8, 2021 tarihinde TDV İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sykes-picot-anlasmasi> adresinden alındı
- Cleveland, W. (2004). *Modern Orta Doğu Tarihi*. İstanbul: agorakitaplığı.
- CNN. (2008, Mayıs 21). *Türkiye'nin Arabuluculuğu Resmen Açıklandı*. Mayıs 17, 2020 tarihinde CNN: <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/05/21/turkiyenin.arabuluculugu.resmen.aciklandi/461537.0/index.html> adresinden alındı
- Cumhuriyet. (2020, Mayıs 12). *İsrail Resmi Twitter Hesabında İlginç Türkiye Paylaşımı*. Haziran 3, 2020 tarihinde Cumhuriyet: <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/israil-resmi-twitter-hesabindan-iliginc-turkiye-paylasimi-1738485> adresinden alındı
- Çalık, T. (2016). Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri Kapsamında İnsan Haklarının Korunması. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24(1), 83-85.
- Çalışır, H. (2020). Filistin Çıkmazında Çözüm Arayışları: Almanya-Türkiye. *Ortadoğu Etütleri*, 51.
- Çalışkan, S. (2003). Filistin – İsrail Su Kaynakları ve Bölgesel Su Kaynaklarının Ortadoğu Sorununa Etkisi. M. İ. Turhan içinde, *Filistin Çıkmazdan Çözüme* (s. 364-365). İstanbul: Küre Yayınları.
- Çelik, S., Bacanlı, H., & Görgeç, H. (2008, 11). Küresel İklim Değişikliği Ve ve İnsan Sağlığına Etkileri. Meteoroloji Genel Müdürlüğü.
- Çiçek, C. (2015, Aralık 3). *İsrail Dış Politikasında Türkiye'nin Önemi*. Mayıs 8, 2020 tarihinde ORSAM: <https://www.orsam.org.tr/tr/israil-dis-politikasi-nda-turkiye-nin-onemi/> adresinden alındı
- Çoban, A. (2012, 07). Ekolojik Tartışmalar Bakımından Marx'ın Düşüncesinin Değeri. *Kurtuluş*(2), 93-104.
- Dalar, M. (2018). Myanmar'ın Rohingya Müslümanları Politikası: Tarihsel ve Hukuksal Bir Analiz. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33-64.

- Davutoğlu, A. (2008). *Stratejik Derinlik ve Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Davutoğlu, A. (2009). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2), 37 - 54.
- DEMİR, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 1(2), 37 - 54.
- Demir, İ. (2006). Kyoto Protokolü Amaçlarına Ulaşabilme Yolunda Dünya Enerji Kullanımında Meydana Gelebilecek Değişiklikler. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 241 - 251.
- Demircan, N. (2020). Yahudi Devletinin İnşası ve Arap-İsrail Çatışmasının Başlangıcı. *Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 222-223.
- Denchak, M. (2021, 02 19). nrdc.org: <https://www.nrdc.org/stories/paris-climate-agreement-everything-you-need-know#sec-important> adresinden alınmıştır
- Denk, E. (2014). *Birleşmiş Milletler illüzyonu*. 2022 tarihinde Al Jazeera Türk: <http://www.erdemdenk.com/bmilluzyonu.htm> adresinden alındı
- Denk, E. (2014). Birleşmiş Milletler. A. B. Şaban Kardaş içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş: Tarih, Teori, Kavram ve Konular* (s. 752). İstanbul: Küre Yayınları.
- DESMOG. (2020). 2020 tarihinde <https://www.desmogblog.com/global-climate-coalition> adresinden alındı
- DeSombre, E. R. (2002). *The Global Environment and World Politics*. London: Continuum.
- Deval, B., & Sessions, G. (1985). *Deep Ecology: Living As If Nature Mattered*. Salt Lake City, UT: Gibbs Smith.
- Dilek, M. S. (2018). Trump Yönetiminin Kudüs Kararına Analitik Bakış. *International Journal of Social Inquiry*, 11(1), 97-137.
- Diriöz, A. O. (2012). Mübarek Öncesi Mısır: Jeopolitik Konum, İç ve Dış Politika. *Ortadoğu Analizi*, 86.
- Doğru, B., & Alıca, S. S. (2019). İklim Mücadelesinde Ekonomik, Sosyal Ve Ekolojik Adalet. *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 16(16)*. Ankara: Weglobal.
- Doğu Akdeniz 2018 Haber Arşivi: Doğalgaz Rezervleri ve Tatbikatlar*. (2018, Aralık 27). Haziran 1, 2020 tarihinde Stratejikortak: <https://www.stratejikortak.com/2018/12/dogu-akdeniz-haber-arsivi2018.html> adresinden alındı
- Dosbolow, A. (2014, Ocak 1). Arap-İsrail sorununda Rusya Federasyonu'nun Rolü. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 1(2), 1-8.
- Döner, A. (1997). Tarihsel Süreç İçinde İsrail Devlet Modelinin Ortaya Çıkışı. *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13-28.
- Dunlap, R. E. (2016). *The Birth, Disciplinary Context, And Early Development Of Environmental Sociology*. Annapolis.

- Dunlap, R. E., & Catton, W. R. (1979, 04). Environmental Sociology. *Annual Review of Sociology*, 243-273.
- Duran, M. A. (2020). Politik Siyonizm Ekseninde Yahudi Devleti Fikri. *Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi*, 135-158.
- Eckersley, R. (1992). *Environmentalism and Political Theory: Toward an Econcentric Approach*. Albany, NJ: Sunny Press.
- Eckersley, R. (2007). Green Theory. *Intrnational Relations Theories. Oxford University Press*, 247-265.
- Elpen, L. (2002). *Akademi Dergisi*. Mayıs 7, 2021 tarihinde Eşkiyalıktan orduya - Filistin topraklarında yahudi terör hareketleri:
<http://www.akademidergisi.com/2013/04/eskiyalktan-orduya-filistin.html?m=1>
adresinden alındı
- ENMOD. (1977). Convention On The Prohibition Of Military Or Any Other Hostile Use Of Environmental Modification Technique. New York: United Nations .
- EPA. (erişim yılı 2020). *Birleşik Devletler Çevre Koruma Ajansı (EPA)*. 2020 tarihinde <https://www.epa.gov/climate-indicators> adresinden alındı
- Erakat. (2003). Road Map to Where? *Perceptions Journal of International Affairs*, 31-42.
- Erdal, S. (2005). ULUSLARARASI HUKUKTA TANIMA KURUMU ve KUZEY. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 157-196.
- Erk, N. (2017). İklim Değişikliği ve Tarımsal Üretim Üzerine Etkileri. H. Atik (Dü.) içinde, *Küresel Isınma, iklim Değişikliği Ve Sosyo-Ekonomik Etkileri* (s. 124-148). Ankara: Nobel.
- Erkiner, H. H. (2017). Bir Uluslararası Örgütün Uluslararası Hukuka Aykırı Bir Davranışından Ötürü Bir Üye Devletin Uluslararası Sorumluluğu. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 61-86.
- Erkmen, S. (2009). Filistin’de İktidar Mücadelesi: HAMAS El-Fetih İlişkileri. *Ortadoğu Analiz*, 14-21.
- Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisi’Nin Kuramları Ve Kavramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 159-174.
- Euronews. (2015, 10 08). *Euronews*. 2020 tarihinde euronews.com:
<https://tr.euronews.com/2015/10/08/kuresel-isinma-rengarenk-mercanlar-beyazlasma-olme-riskiyle-karsi-karsiya> adresinden alındı
- EuroNews. (2020, Mayıs 11). *Doğu Akdenizde Sondaj Faliyetleri*. Haziran 1, 2020 tarihinde EuroNews: <https://tr.euronews.com/2019/07/19/dogu-akdeniz-sondaj-faliyetleri-bilmeniz-gereken-her-sey-dogal-krizi-turkiye-kibris-ab> adresinden alındı
- European Environment Agency. (2020, 11 23). *European Environment Agency*. 2020 tarihinde <https://www.eea.europa.eu/tr/themes/climate/intro> adresinden alındı
- Evenden, M. (2017). Aluminum’s Permanent Revolution. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 197 - 216). United States of America: Oregon State University Press.

- Fraihat, İ. (2014, Temmuz 14). *Brookings*. Aralık 18, 2020 tarihinde Filistin'in Kendini Savunma Hakkı: <https://www.brookings.edu/opinions/palestines-right-to-defend-itself/> adresinden alındı
- Glasstone, S., & Dola, P. J. (Dü). (1977). *The Effects of Nuclear Weapons*. United States Department of Defense and the United States Department of Energy.
- Gray, J., Whyte, I., & Curry, P. (2018). Ecocentrism: What it means and what it implies. *The Ecological Citizen*, 1(2), 130-131.
- Guretzky, J., Anderson, A., & Fehmi, J. (2006). Grazing and Military Vehicle Effects on Grassland Soils and Vegetation. *Great Plains Research: A Journal of Natural and Social Sciences*, 16(1), 51-61.
- Güdül, S. (2011). Bir Başarısız Devlet Örneği Olarak Lübnan. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 777-787). Ankara: ICANAS.
- Gülçür, A. (2019). Küreselleşmenin Hukuki Boyutları ve Birleşmiş Milletler İhtisas Kuruluşları ile Uluslararası Adalet Divanı'nın Devletlerin Egemenliği Üzerindeki Etkisi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 828.
- Gündüz & Arıkan, U. &. (2019). Uluslararası İletişim Ve Ötekilikler Bağlamında Tarihsel, Düşünsel ve Pratik Unsurlarıyla Türkiye-İsrail İlişkileri Ve Krizleri. *Aksaray İletişim Dergisi*, 9(18), 19-50.
- Gündüz, A. (1994). *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Gürel, O. (tarih yok). Kimyasal, Nükleer, Biyolojik Savaş Ve Hekimlik. *Bilim ve Sanat Dergisi*.
- Haber Türk. (2017, 12 11). *Herkesin konuştuğu Fevzi El-Cunidi'nin akıbeti belli oldu!* Aralık 22, 2020 tarihinde Haberturk: <https://www.haberturk.com/herkesin-konustugu-fevzi-el-cunidi-nin-akibeti-belli-oldu-1749555> adresinden alındı
- HaberTürk. (2013, Mayıs 3). *İsrail Tarihinde İlk Kez Bir Milletten ve Bir Ülkeden Özür Diledi*. Mayıs 20, 2020 tarihinde HaberTurk: <https://www.haberturk.com/dunya/haber/841223-israil-tarihinde-ilk-kez-bir-milletten-ve-ulkeden-ozur-diledi> adresinden alındı
- Habervakit. (2018, Aralık 9). *İsrail'i tanıyan ilk devlet!* Aralık 28, 2019 tarihinde Habervakit: <https://www.habervakti.com/dosya/israil-i-taniyan-ilk-devlet-h59878.html> adresinden alındı
- Hasanov, E. (2014). Mavi Marmara Sonrası Türkiye-İsrail İlişkileri. *ORSAM Perspektif Serileri*, 1.
- Hasgüler ve Uludağ, M. v. (2005). *Uluslararası Örgütler Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı*. İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Hasgüler, M. (2004). *Devletlerarası ve Hükümetler-Dışı Uluslararası Örgütler*. Ankara: Nobel.
- Higgs, R. (2007, 07 24). 2021 tarihinde independent: <https://www.independent.org/news/article.asp?id=2003> adresinden alındı
- Hobbes, T. (2019). *LEVIATHAN*. (S. LİM, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hobsbawm, E. J. (2017). *Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı*. (Y. Alogan, Çev.) Ankara: Everest Yayınları.

- Holokost Ansiklopedisi*. (tarih yok). Nisan 25, 2021 tarihinde Holokost Ansiklopedisi:
<http://www.ushmm.org/tr/holocaust-encyclopedia> adresinden alındı
- Hupy, J. P. (2008). The environmental footprint of war. *Environment And History*, 14(3), 405-421.
- Hupy, J. P., aktaran, L. M., Stemberger, H. L., Zolderdo, A. J., Struthers, D. P., & Cooke, S. J. (2015, 09 17). The effects of modern war and military activities on biodiversity and the environment. *Çevresel İncelemeler*, 23(4), 1-101.
- Hürriyet. (2009, Ocak 29). *Benim İçin Davos Bitti*. Mayıs 14, 2020 tarihinde Hürriyet:
<http://www.hurriyet.com.tr/benim-icin-davos-bitti-10886978> adresinden alındı
- ICRC. (2010). Protocols Additional To The Geneva Conventions Of 12 August 1949. Geneva: International Committee of the Red Cross.
- lea. (2020). *World Energy Balances: Overview*. International energy agency.
- IPCC. (1988). *IPCC*. 09 15, 2020 tarihinde <https://www.ipcc.ch/about/> adresinden alındı
- IPCC. (1992). *Climate Change: The IPCC 1990 and 1992 Assessments*. 1. IPCC.
- IUCN. (2020). *Tehdit Altındaki Türlerin IUCN Kırmızı Listesi. Sürüm 2020-3*. International Union for Conservation of Nature.
- İklimBu. (erişim yılı 2020). *İklimBU*. 2020 tarihinde <http://climatechange.boun.edu.tr/>:
<http://climatechange.boun.edu.tr/iklim-degisikligi-ve-insan-sagligi/> adresinden alındı
- İnsamer Filistin*. (2020). Mart 23, 2021 tarihinde İnsamer: https://insamer.com/tr/filistin_506.htm adresinden alındı
- Josephson, P. (2017). The Costs of the War for the Soviet Union. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 75 - 96). United States of America: Oregon State University Press.
- Kaçmaz, F. K., & Özyaydin, M. M. (2019, 07). Sosyal Politika Disiplini Bağlamında Küresel İklim Değişikliği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 10(2), 96-128.
- Kadioğlu, M. (2007). İklim Değişiklikleri Ve Etkileri: Meteorolojik Afetler. *TMMOB Afet Sempozyumu* (s. 47-55). Ankara: TMMOB.
- Kahvecioğlu, Ö., Kartal, G., Güven, A., & Timur, S. (2008). Metallerin Çevresel Etkileri -I.
- Karaman, M. L. (1991). *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, M. L. (1991). *Uluslararası İlişkiler Çıkmazında Filistin Sorunu*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Karaman, M. L. (1996). Filistin Kurtuluş Örgütü. T. D. Ansiklopedisi içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 13, s. 103-106). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Kasalak, K. (2016). İNGİLİZLERİN FİLİSTİN POLİTİKASI VE FİLİSTİN MANDASI. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 65-78.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto'Dan Paris'E Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.

- Kaya, M. (2019). Türkiye-İsrail İlişkileri ve Filistin. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 1043-1066.
- Kaya, T. (2012). Uluslararası hukuk bölünüyor mu? Uluslararası hukukun genişlemesi ve farklılaşmasından kaynaklanan zorluklar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 170.
- Kayhan, F. E., Kaymak, G., Tartar, Ş., Akbulut, C., Esmer, H. E., & Yön Ertuğ, N. D. (2015, 11 3). Küresel ısınmanın balıklar ve deniz ekosistemleri üzerine etkileri. *Erciyes Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 31(3), 128-134.
- Kayhan, M., Akgündüz, A. S., & Alan, İ. (2011, 12). 2020 tarihinde Meteoroloji Genel Müdürlüğü: <https://mgm.gov.tr/genel/firathavzasi.aspx?s=19> adresinden alındı
- Kemiksiz, N. N. (2018). ARAP-İSRAİL SORUNU ve BÖLGESEL YANSIMALARI. *JOURNAL OF AWARENESS*, 129.
- Keyali, M. (2014, 7 14). *Litani'den Gazze'ye İsrail'in savaşları*. 9 25, 2021 tarihinde aljazeera: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/litaniden-gazze-ye-israilin-savaslari> adresinden alındı
- Kırış, R., & Toprak, S. (2008). İklim Değişikliğinde Ormanların Rolü. *Tücaum V. Ulusal Coğrafya Sempozyumu 2008* (s. 379-384). Ankara: Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM).
- Kızıldere, C. (2016, Temmuz). DÜNYA EKONOMİK FORUMU: ELEŞTİREL BİR BAKIŞ VE 2016 DAVOS ZİRVESİ DEĞERLENDİRMESİ. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimleri Dergisi*, 13(3), 194.
- Kızıloğlu, S. (2012). İsrail Devleti'nin Kuruluşuna Kadar Geçen Süreçte Yahudiler ve Siyonizmin Gelişimi. *Kırıkkale Sosyal Bilimler Dergisi*, 35-64.
- Kiraz, E. D. (2019). İklim Değişikliğinin İnsan Sağlığına Etkileri. *İklim Değişikliği Eğitim Modülleri Serisi 14*. Ankara: Weglobal.
- Koçak, M. (2018). Self Determinasyon Hakkı ve Self Determinasyon Hakkı Teorileri. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 85-148.
- Konak, N. (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 271-283.
- Kozanoğlu, H. (2020). *50 Soruda Küresel İklim Değişikliği Ve İnsanlar* (1 b.). Ankara: Altınbaş Üniversitesi Yayınları.
- Köylü, M. (2019). İsrail'in Kudüs ve Filistin'e Yerleşim Faaliyetleri ve Filistin Halkının Geleceği. *İsrailiyat: İsrail ve Yahudi Çalışmaları Dergisi*, 84.
- Köylü, M. (2019). İsrail'in Kudüs ve Filistin'e Yerleşim Faaliyetleri ve Filistin Halkının Geleceği. *İsrailiyat*, 85-87.
- Köylü, M. (2019). Köylü, İsrail'in Kudüs ve Filistin'e Yerleşim Faaliyetleri ve Filistin Halkının Geleceği. *İsrailiyat*, 85-87.
- Kriz Yönetimi*. (tarih yok). Temmuz 2, 2022 tarihinde Kriz Yönetimi: http://www.krizyonetimi.com.tr/kriz_nedir.html adresinden alındı
- Kumbul, U. (2014). *Türkiye'nin İsrail Politikasında Değişim ve Devamlılık (2002-2011)*. Üniversite, Uluslararası İlişkiler. Ankara: Gazi Üniversitesi SBE.

- KUTLU, İ. (2018). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde Reform Tartışmaları. *Bilge Strateji*, 177-200.
- Kutsal, E. (2009). İsrail – Filistin İhtilafı Özelinde Politik Bir Araç Olarak Su. *Bilge Strateji*, 92-93.
- Kuttab, J. (1995). *The Legal Status of Jerusalem*. 1 18, 2022 tarihinde Palestine-Israel Journal: <https://pij.org/articles/650> adresinden alındı
- Kütükçü, M. (2004). Uluslararası Hukukta Self-determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 259-276.
- Kyoto Protokolü . (1998). Birleşmiş Milletler.
- Laakkonen, S. (2017). Polemosphere The War, Society, and the Environment. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 15-36). Oregon State University Press.
- Laakkonen, S., Tucker, R. P., & Vuorisalo, T. (2017). Hypotheses World War II and Its Shadows. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History Of The Second World War* (s. 315 - 331). Corvallis, United States of America: Oregon State University Press.
- Lanier-Graham, S., & aktaran, Swintek, P. (2006). The Environmental Effects of War. *Student Theses*, 71, 1-17.
- Lauterpacht and Oppenheim, L. a. (1952). *International Law*. Londra: Longman.
- LawTeacher. (2021, Eylül 22). *Declaratory and Constitutive Theories of State Recognition*. Mart 15, 2022 tarihinde LawTeacher: <https://www.lawteacher.net/free-law-essays/constitutional-law/declaratory-and-constitutive-theories-of-state.php> adresinden alındı
- Leopold, A., & alıntılama; Breen , S. D. (2021). Ecosentrism. J. F. Morin, & A. Orsini (Dü) içinde, *Essential Concepts of Global Environmental Governance* (2nd Edition b.). London: Routledge.
- Lesson ve Tschirgi, A. M. (1998). *Origins and Development of the Arab-Israeli Conflict*. Greenwood.
- Luckhurst, T. (2020, 02 13). 2021 tarihinde BBC News: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51472312> adresinden alındı
- MacLennan, C. (2017). Hawai'i Before and After Pearl Harbor. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 135-154). United States of America: Oregon State University Press.
- Macmillan, A. (2016, 03 11). *NRDC*. 2020 tarihinde <https://www.nrdc.org/stories/global-warming-101#effects> adresinden alındı
- Martins, I., Costa, V., Porteiro, F. M., & Santos, R. S. (2006). Temporal and Spatial Changes in Mercury Concentrations in the North Atlantic as Indicated by Museum Specimens of Glacier Lanternfish *Benthosema glaciale* (Pisces: Myctophidae). *Environmental Toxicology*, 528-532.
- Maslin, M. (2011). *Küresel Isınma*. (S. Gül, Çev.) Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.

- Massa, I., & Bolotova, A. (2017). Opening the Circumpolar Arctic World. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 275-293). Oregon State University Press.
- Mawdsley, E. (2017). World War II A Global Perspective. S. Laakkonen, R. P. Tucker, & T. Vuorisalo (Dü) içinde, *The Long Shadows - A Global Environmental History of the Second World War* (s. 37 - 52). United States of America: Oregon State University Press.
- Meray, L. (1968). *Devletler Hukukuna Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Merkezi İstihbarat Teşkilatı. (tarih yok). Nisan 5, 2021 tarihinde Merkezi İstihbarat Teşkilatı: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/israel/#people-and-society> adresinden alındı
- Mideastweb. (2000, Temmuz). *The Israeli Camp David II Proposals for Final Settlement*. Mayıs 20, 2021 tarihinde Mideastweb: <http://www.mideastweb.org/campdavid2.htm> adresinden alındı
- MilliGazete. (2020, Mayıs 27). *Uçtu Uçtu İsrail'e Yardım Uçtu*. Haziran 3, 2020 tarihinde MilliGazete: <https://www.milligazete.com.tr/haber/4725333/uctu-uctu-israile-yardim-uctu> adresinden alındı
- Milliyet. (2003, Eylül 20). *Arafat BM'ye Teşekkür Etti*. Mayıs 26, 2020 tarihinde Milliyet: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/arafat-bmye-tesekkur-etti-5152529> adresinden alındı
- Mission, P. (2006, Kasım 17). *Permanent Mission*. Aralık 23, 2019 tarihinde Permanent Mission: <http://www.un.int/turkey/30nov2005.pdf> adresinden alındı
- Murthy & Lakshminarayana, R. S. (2018, Ağustos 1). *Savaşın ruh sağlığına etkileri: Araştırmalar üzerine kısa bir inceleme*. Düşünbil internet sayfası.
- Mutlu, M., & Zenginoğlu, S. (2019, 02). Yeşil Teori Perspektifinden Avrupa Birliği Çevre Politikası. *Asos Journal - The Journal of Academic Social Science*(88), 459-469.
- Nadav, S. (1978). *Israel: Embattled Ally*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Naess, A. (1973). The Shallow and the Deep, Long Range Ecology Movement: A Summary. *Inquiry*, 16, 95-100.
- Najor, P. (2002, 01 25). *heatisonline*. 2020 tarihinde <http://www.heatisonline.org/contentserver/objecthandlers/index.cfm?id=3872&method=full> adresinden alındı
- NASA / GISS. (2020). NASA: <https://climate.nasa.gov/vital-signs/global-temperature/> adresinden alınmıştır
- NASA Climate Kids. (Erişim yılı 2020). *NASA Climate Kids*. 2020 tarihinde <https://climatekids.nasa.gov/tree-rings/> adresinden alındı
- Nations, U. (1950). *United Nations*. 2022 tarihinde United Nations: [https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A\(v\).pdf](https://www.un.org/en/sc/repertoire/otherdocs/GAres377A(v).pdf) adresinden alındı
- Nations, U. (2003, 10 21). *Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian*. 2 20, 2022 tarihinde Illegal Israeli actions in Occupied East

- Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian: <https://www.un.org/UN50/dec.htm> adresinden alındı
- Nations, U. (2015). Paris Agreement.
- Nations, U. (2021). *Birleşmiş Milletler Antlaşması*. Haziran 2022 tarihinde Birleşmiş Milletler Antlaşması: <https://hukukbook.com/birlesmis-milletler-antlasmasi/> adresinden alındı
- NSIDC. (Erişim yılı, 2021). *National Snow and Ice Data Center*. 2021 tarihinde <https://nsidc.org/> adresinden alındı
- O'connell, M. E. (2002). Evindance of Terror. *Journal of Conflict and Security Law*, 34.
- OĞAN, M. (1997). Türkiye İsrail İlişkilerinin Dünü Bugünü Yarını. *Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları*, 8.
- Oliver, F. W. (1945, 08). Dust-Storms in Egypt and Their Relation to the War Period, as Noted in Maryut, 1939-45. *The Geographical Journal*, 26(1/2), 26-49.
- Oran, B. (2013). *Türk Dış Politikası III* (Cilt 3). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Oran, F. Ç. (2017). *Amerikan Kimliği ve Dış Politikasında Evanjelizmin İzleri: Sosyal-İnşacı Perspektiften ABD-İsrail İlişkileri*. Çanakkale: İNSAN VE TOPLUM BİLİMLERİ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ.
- Ortiz-Roque, C., & Lo'pez-Rivera, Y. (2004). Mercury Contamination İn Reproductive Age Women İn A Caribbean Island: Vieques. *Journal Epidemiol Community Health*, 58, 756-757.
- Örücü, S. (2018, Kasım). Yahudi Diasporası'nın Filistin'e Göçü Ve İsrail Devleti'nin Kuruluşu. *Vakanüvis - Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*(3), 202-233.
- Özcan, G. (2005). Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm; Güvenliğini Ötesi. *TESEV Yayınları*, 102.
- Özdemir, M. (tarih yok). *ÇATIŞMA YÖNETİMİ*. Temmuz 2, 2022 tarihinde ÇATIŞMA YÖNETİMİ: <https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/06/10037kisisel-gelisim-egitimipdf.pdf> adresinden alındı
- Özel, M., & Kılıç, S. (2006, 03). Küresel Bir Sorun Olarak İklim Değişikliği ve İklim Politikaları. *I.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 137-169.
- Özerkmen, N. (2002). İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42(1-2), 167-185.
- Özsoy, C. E. (2018). Küreselleşme Sürecinde Dış Ticarete Kültür Farklılıklarının Yönetimi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 39.
- Öztopal & Yiğittepe, M. &. (2020). TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ REKABETİ. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 265-266.
- Öztürk, M., & Öztürk, A. (2019). Bmidçs'Den Paris Anlaşması'Na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 527-541.
- Paganx.Org. (Erişim Tarihi: 2020). *paganx.org*. 05 06, 2020 tarihinde <https://www.paganx.org/mermilerin-yapisi> adresinden alındı

- Paterson, M. (2013). Yeşil Siyaset. S. Burchill, A. Linklater, R. Devetak, J. Donnelly, T. Nardin, M. Paterson, et al. içinde, *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (M. Ağcan, & A. Aslan, Çev., s. 347-377). İstanbul, Esenyurt: Küre Yayınları.
- Pazarci, H. (2004). *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Pazarci, H. (1992). Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), 103 - 114.
- Pehlivan, H. (erişim yılı 2020). Mırankovitch Döngüleri. *Mırankovitch Döngüleri*, 89-95. Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, Deniz ve Çevre Araştırmaları Dairesi.
- Perry, M. (erişim yılı 2022). historynet: <https://www.historynet.com/louisiana-maneuvers-1940-41.htm> adresinden alınmıştır
- Plümer, N. (2007). *Modern Filistin Tarihi (Tek Ülke, İki Halk)*. Ankara: Phoenix.
- Pressman, J. (2003). The Second Intifada: Background and Causes of the Israeli-Palestinian Conflict. *The Journal of Conflict Studies*, 115.
- Prose, D. V., & Wilshire, H. G. (2000). *The Lasting Effects Of Tank Maneuvers On Desert Soils And Intershrub Flora*. Washington (DC): US Geological Survey.
- Protopsaltis, C. (2012). Air Pollution Caused By War Activity. *WIT Transactions on Ecology and The Environment*, 157, 93-98.
- Resolution 1405. (2002, Nisan 19). Mayıs 22, 2021 tarihinde United Nations Security Council: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/9D8245AD174F11D785256BA3004C8663> adresinden alındı
- Rodman, J. (1980). Paradigm Change in Political Science An Ecological Perspective. *The American Behavioral Scientist*, 24(1), 49-78.
- Rowe, L. (2021). *Industry, War and Stalin's Battle for Resources - The Arctic and the Environment*. London, Britain: I.B. TAURIS.
- Sabah. (2014, 12 18). *Filistin Tasarısı BM'ye Sunuldu*. 27, 2022 tarihinde Filistin Tasarısı BM'ye Sunuldu: <https://www.sabah.com.tr/dunya/filistin-tasarisi-bmye-sunuldu-2895512> adresinden alındı
- Sağlam, N. E., Düzgüneş, E., & Balık, İ. (2008). Küresel Isınma ve İklim Değişikliği. *Ege Üniversitesi Su Ürünleri Dergisi*, 25(1), 89-94.
- Sander, O. (1996). *Siyasi Tarih 1918-1994*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Sander, O. (2000). *Siyasi Tarih-2.Cilt (1918-1994)*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Sandoz, Y. (1981). A New Step Forward In International Law: Prohibitions Or Restrictions On The Use Of Certain Conventional Weapons. M. Testuz (Dü.) içinde, *International Review Of The Red Cross* (s. 3-18). Geneva: International Committee Of The Red Cross.
- Sarıarslan, F. (2019). Filistin Sorunu ve Türkiye: Bir Denge Siyaseti. *Filistin Araştırmaları Dergisi*, 1-32.
- Sarısoy, D. (2004, Mayıs 25). *NTV Arşiv*. Haziran 2, 2020 tarihinde İsrail-Filistin Çatışması Küresel Bir Sorundur: <http://arsiv.ntv.com.tr/news/271326.asp> adresinden alındı

- Schwartz, J. D. (2014, 03 04). 2020 tarihinde YaleEnvironment360:
https://e360.yale.edu/features/soil_as_carbon_storehouse_new_weapon_in_climate_fight adresinden alındı
- Sencer, M. (2016). *İnsan Hakları ve Savaş*. 1 28, 2022 tarihinde İnsan Hakları ve Savaş:
<https://silo.tips/download/muzaffer-sencer-nsan-haklari-ve-sa-v-a-ciddi-bir-tehdittir-tarih-boyunca-savalar#> adresinden alındı
- Seven, T., Can, B., Darende, B. N., & Ocak, S. (2018). Hava ve Toprakta Ağır Metal Kirliliği. *Ulusal Çevre Bilimleri Araştırma Dergisi*, 1(2), 91-103.
- Sezer, İ. Ç. (2020, 07). Dünya Isındıkça Tropikal Siklonlar Şiddetleniyor. *Bilim ve Teknik*(632), 6-7.
- Sezer, İ. Ç. (2020, 07). Yerküremiz Isınırken Bireysel İnişiyatiflerin Gücü. *Bilim ve Teknik*(632), 14-20.
- Shacknove, A. (1985). Who Is a Refugee? *The University of Chicago Press Stable*, 274-284.
- Shugerman, E. (2018, Mayıs 14). *Turkish President accuses Israel of 'genocide' after Palestinian deaths on Gaza border*. Aralık 21, 2020 tarihinde Independent:
<https://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/turkey-recalls-ambassadors-erdogan-israel-gaza-protests-genocide-us-embassy-jerusalem-border-fence-a8351746.html> adresinden alındı
- Sidel, V. W., Levy, B. S., & Slutzman, J. E. (2009). Prevention of War and Its Environmental Consequences. *The Handbook of Environmental Chemistry* (Cilt Anthropogenic Compounds Part U, s. 21-39). içinde Berlin, Germany: Springer.
- Simmons, A. B. (2002). International Organizations and Institutions. W. S. Carlsnaes içinde, *Handbook of International Relations* (s. 192). London: Sage Publications.
- Siracusa, J. M. (2008). *Nuclear Weapons - A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press.
- Solomon, S., Qin, D., Manning, M., Marquis, M., Averyt, K., Tignor, M., et al. (2007). *Climate Change 2007 The Physical Science Basis*. IPCC.
- Sommerville, D. (2018). *Resimli Harp Tarihi - İkinci Dünya Savaşı* (2. b.). (A. Önsan, Çev.) London - İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Söker, Ç., & Özlük, E. (2018, 04). Uluslararası İlişkilerde Çevreyi Merkeze Taşımak: Temel Yaklaşımlar Ve Tartışmalar. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 13(1), 227-262.
- Sönmez, G. (2016). 26. BÖLGEDE YENİ DÖNEMİN HABERCİSİ: TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE UZLAŞMA ORSAM BÖLGESEL GELİŞMELER DEĞERLENDİRMESİ . *ORSAM*, 1-11.
- Sönmez, M. E. (2012). Barajların Mekân Üzerindeki Olumsuz Etkileri ve Türkiye'den Örnekler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 213-231.
- Spring, K. A. (2017). womenshistory.org:
<https://www.womenshistory.org/resources/general/working-defense-industry> adresinden alınmıştır

- Sputnik. (2020, 05 07). 2021 tarihinde sputniknews:
<https://tr.sputniknews.com/20200506/efsanevi-sovyet-tanklari-1041981330.html>
adresinden alındı
- Sterian, M. G. (2013). *The Role of International Organizations In The Global Economic Governance - An Assessment*. 1 18, 2022 tarihinde Romian Economic and Business Review:
<http://www.rebe.rau.ro/REBE-WI13S.pdf#page=308> adresinden alındı
- Stocker, T. F., Qin, D., Plattner, G.-K., Tignor, M. M., Allen, S. K., Boschung, J., et al. (2013). *Climate Change 2013 The Physical Science Basis*. IPCC, Summary for Policymakers. Cambridge University Press.
- Süer, S. S. (2010). Uluslararası Adalet Divanının İşgal Altındaki Filistin Topraklarında Duvar İnşasının Hukuki Sonuçları Konusundaki Danışma Görüşü. *Yasama Dergisi*, 25-58.
- Sütlaş, M. (2002, 12 31). 05 12, 2020 tarihinde Bianet: <https://m.bianet.org/bianet/cevre/15650-savasin-cevresel-etkileri-ya-da-kiyamet> adresinden alındı
- Swintek, P. (2006). The Environmental Effects of War. *Student Theses* , 71, 1-17.
- Szasz, P. C., & aktaran, Pazarcı, H. (1992). Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(1), 103 - 114.
- Şakacı, B. K. (2009). SAVAŞIN ÇEVRESEL ETKİLERİNİN AZALTILMASINDA SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 61 - 84.
- Şakacı, B. K. (2009). Savaşın Çevresel Etkilerinin Azaltılmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 61 - 84.
- Şenalp, C. (2001). *İsrail Filistin Kutsal Toprakların Tradejisi*. İstanbul: Harp Akademisi Komutanlığı Yayınları.
- T.C. Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dairesi. (2003, Aralık 12). *Birinci Aşama Cenevre*. Mayıs 22, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Bilgi ve İletişim Teknolojileri Dairesi: <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/uluslararasi-calismalar/dunya-bilgi-toplumu-zirvesi/birinci-asama-cenevre/> adresinden alındı
- T.C.DışişleriBakanlığı. (2020, Ocak 1). *Türkiye-İsrail İlişkileri*. Haziran 1, 2020 tarihinde T.C.DışişleriBakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-israil-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C.DışişleriBakanlığı. (2020, Ocak 1). *Yeni Dönemde Sıfır Sorun Politikası*. Mayıs 27, 2020 tarihinde T.C. Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/yeni-donemde-sifir-sorun-politikasi.tr.mfa> adresinden alındı
- T.C.İletişimBaşkanlığı. (2019, Aralık 21). <https://twitter.com/iletisim/status/1208321391390535681>. Haziran 1, 2020 tarihinde Twitter: <https://twitter.com/iletisim/status/1208321391390535681> adresinden alındı
- Takruri, D. (2019). Aljazeera: <https://www.aljazeera.com/features/2019/7/1/puerto-ricos-vieques-still-reels-from-decades-of-us-navy-bombing> adresinden alınmıştır
- Taqwadin, D. A. (tarih yok). Green "International Relations" Theory. *Aceh's Legal Studies, Aceh/International Environmental Studies*.

- Tarcan & Akgüller & Işık, B. &. (2018). Ahmet Davutoğlu Dönemi Türk Dış Politikası. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 2(2), 250-271.
- Tarhan, K. (2018). KÜRESEL ÇEVRE SORUNLARININ POLİTİKLEŞMESİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER TEORİLERİ KAPSAMINDA ANALİZ. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES*, 2(1), 152-170.
- Tarhan, K. (2018). Küresel Çevre Sorunlarının Politikleşmesi Ve Uluslararası İlişkiler Teorileri Kapsamında Analiz. *International Journal Of Social And Humanities Sciences*, 2(1), 152-170.
- Taslaman, F. (2020). *Haklı Şavaş* (1. b.). İstanbul: Düşün Yayıncılık.
- Taylor, A. R. (1992). *İsrail'in Doğuşu*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Thacker, T. (2013). "Very Large Secondary Effects" - Environmental Considerations in the Planning of the British Strategic Bombing Offensive against Germany, 1939–1945. J. Hayward (Dü.). içinde Alabama: Air Force Research Institute.
- The Mitchell Report on the Al-Aqsa Intifadeh*. (2001, Nisan). Mayıs 21, 2021 tarihinde Mideastweb: http://www.mideastweb.org/mitchell_report.htm adresinden alındı
- The Oslo Declaration of Principles*. (1993, Eylül 13). Mayıs 19, 2021 tarihinde Mideastwe: <http://www.mideastweb.org/meoslodop.htm> adresinden alındı
- The Oslo Interim Agreement*. (1995, Eylül 28). Mayıs 20, 2021 tarihinde Mideastweb: <http://www.mideastweb.org/meosint.htm> adresinden alındı
- The Tenet Plan*. (2001, Haziran 13). Mayıs 21, 2021 tarihinde Mideastweb: <http://www.mideastweb.org/tenet.htm> adresinden alındı
- Thomas, N., & Tow, W. T. (2002). The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention. *Security Dialogue*, 33(2).
- TIMETURK. (2011, Eylül 26). *İsrail'den Van Depremi İçin Jet Yardım*. Mayıs 19, 2020 tarihinde TIMETURK: <https://www.timeturk.com/tr/2011/10/26/israil-den-van-depremi-icin-jet-yardim.html> adresinden alındı
- TIMETURK. (2017, Ocak 17). *İsrail 2020 Askeri İstihbarat Raporu*. Haziran 3, 2020 tarihinde TIMETURK: <https://www.timeturk.com/turkiye-israil-in-2020-askeri-istihbarat-raporunda-tehdit-olusturabilecek-ulke/haber-1337592> adresinden alındı
- Tokgöz, H. (2017). İSRAİL DEVLETİ'NİN KURULUŞUNDA THEODOR HERZL VE SİYONİZM. *Anasay*, 183-196.
- Tolunay, D. (2013). *Ormanlar Ve İklim Değişikliği* (1. baskı b.). İstanbul: İstanbul Orman Bölge Müdürlüğü.
- Tolunay, D. (Erişim yılı 2020). İklim Değişikliği, Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistemler.
- Topal, A. H. (2009). Silâhlı Çatışmalarda Doğal Çevrenin Korunması. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi*, 29(1-2), 211-236.
- Topal, A. H. (2014). Uluslararası Barış ve Güvenliğin Sürdürülmesi Kapsamında Barış için Birlik Kararı'nın Uygulanabilirliği. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 101-126.

- Topçu, F. H. (2018). Düşük Karbon Ekonomisine Geçme(me): İklim Değişikliği ve Enerji Politikaları Bağlamında Bir Bakış. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 115-154.
- Topuz, Z. Ç. (2016). BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARININ FİLİSTİN-İSRAİL BARIŞ SÜRECİNE ETKİSİ. *DOKTORA TEZİ*. Trabzon: KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- Topuz, Z. Ç. (2016). BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ KARARLARININ FİLİSTİN-İSRAİL BARIŞ SÜRECİNE ETKİSİ. *Doktora Tezi*. Trabzon, Türkiye: KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.
- Türkes, M. (2000). *Hava, iklim, siddetli hava olayları ve küresel ısınma. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü 2000 Yılı Seminerleri, Teknik Sunumlar, Seminerler Dizisi: 1* (s. 187-205). Ankara: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü.
- Türkeş, M. (2013). İklim Değişiklikleri: Kambriyen'Den Pleyistosene, Geç Holosen'Den 21. Yüzyıl'A. *Ege Coğrafya Dergisi*, 22(1), 1-25.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (2019, Ocak 1). Mart 24, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: www.mfa.gov.tr adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (2020). *Türkiye-Filistin Siyasi İlişkileri*. Aralık 14, 2020 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa> adresinden alındı
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. (tarih yok). Nisan 5, 2021 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı: <http://www.mfa.gov.tr> adresinden alındı
- Uçaroğlu, R. (2000). *Siyasi Tarih 1789-1999* (Cilt 5). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Uğur, A. (1983). *Dünya Gündemindeki İsrail* (Cilt 2). İstanbul: Burak Yayınları.
- Uluatam, Ö. (2004). *Damlaya Damlaya Ortodoğu'nun Su Sorunu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü. (1998). *Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü*. Aralık 20, 2020 tarihinde Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Tüzüğü: <http://sorular.rightsagenda.org/Uploads/UCM%20MEV/Roma%20Stat%C3%BCs%C3%BC.pdf> adresinden alındı
- UN Security Council. (1985, Ekim 4). *United Nations Resolution 573 (1985)*. Mayıs 15, 2021 tarihinde United Nations: <http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/504B1C4724EDEC94852560DF00628B87> adresinden alındı
- UN. (1997). Convention On Prohibitions Or Restrictions On The Use Of Certain Conventional Weapons Which Hay Be Deemed To Be Excessively Injurious Or To Have Indiscriminate Effects. *Protokol III*. UN.
- UNEP. (2009). Protecting the Environment During Armed Conflict - An Inventory and Analysis of International Law. Nairobi, Kenya: United Nations Environment Programme (UNEP).
- UNFCCC. (2021). [unfccc.int: https://unfccc.int/conference/glasgow-climate-change-conference-october-november-](https://unfccc.int/conference/glasgow-climate-change-conference-october-november-)

- Uzer, U. (2011). Türkiye-İsrail ilişkilerinde Bunalım. *Ortadoğu Etütleri*, 2(2), 137-168.
- Uzunköprü, B. (2017, 02 27). 2020 tarihinde wwturkiye.org: <https://wwturkiye.org/ikinci-dunya-savasiyla-igili-99-gercek/> adresinden alındı
- Ünal, S. (2014). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar - "Yeşil Teori"*. (M. Şahin, & O. Şen, Dü) Ankara: Kripto Yayınları.
- Ünal, S. (2014). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Temel Kavramlar - "Yeşil Teori"*. (M. ŞAHİN, & O. ŞEN, Dü) Ankara: Kripto Yayınları.
- Valansi, K. (2020, Nisan 15). KORONAVİRÜS TÜRKİYE-İSRAİL İLİŞKİLERİNDE BİR KAPİ ARALAYABİLİR Mİ? *Global Political Trends Center*, 1-5.
- Varol, A. (2017, Kasım Perşembe). *Belfur Deklerasyonu'nun 100. Yılı*. Nisan26 2021 tarihinde Yeni Akit Gazetesi: <https://www.yeniakit.com.tr/yazarlar/ahmet-varol/belfur-deklarasyonunun-100-yili-21674.html> adresinden alındı
- Vasquez akt. Akgül, J. a. (2013). Uluslararası ilişkilerde devletlerarası savaş ve savaşın nedenlerinin teorik incelemesi. *Ulusal Tez Merkezi*. Ankara, Türkiye: Gazi Üniversitesi.
- Vikikaynak. (1973). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin 338 Sayılı Kararı*. Mayıs 11, 2021 tarihinde https://tr.wikisource.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyinin_338_say%C4%B1%C4%B1_karar%C4%B1 adresinden alındı
- Vikikaynak. (tarih yok). *Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 338 sayılı kararı*. Aralık 29, 2021 tarihinde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 338 sayılı kararı: https://tr.wikisource.org/wiki/Birle%C5%9Fmi%C5%9F_Milletler_G%C3%BCvenlik_Konseyinin_338_say%C4%B1%C4%B1_karar%C4%B1 adresinden alındı
- Walt & Mearsheimer, S. &. (2014). *İsrail Lobisi ve ABD Dış Politikası*. (E. Ocak, Çev.) İstanbul, Topkapı, Türkiye: Zodyak Kitap.
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Ç. Özen, Dü., & O. S. Binatlı, Çev.) Ankara: Phoenix.
- Waltz, K. N. (2015). *Uluslararası Politika Teorisi*. (Ç. ÖZEN, Dü., & O. S. BİNATLI, Çev.) Ankara: Phoenix.
- War Cabinet. (1945). *Weekly Resume (No. 285) of the Naval, Military And Air Situation*. The National Archives.
- Warwick, T. (1949). The Colonization of Bomb-Crater Ponds at Marlow, Buckinghamshire. *Journal of Animal Ecology*, 18(2), 137-141.
- Washington, H. (2015). *Demystifying Sustainability: Towards Real Solution*. London, UK: Routledge.
- Wenz, P. S. (1988). *Environmental Justice*. Albany: State University of NY Press.
- Weston, P. (2019, 07 24). *Independent Türkçe*. 2020 tarihinde <https://www.indyurk.com/node/54561/haber/bilim-insanlar%C4%B1-do%C4%9Frud%C4%B1-iklim-de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi->

- kas%C4%B1rgalar%C4%B1-tropik-f%C4%B1rt%C4%B1nalar%C4%B1-ve-sel adresinden alındı
- WHOI. (Erişim yılı 2020). *Woods Hole Oceanographic Institution*. 2020 tarihinde <https://www.whoi.edu/know-your-ocean/ocean-topics/hazards/hurricanes/> adresinden alındı
- World War I Document Archive. (1916). *Sykes-Picot Agreement*. Nisan 9, 2021 tarihinde Sykes-Picot Agreement: <https://resources.saylor.org/wwwresources/archived/site/wp-content/uploads/2011/08/HIST351-9.2.4-Sykes-Picot-Agreement.pdf> adresinden alındı
- Worldometer. (tarih yok). *Israel Population*. 03 28, 2021 tarihinde Israel Population: <https://www.worldometers.info/world-population/israel-population/> adresinden alındı
- Worldometer. (tarih yok). *State of Palestine Population*. 03 28, 2021 tarihinde State of Palestine Population: <https://www.worldometers.info/world-population/state-of-palestine-population/> adresinden alındı
- Worldometers. (2021, Mart 23). Mart 23, 2021 tarihinde Worldometers: <https://www.worldometers.info/world-population/israel-population/> adresinden alındı
- WWF. (2015). *İklim Değişikliğinin Türler Üzerindeki Etkisi*. Gland: WWF (Dünya Doğayı Koruma Vakfı).
- Yadak, A. (2015). İsrail Güvenlik Politikası Ve Güvenlik Duvarının Filistin Halkına Etkileri . 21. *Yüzyılda Eğitim Ve Toplum Eğitim Bilimleri Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* , 163-176.
- Yaşar, D. (2016, 02 06). 2020 tarihinde Hidro Politik Akademi: <https://www.hidropolitikakademi.org/tr/article/11123/volkanlar-ana-iklim-regulatorleri> adresinden alındı
- Yaşar, F. T. (2010). *Siyonizm Düşünden İşgal Gerçeğine Filistin*. İstanbul: İHH Yayınları.
- Yaşaroğlu, A. (2011). *Yahudilik ve Siyonizm Tarihi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Yavuz, H. (2001). İkicilik (Duality): Türk-Arap İlişkileri ve Filistin Sorunu (1947–1994). F. Sönmezoğlu içinde, *Türk Dış Politikası Analizi* (s. 571). İstanbul: Der Yayınları.
- Yaylar, Y. (Erişim Yılı,2021). Uluslararası İlişkiler Teorileri (Özet). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. (R. Gözen, Dü.)
- Yeniçağ. (2009, Ağustos 8). *İsrail Türkiye'ye Kapiyi Kapattı*. Mayıs 15, 2020 tarihinde Yeniçağ Gazetesi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/israil-turkiyeye-kapiyi-kapatti-21543h.htm> adresinden alındı
- Yılmaz Şahin & Ataş, T. &. (2019). ORTA DOĞU'DAKİ SORUNLAR BAĞLAMINDA TÜRK AMERİKAN İLİŞKİLERİ. S. &. Demir & Eminoğlu içinde, *Türk Amerikan İlişkileri İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi* (s. 420-435). Ankara: Barış Kitabevi.
- Yılmaz, M. E. (2018). *Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü* (Cilt 2). Bursa: Dora.
- Yılmaz, T. (2016). *Türkiye-İsrail Yakınlaşması*. Ankara: HATTUŞAŞ Yayıncılık.
- Yücel, M. (2007). SAVAŞIN ÇEVRESEL ETKİLERİ. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(4), 81-90.

- Yücel, M. (2007). Savaşın Çevresel Etkileri. *Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(4), 81-90.
- Yücel, Ö. (2018). FİLİSTİN'DE İSRAİL'İN İNSAN HAKLARI İHLALLERİ VE TÜRKİYE. *Ortaoğu Etütleri*, 40-61.
- Zenginkuzucu, D. M. (2019). FİLİSTİN DEVLETİ'NİN BAŞVURUSU BAĞLAMINDA ULUSLARARASI CEZA MAHKEMESİ'NİN YARGI YETKİSİ VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER GÜVENLİK KONSEYİ'NİN ROLÜNÜN ANALİZİ. *Uluslararası Suçlar ve Tarih*, 17-48.
- Zülfikar, H., & Tatar, S. (2020). *Zihin ve içgörü Kapsamında İklim Değişimi ve Etkileri*. İstanbul: DR Yayınevi.

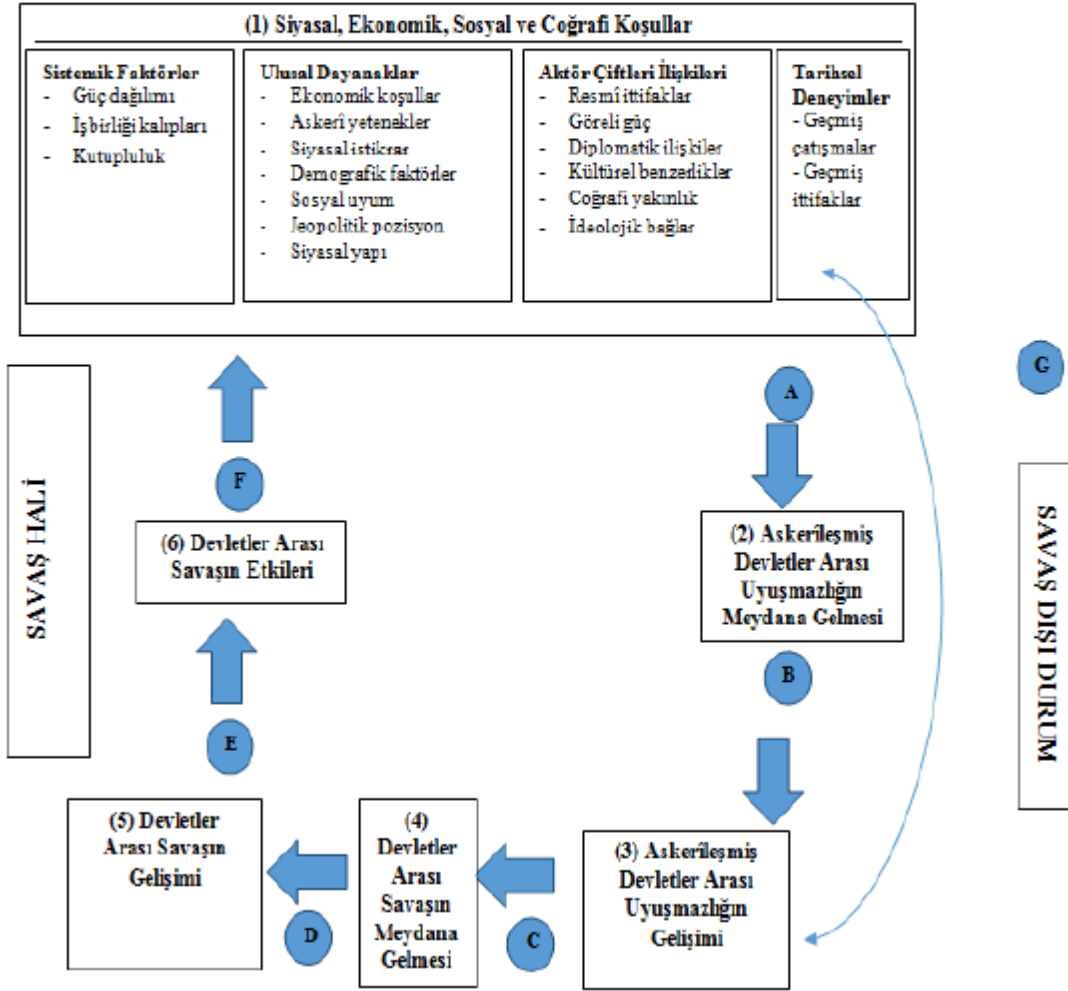
EKLER

EK-1 Şekiller

EK-2 Tablolar

EK-1 Şekiller

Bilimsel Yöntemlerle Savaşın Nedenlerini Açıklama Yolu Olarak Savaş Çalışmaları Disiplini

Şekil 1: Uluslararasılaşmış Askerî Uyuşmazlıklar
Ve Devletler Arası Savaşın Oluşum Süreci (Bremer akt. Akgül, 2016, s. 9)

EK-2 Tablolar

Başkent	Doğu Kudüs (İdari: Ramallah)
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Nüfus	5,201,997
Yüzölçümü	6.020 km ²
Komşuları	İsrail, Ürdün, Mısır, Akdeniz
Konuşulan Diller	Arapça
Etnik Yapı	%99 Sünni Müslüman, %1 Şii Müslüman
Din	%75 Müslüman, %17 Yahudi, %8 Hristiyan

Tablo 1. Filistin Kimlik Bilgileri (Worldometer, State of Palestine Population)

Başkent	Tel-Aviv
Yönetim Biçimi	Cumhuriyet
Nüfus	8,768,849
Yüzölçümü	21,640 km ²
Komşuları	Filistin, Ürdün, Lübnan, Mısır, Suriye
Konuşulan Diller	İbranice, Arapça
Etnik Yapı	%55 Geleneksel Yahudi, %20 Laik Yahudi, %17 Siyonist Yahudi, %8 Haredi Yahudi, %5 Ortodoks Yahudi
Din	%75 Yahudi, %14 Müslüman, %2 Hristiyan, %2 Dürzi, %2 Samiriler ve Bahailik

Tablo 2. İsrail Kimlik Bilgileri (Worldometer, Israel Population)

	Kudüs'ün Statüsü Sorunu	Filistinli Mülteciler Sorunu	Yahudi Yerleşimcileri Sorunu	Filistin Devleti'nin İlhak Sorunu
--	--------------------------------	-------------------------------------	-------------------------------------	--

BM Güvenlik Konseyi Kararları	127, 250, 251, 252, 267, 271, 298, 476, 478, 672,1073	89, 93, 242, 237	446, 452, 465, 471, 904	242, 252, 267, 271, 298, 476, 478, 681, 1397, 1515, 1850, 1860
--	--	------------------	----------------------------	---

Tablo 3: Filistin'in Temel Sorunları ve BM Güvenlik Konseyi Kararları (Topuz, 2016, s. 132)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Cüneyt YALÇIN

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu

**Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü**

Yayınlar:

Yalçın, C. (2022). “Müzmin Kriz Örneği Filistin-İsrail Ve Uluslararası Hukuk”, Bursa 2ND International Scientific Research Congress, April 23-24 2022 / Bursa - Turkey, page 214-230. Retrieved from

https://www.bursakongresi.org/_files/ugd/797a84_c949a19b538240399a4fb1da5a86e61c.pdf

Yalçın C. (2020). “Filistin-İsrail Çözumsuzlüğünde Üçüncü Tarafların Etkisi Olabilir Mi?”, Selçuk 3. Uluslararası Uygulamalı Bilimler Kongresi, 12-13 Aralık 2020 / Konya – Türkiye, s. 61-63. Retrieved from

<https://iksadmakale.wixsite.com/website-271/kongre-kitaplari>